APHORISMI DOCTRINÆ CHRISTIANÆ

maximam partem ex Institutione Calvini excerpti.

Calvin 1 J K

SIVE

LOCI COMMVNES THEOLOGICI, brevibus sententijs expositi.

Per JOHAN: PISCATOREM.

EDITIO VNDECIMA.

Superioribus tum limatior, tum locupletior.

OXONIÆ

Typis IOH. LICHFIELD,
Impensis HEN. CVRTEINE
M.D.C.XXX.

AD LECTOREM.

CVm Typographus Aphorismos hos Locorum Communium denuò subjicere prelo vellet; existimavi me S. Theologiæ studiosis rem gratam facturum, si ea, quæ author hujus libelli parens meus b.m. vltimam quasi limam adhibens ante obitum suum in ijs partim correxit, partim mutavit cum illis communicarem. Quæ etsi permulta non sint, lucis tamen haud parum huic libello afferunt, vt ex ijs, quæ οἰκείοις locis inserta sunt, videre licet. Tu vale, amice Lector, & ad salutarem Dei operumq; ejus cognitionem isthoc labore vtere, fruere. Scriptum Cal. Maij, an. 1629.

M. Philip. Ludovicus Piscator.

AD THEODORVM Bezam Iohannis Piscatoris præfatio.

Meminisse te puto, reverende & clarissime vir, frater in Christo plurimum observande: quo consilio piæ memoriæ Caspartus Olevianus noster epitomen ex magno illo magni illius Calvini opere, Institutione scilicet religionis Christianæ, excerptam in lucem ediderit: nempe partim ut ministris Evangelij per Germaniam aliquid afferret ad solidè docendum Christum adiumenti: quorum plerosq; prolixitate magni illius operis ab eius lectione deterreri indicabat: partim verò & præcipue, ut serviret scholæ nostræ Herbornensi, singulis trimestribus singulos libros summatim interpretando, atq; ita quotannis doctrinæ Christianæ summam absolvendo. Ac spero hunc illius laborem non fuisse inanem in Domino: sed multis, qui epitomen illam legere non fuerint gravati, non parum profuisse: nostris quidem certè discipulis, qui eum docentem audiverunt, plurimum profuisse certo scio.

Sed quoniam ille medio interpretationis suæ cursu nobis per mortem ereptus, & à Domino in scholam illam cœlestem translatus est: ego, necessitate scholæ nostræ, & officij mei ratione ita postulante, de voluntate fratrum quibus scholæ nostræ cura tum erat commissa, Oleviano defuncto in hac laboris parte successi: atq; ita paulo post obitum illius, Epitomen Institutionis Calvini discipulis meis interpretari exorsus, sesquianni spacio (citiùs enim fieri commodè non potuit) eandem auxilio Dei absolvi.

Cæterum quum discipuli me rogarent, vt ad maiorem ipsorum in sacræ Theologiæ studio profectum disputationes Theologicas instituere non gravarer: equidem facile petitioni eorum locum dedi: ac proinde vt legitimo quodam ordine res procederet, illiq; citiùs ac plus proficerent, locos doctrinæ Christianæ singulos, quum primum aliquem in Institutione interpretanda absolvissem, in paucos Aphorismos redegi, eosq; Aphorismos illis ad disputandum proposui. Hæc igitur istorum aphorismorum componendorum causa fuit: in quibus equidem excerpendis libertate Christiana vsus sum: ita vt nec prorsus ad verbum excerpserim (id quod commodè fieri non potuit: quum auctoris stilus vberior sit ac fusior, aphorismi autem brevitatem postu-

lent)

lent) & in sententiis quoq; interdum aliquid adiecerim, quod in epitome non extat: veruntamen doctrinæ auctoris, ac inprimis sacrarum literarum, meo quidem atq; etiam fratrum iudicio, congruit. Aphorismos autem appellare malui, quàm (vt vulgo solent) theses: eò quòd θέσεως *vocabulum dubitationem aliquam innuit, sicut ex Topicis Aristotelis perspici potest: vbi dicuntur disputatores aliquid* τιθέναι, *id est, ponere, quod verum esse nequaquam asseverabant (asseverare enim apud Aristotelem non Topici seu Dialectici disputatoris, sed demonstratoris est) sed tamen tanquam verum aut saltem verisimile esset, disputando defendere parati erant. Imò interdum* θέσις *Aristoteli dogma absurdum significat, à claro aliquo philosopho in medium allatum. At hæ sententiæ, quæ istis aphorismis continentur, nec absurdæ sunt (nisi rationi humanæ à Spiritu sancto non illuminatæ) nec tales, de quibus homini Christiano dubitare fas sit. Cur ergo, inquiat aliquis, proponuntur ad disputandum, atq; ita in dubium vocantur? Ego verò, etsi ad disputandum à nobis hæ sententiæ proponuntur, in dubium tamen eas vocari nego. Neq; enim quasi de ipsarum veritate dubitaremus, ad disputandum eas proponimus: sed vt ipsarum veritas discipulis nostris clarius elucescat,*

 dum

dum obiectiones hæreticorum atq; etiam scrupuli, qui discipulorum animis incidere solent, ex verbo Dei diluuntur & explicantur: quo fit vt rudiores in veritate cœlesti plenius erudiantur, infirmioresq; confirmentur.

Sed quorsum attinebat, inquiet aliquis aphorismos istos in lucem edere: quum in vsum discipulorum meorum peculiariter sint compositi? Nempe in hac quoq; parte exemplum Oleviani fidelissimi servi Christi imitari volui: qui Epitomen suam non solis suis auditoribus, verum etiam exteris servire voluit. Etenim si ille iudicavit, epitomen suam multis gratam atq; vtilem fore propter brevitatem: multo magis istud de aphorismis meis sperare mihi licet, quorum brevitas adhuc est succinctior. Continent enim præcipua doctrinæ Christianæ capita nudè proposita, tanquam σκελετὸν quoddam: i. e ossium corporis humani compages, qualem Anatomici componere solent, cute & carne detractis. Consimiliter enim hic vbertas & ornatus orationis, veluti caro & cutis, detracta sunt: sententiæ autem, quæ ad vnius alicuius loci doctrinæ Christianæ tanquam corporis alicuius, integritatem requiruntur, veluti ossa quædam nuda inter se compacta sunt. Sed dicent fortassis nonnulli, hæc sibi nimis videri

ossea, id est, arida, non autem succulenta. At ego ossea quidem illa esse confiteor, atq; etiam profiteor: sed ossea, id est, solida ac firma: veruntamen succo illo & medullâ doctrinæ cælestis prædita: imò etiam nervosa. Qui verò succum orationis vberiorem desiderant, illi vel epitomen, vel ipsum illud grande autoris opus legant. Neq; enim propositum mihi fuit, hoc opusculo ab ipso opere autoris quenquam avocare; sed potius ad faciliorem illius cognitionem introducere, atq; adeò ad ardentius studium illius operis cognoscendi studiosos Theologiæ allicere atq; excitare. Spero enim fore, vt qui præcipua doctrinæ Christianæ pronuntiata his Aphorismis comprehensa perceperit: Si modò veritatis cælestis pernoscendæ serio studio teneatur, hæc ipsa pronuntiata vberius ac fusius disputata pluribusq; verbis declarata & illustrata apud ipsum auctorem cognoscere sit desideraturus.

Restat vt caulas quoq; exponam, cur tibi, clarissime domine Beza, hos meos Aphorismos inscribere voluerim. Primùm igitur istud eo consilio feci, vt huic opusculo gratiam aliquam & auctoritatem conciliarem ex consensu & approbatione viri optimè de ecclesia nostræ ætatis meriti, & adhuc quotidie merentis. Et hac quoq; in parte exemplum

D. Oleviani mihi sequendum existimavi, qui eodem consilio epitomen suam tuo nomini inscripsit. Quum igitur huius mei instituti consimilis sit ratio, nempe vt iuventus sacrarum literarum studiosa quàm brevissimo tempore de præcipuis doctrinæ Christianæ capitibus quàm solidissimè erudiatur atq; informetur: volui etiam ipse hoc opusculum meum ad eundem te mittere, atq; ita Ecclesiæ Christi (vt Olevianus noster aiebat) sub honestissimo tuo apud omnes pios nomine commendare. Deinde volui hac ratione meam erga te observantiam publicè testatam reddere, atq; ita meo exemplo discipulos meos in præclara de te & scriptis tuis opinione confirmare, & ad illa studiosius cognoscenda incitare. Etsi enim nominis tui apud sincerioris Theologiæ studiosos tanta iam pridem excitata est auctoritas meritis tuis comparata, vt meâ commendatione apud illos nequaquam sit opus: tamen non dubitavi quin hoc meum factum non parum eos esset in præclara de te opinione confirmaturum. Postremò volui quoq; hac ipsa meæ erga te observantiæ testificatione gratiam tibi aliquam referre, tum pro plurimis tuæ erga me benevolentiæ testimonijs, totidem scilicet quot epistolas ad me scripsisti: tum inprimis pro honorifica illa mei mentione, quæ in posterioribus tuis

scriptis

scriptis & maximè in Annotationibus illis laboriosissimis atq; accuratissimis in Novum Testamentum extat. Etsi enim non ideo beatum me iudico, quod homo mortalis honorificè de me sentit, meosq; qualescunq; labores Ecclesiæ Christi commendat: vt qui norim ex Apostolo, eam demum veram ac solidam fore laudem, quæ in illo extremo iudicij die unicuiq; ab ipso Deo continget: tamen fieri non potest, quin homini pio iucundum hoc accidat, si à viro pietate & sapientia celebri testimonium aliquod honestum adipiscatur.

Quod restat, Deum patrem D. N. Iesu Christi oro, vt laboribus nostris & piis conatibus benedicat: vt sacrarum literarum studiosa iuventus eiusmodi scriptorum adminiculis adiuta in cognitione veritatis cælestis indies magis ac magis proficiat: & aliquando quæ probè didicerit, commode etiam & solide populum Dei docere possit, ad nominis divini gloriam, & salutem illius sempiternam. Amen.

LOCVS I.

De Cognitione Dei.

APHORISMVS I.

COgnoscitur à nobis DEVS vel vt *a* creator, vel vt *b* redemptor. *Distributio ex effectis.*

a *Act.*14 *v.*14.15.16.17.*& cap.* 17. *v.* 24 25.*&c. Rom.*1.*v.*19.20. b *Ioh.*17.*v.*5.

II.

Cognitio Dei vt creatoris, duplex est: vna naturalis, altera acquisita. *Prioris mẽbri subdivisio è causis procreantibus.*

III.

Naturalis cognitio Dei vt creatoris, est quæ se in adultis sanâ mente præditis sponte naturæ exerit: ita vt nemine etiam docente, *a* persuasi sint esse deum seu numen aliquod: id est, mentem æternam, potentissimam, sapientissimam, optimam: mundi & rerum eo cõtentarum conditricem atq; gubernatricem: ac proinde illud numen religiosè colendum esse. *Prioris mẽbri subdivisionis definitio.*

a *Rom.*1.*v.*18.19 *& cap.*2.*v.*14.15.

IV.

Talem Dei notitiam hominum mẽtibus à naturâ esse insitam, manifestum fit, *Definitionis propositæ cõ-*

firmatio ex effectis.

fit partim ex eo, quòd barbaræ quoq; gentes ceremonias aliquas religiosas exercent: partim ex eo, quòd etiã profani aliâs numinis contemtores metu gravissimo percelluntur, quum DEUS signa suæ majestatis ostendit: vt quum tonat & fulgurat.

Posterioris membri subdivisionis distributio ex caussis procreantibus.

V.

Acquiritur cognitio Dei vt creatoris per institutionem tum humanam seu philosophicam, ex consideratione *a* operum Dei ratiocinando deductam: tum divinam, ex *b* verbo scilicet DEI scripto haustam.

Vtriusque membri subdivisionis declaratio ex effectu, per antithesin caussarum corrumpentium.

a *Rom.* 1. *v.* 20. b *Gen.* 1. *Iob.* 38. 39. 40. 41. *Ps.* 19. 104. *Prov.* 8. *v.* 22 *&* *deinceps. Heb.* 11. *v.* 3.

VI.

Notitia Dei tum naturalis, tum etiam ea quæ per institutionem humanã acquiritur, est illa quidem semen religionis: sed partim inscitiâ, partim malitiâ ita corrumpitur, vt non nisi *a* superstitiones & falsas religiones ex se gignat.

Quarta distributio, quæ subdividitur posterius mẽbrum distributionis tertiæ. Est autem ex adiunctis adhærentibus.

a *Rom.* 1. *v.* 21. 22. 23. *Act.* 17. *v.* 22. *&* *deinceps.* 1. *Cor.* 12. *v.* 2.

VII.

Iam notitia Dei creatoris quæ acquiritur ex verbo Dei, aut nuda est, aut cum affectu pietatis.

VIII. Po-

VIII.

Postremus hic cognitionis gradus est ille quidem cæteris præstantior: verumtamen non sufficit ad verum Dei cultum & veram hominis fælicitatem: sed sufficit tantum (vt & priores gradus) ad reddendum hominem *a* inexcusabilem. Necesse est autem *b* accedere ex verbo cognitionem Dei vt redemtoris, eamq; cum filiali fiduciâ conjunctam. Atq; hæc demum vera & *c* salutaris cognitio Dei dici meretur: quâ scilicet Deus à nobis & vt creator, & vt redemptor cognitus rectè à nobis colitur: quaq; nos beati sumus.

Specierum sive modorũ propositorum omnium cõparatio inter se, & discriminatio ex effectis.

a *Rom.* 1.*v.*20. b *Psal.* 19 *ex collatione, vers.* 8. *& sequentium cum præcedentibus.* c *Ioh.* 17.*v.*3.

LOCVS II.

De Sacra Scriptura.

APHORISMVS I.

SAcra scriptura ea dicitur, quæ instinctu *a* Spiritus sancti per viros *b* sanctos, ac inprimis per *c* Prophetas & *d* Apostolos conscripta est ad *e* erudiendũ populum Dei de recto Dei cultu & vera hominis fœlicitate. Aliâs nominatur verbum

Definitio.

Nominæ.

verbum Dei scriptum: item *f* sacræ literæ, *g* sanctæ scripturæ; & sine epitheto, *h* scripturæ; ac numero singulari, *i* scriptura. Vulgò dicuntur Biblia, nomine scilicet Græco plurali Βιβλία, id est libelli: quod nomen tamen aliæ nationes per numerum singularem efferre solent.

a 2.*Tim*.3.*v*.16.2 *Pet*.1.*v*.21. b *Ibid*. c *Rom*.1.*v*.2.2.*Pet*.1.*v*.19. d 2.*Pet*.3.*ver*. 15.16. e *Rom*.15.*v*.4.1.*Tim*.4.*v*.13.& 16 2.*Tim*.3.*v*.15.16.17.*Ioh* 5.*v* 39. & *c*. 20. *v*.31. f 2 *Tim*.3.15. g *Rom*.1.2. h *Ioh*.5. 39. i *Ioh*.10.35.

II.

Distributio ex adiunctis Illustratio distributionis seu diversa distributio ex causis procreantibus.

Distinguitur in libros veteris & novi Testamenti seu fœderis, eò quòd composita sit partim ante Christi exhibitionem, partim post eum exhibitum. Quarum illa, scriptura Prophetica; hæc, Apostolica dici solet.

III.

Subdivisio prioris membri.

Libri veteris Testamenti numerantur viginti quatuor: ita scilicet, vt historia Samuelis, item Regum & Chronica seu Paralipomena, & deniq; duodecim Prophetæ qui minores dicuntur, singulis libris comprehendi intelligantur: sicut tabella subiecta ostendit.

I Pen-

I. Pentateuchus, ſeu libri Moſis:	1 Geneſis ſeu primus liber Moſis. 2 Exodus ſeu ſecundus liber Moſis. 3 Leviticus ſeu tertius liber Moſis. 4 Numeri ſeu quartus liber Moſis. 5 Deuteronomium ſeu quintus liber Moſis.
II. Reliqui libri, hiſtorici:	6 Ioſua. 7 Iudicum. 8 Ruth. 9 Samuelis libri duo: vulgò Regum primus & ſecundus. 10 Regum libri duo: vulgò Regum tertius & quartus. 11 Chronicorum ſeu Paralipomenon libri duo. 12 Eſdra. 13 Nehemia. 14 Eſther.
III. Libri poëtici, ſeu didaſcalici:	15 Iob. 16 Pſalmorum liber. 17 Proverbia Salomonis. 18 Eccleſiaſtes. 19 Canticum Canticorũ.

IV. Prophetæ:

- 20 Iesaia.
- 21 Ieremia: quo pertinent & Threni seu Lamentationes.
- 22 Ezechiel.
- 23 Daniel.
- 24 Prophetæ minores numero duodecim,
  - 1 Hoseas.
  - 2 Ioël.
  - 3 Amos.
  - 4 Obadia.
  - 5 Iona.
  - 6 Micha.
  - 7 Nahum.
  - 8 Habacuc.
  - 9 Zephania.
  - 10 Haggai.
  - 11 Zacharia
  - 12 Malachi.

Posterioris membri subdivisio.

Libri novi Testamenti sunt viginti septem: videlicet,

I. Libri historici:

- 1 Evangelium secundùm Matthæum.
- 2 Evangelium secundùm Marcum.
- 3 Evangelium secundùm Lucam.
- 4 Evangelium secundùm Iohannem.
- 5 Acta Apostolorum.

6 Pauli

II. Epistolæ Apostolorum.

6 Pauli Epistola ad Romanos.
7 ad Corinthios prima.
8 ad Corinthios secunda
9 ad Galatas.
10 ad Ephesios.
11 ad Philippenses.
12 ad Colossenses.
13 ad Thessalonicenses prima.
14 ad Thessalonicenses secunda.
15 ad Timotheum prima.
16 ad Timoth. secunda.
17 ad Titum.
18 ad Philemonem.
19 ad Hebræos.
20 Epistola Iacobi.
21 Petri 1.
22 Petri 2.
23 Iohannis 1.
24 Iohannis 2.
25 Iohannis 3.
26 Iudæ.

III. Liber propheticus.

27 Apocalypsis Iohannis.

IV.

Hæc scriptura seu verbum DEI hac Scriptura comprehensum, est regula tum

Declaratio ex proprio adiuncto.

tum *a* fidei, tum *b* vitæ omnium verori
Dei cultorum: quia *c* authorem habe
Deum: qui nec mentiri potest, & jus in
perandi habet in omnes. Atq; hinc isti
libri à veteribus dicti sunt Canonici.
Quibus tamen in volumine Bibliorum
adjungi solent quidam libri, qui appel
lati sunt apocryphi, id est, absconditi: e
quòd non debeant in lucem proferri
quum doctrina de fide aut cultu Dei te
stimonijs divinis confirmanda est.

Declaratio ex adiuncto communi.

a 2. *Pet.* 1. *v* 19. *Act.* 26. *v.* 22. *Luc.* 24. *v.* 27. & 44 45. 46. *Act.* 8. 35. & 17. *v.* 2 3. & 18. *v.* 28. b *Deut.* 12. *v* 32. *Psal.* 19. *v.* 10. c 2. *Tim.* 3. *v.* 16. 2. *Pet.* 1. *v.* 21.

V.

Cæterùm huius scripturæ authorita
absoluta consistit in ipsis verbis quibu
illa primùm conscripta est, quippe qua
scriptoribus à Spiritu sancto *a* dictata
sunt: quæ in veteri quidem Testamen
to sunt Hebraica, in novo autem Græ
ca; Translationes verò sive interpreta
tiones aliarum linguarum eatenus au
thoritatem habent, quatenus cum fon
tibus consentire comperiuntur.

Adiuncti proprij, videl authoritatis declaratio ex proprio subiecto & causa procreãte.

a 2. *Tim.* 3. *v.* 16. 2. *Pet.* 1. *v.* 21.

VI.

Confirmatio.

Etsi autem hæc scriptura fidem apu
omne

omnes meretur tanquam θεόπνευστος καὶ αὐτόπιστος: tamen *a* testimonio Spiritu sancti sanciri eam in cordibus nostris oportet, vt nobis certa eius constet authoritas, ac proinde vt plenam ei fidem habeamus.

propij adiuncti ex adiuncto, adhærente, eoq; apodictico & certo persuadente.

a *Esa* 59.*v.*11.*Ioh.*14.*v.*26.*&* *c.* 15.*v.* 26.*&* *cap.*16 *v* 13 *Rom* 8.*v.*16. 1.*Thes.*1. *v.*5.1.*Ioh.*2.*v.*27.*&* *c.*5.*v.*6.

VII.

Interim tamen probationes quoque quatenus fert humana ratio, satis firmæ suppetunt ad stabiliendam Scripturæ fidem: vt sunt cœlestis ipsius doctrinæ maiestas orationis simplicitas, puritas, divinitas; partium omnium inter se consensio, admiratio in quam nos rapit antiquitas ipsorum librorum, tot ac tam insignia miracula, mirabile complementum prophetiarum, vindicatio divina horum librorum contra rabiem hostium, consensus Ecclesiæ, sanguis martyrum, deniq; ipsorum scriptorum naturalis atq; humana conditio.

Confirmatio ex alijs argumentis varijs ac probabilibus.

VIII.

Etsi autē consensus Ecclesiæ non primum facit ad authoritatē scripturæ nobis commendandam: falsum tamen est dogma

Prolepsis cōtra dogma Papistarum.

de causa authoritatis Scripturæ.

dogma Papistarum, quòd authoritas Scripturæ pendeat ab authoritate Ecclesiæ: quasi scilicet non possimus scripturæ credere, aut quasi Scriptura non mereretur fidem, nisi nos moveret Ecclesiæ authoritas; testantis nimirum, has esse sacras scripturas, & jubentis illas pro veracibus amplecti.

IX.

Prolepsis de authoritate Ecclesiæ: vbi per occasionem exponitur officium illius quadruplex circa Scripturam.

Nec verò Ecclesiæ authoritas contemnitur, quum illi non tribuitur quod proprium est Dei, nempe vt nobis certò persuadeatur doctrinæ cælestis veritas. Sed interim veræ Ecclesię testimonium magnifaciendum est. Etenim vera Ecclesia sacras literas *a* custodit instar tabellionis: deinde genuinas scripturas ab adulterinis *b* discernit, sicuti aurifex staterâ aut lapide Lydio aurum discernit à cupro, & sicut peritus quispiam bonum nummum esse docet quem imperitus non agnoscebat. Tum verò etiam Scripturas vera Ecclesia *c* promulgat instar præconis. Ac postremò easdem rectè *d* interpretatur.

a 1.*Tim*.3.15. b *Heb*.5. 14. c *Gal*. 4. 26. d *Eph*.4.11.

X.

Corollarium

Quum omnes libri sacri & Canonici veteris

veteris testamenti scripti sint linguâ Hebraicâ; quippe quâ solâ tum Deus populum suum per servos suos erudiebat: peccat igitur Concilium Tridentinum, quatenus sancit, vt libri ipsi integri cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata editione habētur, pro sacris & canonicis suscipiantur, quippe quum inter istos libros sint etiam apocryphi, tempore veteris testamenti non Hebraicè, sed Græcè scripti.

primum, redargutio Concilij Tridentini.
Sess. 4. can. I

XI.

Quum solus textus Hebraicus in vetere testamento & Græcus in novo verè authenticus sit, & absolutam authoritatem habeat: peccat igitur concilium Tridentinum, quatenus cavet, vt Latina vetus vulgata editio in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus pro authentica habeatur: & vt nemo illam rejicere quovis prætextu audeat aut præsumat.

Corollarium secundum, alia redargutio Concilij Tridentini.
Sess. 4. can. 2.

XII.

Quum Scriptura divinitus nobis data sit ad erudiendum nos de cultu Dei & nostrâ salute: errant igitur fanatici, qui posthabitâ Scripturâ, ad revelationem transvolant.

Corollarium tertium, redargutio Schwencfeldianorum.

XIII.

XIII.

Corollarium quartum, de Scripturæ perfectione & perspicuitate.

Quum finis seu scopus Dei in Scriptura sit, erudire populum suum de recto sui cultu & verâ hominis fælicitate: consequens est, ipsam esse & *a* perfectam, ita nimirum, vt tradat omnia quæ sunt ad illum scopum assequendum necessaria: & *b* perspicuam, ita scilicet vt illa ipsa à quovis sana mente prædito possint intelligi. Secus enim dicendum esset, Deum scopum suum non assequi: id quod cum illius omnipotentia pugnat.

a *Deut.* 4.*v*.2.*Ps*.1 *v*.2.*Ps*.19.*v*.8.*Iob*.20 *v.ult.Rom*.15.*v*.4 *Gal*.1.*v*.8. 2.*Tim*.3.*v*. 15.16.17.1 *Ioh*.1.*v*.4. b *Deut*.30.*v*.11.*Ps*. 19.*v*.9.*Ps*.119.*v*.105.*Prov*.6.*v*.23. *Matt*. 5.*v*.14.2.*Pet*.1.*v*.19.2.*Cor*.4.*v*.3.

XIV.

Corollarium quintum, redargutio Traditionum Papisticarum

Quum doctrina Scripturæ perfecta sit, omnia scilicet ea tradens quæ ad verum Dei cultum & ad æternam nostrã salutem sunt necessaria: peccant igitur Papistæ qui vt necessarias obtrudunt traditiones non scriptas, nempe non scriptas à Prophetis aut Apostolis.

XV.

Corollarium sextum, eiusdem generis.

Quum doctrina Scripturæ certò *a* vera sit: quippe ab instinctu *b* Spiritus

ſancti profecta: erroneum igitur eſſe neceſſe eſt quicquid cum ea pugnat; quales ſunt non paucæ traditiones humanæ, quas Papiſtæ Eccleſiæ pro verbo Dei obtrudunt.

a 2. *Pet*. 1. *v*. 19. b *Ibid* *v*. 21. 2. *Tim*. 3. 16

XVI.

Ad ſacram Scripturæ rectè intelligẽdam & interpretandam hæ teneantur regulæ. I. Ad lectionem & meditationem ſacræ Scripturæ accedendum eſt cum hac perſuaſione, quòd quicquid in ea traditur, verũ & ſanctum ſit: quippe quum habeat authorem Deum; qui verax & ſanctus eſt. II. Accedendum item cum deſiderio veritatem cæleſtem cognoſcendi. Nam principium ſapientiæ eſt, ſtudere acquiſitioni illius, Prov. 4 7. III. Accedendum etiam animo humili, & parato ad amplectendam doctrinam illam, tanquam veram & ſanctam; etiãſi vſpiam cum judicio rationis humanæ pugnet IV. Deniq; accedendum præmiſſis precibus ad Deum, vt nobis ſenſum illius aperiat: ſaltem quantum ad ſalutem nobis ſcitu neceſſarium eſt. V. Cavere etiam debemus, ne hoc animo ſacras Scripturas legamus, vt detorqueamus eas ad confirmandum præ-

Adiunctum occupatum, videl. ſacra Scripturæ intelligentia & interpretatio.

conceptas nostras opiniones. VI. Atq; sic ad legendam Scripturam debemus accedere. In legenda verò ipsa inprimis cavendum, ne fidamus acumine nostri ingenij. VII. Attendendum ad cujusq; loci scopum seu quæstionem. VIII. Item ad seriem sermonis, seu cohærentiam sententiarum. IX. Item attendendum, quid propriè, quid per tropum dictũ sit. X. Si quid obscuri occurrat: inquirere debemus, & cum loco illo comparare alia Scripturę loca vbi de re eâdem agitur. XI. Si per nos ipsos intelligentiam loci obscuri adipisci non poterimus: debemus consulere alios nobis peritiores ac doctiores, & inprimis doctores; sive coràm, sive in scriptis eorum: Ita tamen vt tum demum expositionem eorum amplectamur, quũ viderimus eam cum veritate cælesti congruere. XII. Adhæc cavere inprimis debemus, ne proferamus vel admittamus interpretationem pugnantem cum aliquo articulo fidei, aut cum aliquo præcepto decalogi. XIII. Si versiones seu translationes inter se discrepent: recurrendum ad fontes, id est, linguas originales in quibus sacræ literæ scriptæ sunt.

LOCVS

LOCVS III.

De Deo.

APHORISMVS I.

DEus est *a* spiritus *b* simplicissimus, *c* infinitus, *d* æternus, *e* immutabilis: *f* omnipotens, *g* omniscius, summè *h* sapiens, *i* bonus, *k* clemens, *l* misericors, *m* justus, *n* sanctus, *o* verax, *p* liberrimę potestatis, deniq; plenus *q* majestatis & gloriæ: & est *r* Pater, Filius, & Spiritus sanctus: *s* conditor cœli ac terræ, & omnium quæ in illis continentur, eorundemq; conservator atq; gubernator: necnon *t* redemptor & *u* sanctificator electorum suorum. Quæ quidem omnia opera ab æternis ejus decretis dependent. *Definitio.*

a *Iob*.4 *v*.24.*Coloss*.1.*v*.15.1.*Tim*.1.*v*.17. b *Deut*.6.*v*.4.*Exod*.3.*v*.14.15. c *Psal*.139. *v*.7.*&* *deinceps*.1.*Reg* 8.*v*.27. *Esa*.66.*v*.1. *Ier*.23 *v*.23.24. d *Gen*.21.*v*.33. *Esa*. 44. *v*.6.*&* *c*.57.*v*.15.*Rom*.1.*v*.20.*&* 23.*&* *c*. 16.*v*.26.1.*Tim*.1.*v*.17.*Psal*.102.*v*. 25.*&* *deinceps*. *Apoc*.1.*v* 8. e 1.*Sam*.15. *v*. 29. *Ps*.102.*v*.27.*&* 28.*Esa*.46.*v*.10. *Malach*. 3.*v*.6.*Rom*.1.*v*.23.*&* *c*.11.*v*.29. 1.*Tim*.1.

 v.17.

v.17.Heb.6.v.17. Iac.1.v.17. f *Gen. 17. v.1.& c.28.v.3. & c.35. v.11. Exod.15. Iob.38.& 39.Psal.91,v.1.& 2.* g *1,Sam. 2.3.& c.16.v.7.2.Chron.16.9.* h *Ps.139. v.1.& seq.& 104.v.24.147.v.5. 1.Sam. 16.v.8.Ier.17.10.Heb.4.v. 13. Rom.11.v. 33.34.& c.16.v.27.1.Tim.1.17.* i k,l,m, *Exod.34,v.6.& 7.* i *Ps.5.v.13.& 34.v.9. & 51.v.20.& 52.v.ult.& 54.v.8.9.Mat. 19.17.* k *Ion.4.v.2.* l *Psal.107.* m *Gen. 17.v.23.25.Deut.32.v.4.Iob.34.v.10.11. 12.& c,36.toto.Ps.11.v. vlt.& 34.v. 16, 17.Prov.8.v.8. Esa.45.v.21. Ier.12.v.1. Thren.1.v.18.* n *Lev.10.v.3.& c.19.v.2 Ios.24.v.19.1.Sam.2.v.2.Ps,99.v.3.Esa.6. v.3.* o *Psal.36.v,6.Heb.6. v.17.18,Tit.1. v.2.* p *Rom.9.v.15.& deinceps. Mat.20, v.15.* q *Esa.6.v.1.2.3.4.Ezech.1. Dan.7. v.9.10. Act.7.2,1.Mat.3.v.16.17 & c.28 v.19.1.Ioh.5.v.7.* ſ *Gen.1.v.1.* t *Luc.1 v.68.& deinceps.* u *Eph.2 v.10.Ioh.14.v 23.& 26.& c.15.v.26.*

II.

Prolepsis cōtra Tritheitas.

Hi tres; Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sunt quidem illi, tres *a* hypostases seu personæ distinctæ; quarnm *b* vnaquæq; est Deus: attamen non sunt tres dij; sed sunt *c* vnus ille verus Deus, qui in Scripturis *d* IEHOVA nominatur.

a *Heb.*

a Heb.1.v.3. b Ioh.1.v.1.1.Ioh.5.20. Act. 5.3.& 4. c 1.Ioh.5.v.7. 1.Cor.8.v.6. d Deut.6.v.4.

III,

Differunt inter se, quòd Pater à nullo est: Filius est *a* à Patre; per incomprehensibilem atquè ineffabilem generationem: Spiritus sanctus verò est [c] à patre & [d] Filio, per incomprehensibilem atque ineffabilem [e] processionem. *Distinctio hypostasium divinarum*

a Ioh.1.v.14.& 18. b Psal.2.u.7.Pro.8. v.24.& 25. c Ioh.15.v.26. d Ibid.Rom.8 v.9. e Ioh.15.v.26.

LOCVS IV.

De Angelis.

APHORISMUS I.

ANgeli sunt *a* spiritus *b* creati, à corporibus liberi, Dei creatoris *c* ministri. *Definitio.*

a Heb.1.v.ult.Mat.10.v.1. b Ps.104. v.4.Heb.1.v.7.Col.1.v.16. c Heb.1.v.ult. 1.Reg.22.v.20.& deinceps.

II,

Angelorum alij sunt boni, alii mali. *Distributio ex adiunctis*

III.

Definitio angelorum bonorum.

Boni angeli ſunt qui in integritate in qua ſunt creati, perſtiterunt, & *a* confirmati ſunt: ac proinde perpetuò *b* prompti ac parati ſunt ad glorificandũ Deum ſuo obſequio: vnde & per imagines humanas alatas, quæ *c* Cherubim ac *d* Seraphim dicuntur, populo *e* Iſraelitico & Prophetæ *f* Eſaiæ, itemq; *g* Ezechieli repræſentati ſunt: ad notandum videlicet celeritatem atq; alacritatem in exequendis mandatis Dei.

a *Argumento dicti Matth.* 18. *v.* 10. b *Pſ.* 103. *v.* 20 *&* 21. *Mat.* 6. *v.* 10. c *Gen:* 3 *v. ult. Exod:* 25. *v.* 18. *&c.* 1. *Reg* 6. *v.* 23. *&* 29. d *Eſa.* 6. *v.* 2. e *Exod.* 25. 18. f *Eſa:* 6 g *Ezech:* 1, *v.* 4. *&* *c.* 10. *v.* 15.

IV.

Officia eorũ.

Vtitur autem eorum miniſterio Deus tum ad aliquid *a* hominibus, maximè *b* pijs, nuntiandum: (vnde & nomen iſtud acceperunt) tum ad mundum *c* gubernandum, quatenus ad vitam fidelium contra hoſtium (videl. malorum angelorum & hominum) inſidias atq; inſultus, aliosq; noxios caſus *d* protegunt, & impios quidem *e* puniunt, pios verò *f* caſtigant: vnde *g* throni dominatus, principatus, poteſtates, & potentiæ

potentiæ nominantur.

a *Num:22.v.32.33.35.* b *Gen:19.v.13. Iud:13.v.3.4.5. Dan:8.16.item c.9 v.21. Luc:1.v.13.& deinceps,item v.26.& deinceps.& c.2.v.10.Mat.1.v 20.& seq.& c.2 v.13.item v.19.20.& c.28. v.5. Act.1.v. 10.& deinceps.Apoc:1.v.1.* c *Dan. 16. v. 13.20.21.& c.11.v.1.Coloss.1. v.16. Eph. 1.v.21.* d *Ps.34.v.8.item Ps.91.v.11.12. Gen.19.v.10 & 16.item c.32.v.1. 1.Reg. 19.v.5.& deinceps.2.Reg.6.v.16.& deinceps,& c.19,v.35.Dan.3.v.25 & c.6.v.23* e *Gen:19.2.Reg:19.v.35. Act.12.vers.23.* f *2.Sam.24.v.15.16.Luc:1.v.20.* g *Eph: 1.v.21.Coloss:1.v.16.*

V.

Numerus bonorum Angelorum *a* maximus est: veruntamen in Scriptura non definitus. *Adiunctus numerus.*

â *Dan:7.10.Apocal:5.v.11. Mat.26.v. 53.Heb:12.v.22.*

VI.

Habitatio eorum est *a* cœlum: nempe supremum cœlum, quod Paulus *b* tertium cœlum & paradisum nominat *Subiectus locus.*

a *Mat:6.v.10.& c.18.v.10.* b *2.Cor: 12.v.2.& 4.*

VII.

Quum boni Angeli hominibus ali- *Apparitionũ modi varij.*

quid nuntiaturi essent, apparuerunt eis in specie *a* virorum sive juvenum, insigni pulchritudine præditorum, ac interdum splendore quodam divino conspicuorum. Aliâs apparuerunt quoq; in corporibus igneis: sive humanis, vt in visione oblata Prophetæ Esaiæ *b* in templo: sive equorum & curruum, vt in Eliæ *c* translatione in cœlum, item in Elisæi *d* protectione contra Syros. Apparuerunt autem interdum quidem *e* vigilantibus, interdum verò *f* dormientibus, interdum deniq; in *g* ecstasin raptis. Quarum apparitionum primum illud genus *h* ὀπτασία, secundum verò & tertium *i* ὅραμα in sacris literis nominatur, quanquam *k* reperitur & ὅραμα pro ὀπτασία.

a *Gen*:18.*v*.2.& 4.& *c*.19. *v*.2. & *deinceps.Heb*:13.2.*Iudic*:13.*v*.6. & *deinceps Mat*:28.*v*.3. *Marc*,16.*v*.5. *Luc*: 24. *v*.4. *Act*.1.*v*.10. b *Esa*:6 *Ezech*:1. c 2.*Reg*.2 d 2.*Reg*.6, e *Gen*:18,& 19.*Iudic*:13.*v*.3. 9,11.*Luc*.1.*v*.11.& *v*.28.*Act*.10.3. f *Mat* 1.*v*.20.*Act*.27.*v*.23. g *vt accidit Iohanni in Apocalypsi*, *Apoc*.1.*v*.10. h *Luc*:1.*v*.22. & *c*.24.*v*.23.*Act*:26.*v*. 19. i *Act*: 10. *v*. 17.19.& *cap*.11,*v*.5.& *c*.16.*v* 9. k *Mat*: 17,*v*.9,*Act*:10,*v*.3.

VIII,

VIII.

Etsi autem magna est bonorum Angelorum majestas ac divinus *a* splẽdor: tamen *b* adorare eos nefas est: quum creaturæ sint & conservi nostri.

Prolepsis cõtra angelorum adorationem.

a *Mat*:28,*v*.3. *Act*:1,*v*.10. *Dan*:10,*v*.5 *&* 6. b *Apoc*:19,*v*.10. *&* *c*.22,*v*.8, *&* 9. *Col*.2.*v*.18. *Iudic*:13,*v*.16.

IX.

Vsus hujus doctrinæ est; vt in periculis constituti, protectionem sanctorum angelorum à Deo petamus: confidamusq;, illos nobis ex *a* promissione Dei præstò fore.

Vsus doctrinæ propositæ.

a *Psal*:34,*v*.8. *item* *Psal*.91.*v*.11,12.

X.

Atq; hæc de angelis bonis. Mali angeli sunt, qui per rebellionem contra Deum, ex integritate sua in qua fuerunt creati *a* exciderunt, atq; ita ex bonis mali evaserunt: quâ malitiâ perpetuò instigantur ad officiendum *b* gloriæ Dei, & saluti hominum.

Definitio angelorum malorum.

a *Iob*: 8,*v*.44. *Iudæ v*.5. 2.*Pet*:2,*v*.4. b *Iob*.1,*v*.11. c 1.*Pet*:5,*v*.8. *Apoc*:12,*v*.10. *Luc*:22,*v*.31. 1.*Chron*: 21,*v*.1.

XI.

Nominantur in Scriptura spiritus *a* mali: item *b* Sehirím שעירים, i.e. hor-

Nomina.

rentes vel horrifici, quia horridi sunt quum apparent, & horrorem ijs incutiunt quibus apparent. Item *c* Schedim שדים, i. e. vastatores: quia intenti sunt ad res humanas vastandas. Et hæc nomina reperiuntur in Testamento veteri. In novo autem appellantur *d* δαιμόνια, dæmonia, à sagacitate in cognoscendis rebus occultis: item spiritus *e* immundi; eò quod homines ad omne immunditiæ ac spurcitiæ genus instigant, atq; ipsi quoq; illis permixti perpetrant. Ad hæc nominantur quoque *f* principatus, potestates, domini mundi, rectores tenebrarum seculi hujus, spirituales malitiæ, seu spiritus nequam: quia potenter agunt homines reprobos.

a 1. *Sam:* 16, *v.* 15. *& deinceps.* b *Lev.* 17. *v.* 7. c *Deut.* 32. *v.* 17. d *Mat.* 9, *v.* 34. *& passim apud Evangelistas*, 1. *Cor.* 10, *v.* 20 1 *Tim:* 4, *v.* 1. *Iac.* 2, *v.* 19. *Apoc.* 9. *v.* 20. e *Mat.* 10, *v.* 1. *& passim apud Evangelistas*, f *Ephes.* 6. *v.* 12.

XII.

Adiunctus numerus.

Est autem horum quoque numerus *a* magnus: sed in Scriptura non definitus. a *Luc.* 8. *v.* 30.

XIII.

Subiectus locus.

Habitatio eorum, antequam Deo rebellarunt

bellarunt, fuit *a* cœlum illud tertium: sed postquam rebellarunt, Deus eos in tartarum *b* dejecit. Inde tamen eis permisit rursum egredi, & degere in *c* terra & *d* aëre. In die autem judicij vniversalis *e* relegabuntur in gehennam: quæ eis à Deo *f* parata est, vt ibi æternos *g* cruciatus patiantur.

a *Iudæ v.6.Apoc:12,v.8.* b 2, *Pet:2,v.4.* c *Iob.1,v.7.Mat.4.3.* d *Ephes:2,2.& 6.12.* e f,g. *Mat.25;v.41.& 46.Luc.8.31 Mat.8,29.1.Pet:2,4; Iudæ v.6.*

XIV.

Princeps eorum nominatur Hebraico vocabulo *a* Satan, id est, adversarius, eò quòd Deo & filijs Dei adversatur: item *b* Beelzebub, sivè *c* Bahal-zebub, id est, dominus muscæ seu princeps muscarum: quòd olim apud Ekronitas abigeret muscas, ac muscæ figuram haberet. Græcè autem nominatur *d* διάβολος diabolus, id est, calumniator, eò quòd verba & facta Dei ac filiorum Dei *e* calumniatur: item *f* ὁ πονηρὸς, i. e. nequam seu malignus ille, eò quòd fidelibus malitiosè ac nequiter negotium facessit: deniq; *g* ὁ πειράζων, id est, tentator, eò quòd fideles tentat, conando eos in peccatum & exitium inducere. Item voca-

Distributio ex adiuncto ordine.

Nomina principis angelorum malorum.

tur *h* princeps mundi, & *i* draco magnus, ac serpens antiquus: & *k* deus hujus seculi, & *l* adversarius fidelium, & *m* accusator fidelium. Reliqui verò, nominantur *n* angeli ipsius.

a *Iob.* 1. *v.* 6. *& sæpius in illo capite & secundo*. *Zach*: 3, *v.* 1. *Luc*: 10, *v.* 18. *& passim in N.T.* b *Mat.* 12, *v.* 24. c 2. *Reg*: 1. *v.* 2. d *Mat*: 25. *v.* 41. *Ioh*: 8, *v.* 44. 1. *Ioh*: 3, *v.* 8. e *Gen*: 3, *v.* 1. *Iob.* 1, *v.* 9. f *Mat*: 6, *v.* 13. *Eph*: 6, *v.* 16. 1. *Ioh*: 3, *v.* 12. g *Mat*: 4, *v.* 3. 1. *Thess*: 3: *v.* 5. h *Ioh*: 12, *v.* 31. *& c.* 14, *v.* 30. *& c.* 16, *v.* 11. i *Apoc*: 12, *v.* 9. k 2. *Corinth*: 4. 4. l 1. *Pet*: 5. 8. m *Apoc*: 12, *v.* 10. n *Mat*: 25. *v.* 41. 2. *Cor*: 12, *v.* 7. *Apoc*: 12, *v.* 9.

XV.

Prolepsis de angelorum malorum effectis.

Etsi autem Satan seu diabolus cum suis angelis, Deo & filijs Dei adversatur quantum in ipso est, nimirum voluntate & conatu: non tamen effectu, ita nimirum ut vel fidelibus perniciem afferre, vel quicquam efficere possit, quod Deus nolit, Deus enim illum potentiæ suæ freno vinctum constrictumq; tenet, ut ea modò exequatur quæ ei divinitus *a* mandata aut *b* concessa fuerint. Nec verò permittit diabolo ejusve angelis Deus ut electis *c* exitium afferant: sed tantum

tantùm vt eos *d* tentando exerceant.

a 1.*Reg.*22,*v.*20.*& deinceps.* b *Iob.*1, *v.*6.*& seqq.& c.*2.*v.*1 *& seqq. Mat.*8,31. *&* 32. c *Mat.*24, *v.*24. *Luc:* 22:*v.*31,32. *Iob:*10,*v* 28,29 30.*Rom:*8,*v.*35. *& dein-ceps.* d *Mat:*4,*v.*1.*& deinceps. Eph:*6,*v.* 12.*& deinceps.*

XVI.

Vſus hujus de malis ſpiritibus doctrinæ eſt,vt *a* ſolliciti ſimus ad præcavendas eorum inſidias & molitiones: tum ijs *b* armis nos inſtruamus,quæ ad propulſandos tam potentes ac tam multos hoſtes ſatis firma ſint & valida: præcipuè verò vt imbecilitatis & ruditatis noſtræ nobis conſcij,Dei opem *c* invocemus: vt nos contra illorum inſidias & inſultus protegat. Porrò arma illa quibus contra malos ſpiritus pugnandum eſt, aut extra nos ſunt, vt Dei *d* permiſſiones & *e* præcepta: aut intra nos,vt *f* fides & *g* preces, nec non *h* obedientia erga Dei præcepta.

Vſus doctrinæ Propoſitæ

a *Mat:*26,*v.*41.*Eph:*4,*v.*27 *Eph.*6,*v.*11 *& deinceps.*1.*Pet:*5.8. b *Eph.*6, *v.*13. *& inceps.* c *Mat.*26,*v.*41.*Eph:*6,*v.*18.d *Mat.* 4.*v.*4.*Eph.*6. *v.*15. e *Mat:*4, *v*,7, *&* 10. *Eph.*6.*v.*17. f 1.*Pet.*5.*v.*9. *Eph:*6. *v.* 16. g *Eph.*6.*v.*18. h *Eph:*6.*v.*14.

LOCVS V.

De prima naturæ nostræ integritate: vbi de imagine Dei & libero arbitrio.

APHORISMVS I.

Propositio confirmata à fine.

QVoniam post angelos inter creaturas Dei proximum locum tenet homo: operæ pretium est cognoscere, qualis ille initio à Deo sit conditus: vt sciamus, vitiositatem qua nunc deformatus est, non esse ei inditam à Deo creante, sed aliunde accessisse.

II.

Definitio imaginis Dei.

Igitur homo initio à Deo conditus fuit *a* ad imaginem ipsius: ita vt DEO creatori suo similis esset, quatenus naturam ejus divinis quibusdam dotibus referebat.

a *Gen.* 1. *v.* 26, & 27. & *cap.* 5, *v.* 1. 2. & *c.* 9. *v.* 6.

III.

Distributio è subiectis.

Hæ dotes fuerunt partim in anima, partim in corpore, partim in vtroque, partim deniq; toti homini adhæserunt. Ac in anima quidem fuit primum eximia *a* sapientia in mente seu intellectu,

quâ

quâ & Deum opificem suum, & opera DEI sive creaturas rectè cognoscebat; deinde fuit in voluntate & appetitu conformitas cum voluntate Dei, quam Apostolus veram *b* justitiam & sanctitatem appellat. In corpore fuit majestas quædam imperatoria ex hominis vultu resplendens, vnde *c* à bestijs pro domino agnoscebatur. Atq; hujus majestatis vestigium quoddam elucet etiam nunc in eo, quòd feræ belluæ patiuntur se domari & cicurari, vt homini obtemperent, aut saltem eum non lædant. In anima & corpore simul fuit *d* immortalitas. Deniq; toti homini adhæsit jus illud *e* dominandi in cæteras animantes, & vniversam terram ac res terrenas.

a *Gen.*2.*v.*19 20.23 *Col.*3.*v.*10. b *Eph.* 4 *v.*24. *Eccl.*7.*v.*29. c *Gen.*1.*v.*28.*&* *c.*2 *v.*19 20. d *Argumento dicti Gen.*3.*v* 19. e *Gen.*1.*v.*28. *Argumento dicti* Ps.28.6.*&* 1.*Cor.*11.*v.*7.

IV.

Voluntas hominis in prima illa naturæ integritate fuit *a* libera, quâ scilicet poterat eligere bonum vel malum; ac proinde poterat Deo obedire vel non obedire. *Appendix de libertate voluntatis.*

a *Argu-*

a *Argumento dicti Gen.2.17. Eccl 7.29. Gen 3.v.6.13. 2. Cor.11.3.*

LOCVS VI.

De Providentia Dei.

APHORISMVS I.

Definitio.

PRovidentia Dei est æternum, sapientissimum, justissimum atq; immutabile *a* consilium sive decretum Dei, quo res *b* singulas à se conditas ad suam ipsius *c* gloriam & electorum suorum *d* salutem *e* liberrimè gubernat.

a *Act.2 v.23. Act.4.v.27.28.* b *Matt.10.v.29.30.Luc.12.v.6,7. Exod.21.v.13. Deut.19.v.45.Prov.16 v ult.Esa.45.v.7. Thren.3.v.38. Amos 3,v.6. Heb.1.v.3.* c *Prov.16.v.4 Rom.9.v 22.23.* d *Rom.8.v.28.1.Cor.11.v.32.* e *Rom.9.v.15.18, 21.22.23.*

II.

Corollarium contra opinionem de fortuna.

Hinc efficitur, nihil fieri fortuitò.

III.

Prolepsis de authore peccati: ubi demonstratur, Deum non

Etsi autem Deus providentiâ suâ etiam gubernat *a* peccata: tamen non est causa sive author peccati: quia peccato *b* non delectatur, sed potiùs illud *c* abominatur: nec ipse peccat *d* peccaréve potest

poteſt: item quia peccatum nec mandat nec ſuadet: nec infundit *e* peccantibus malitiam, nec eos ad peccandum cogit: ac præterea *f* ad bonum finem omnia dirigit.

esse authorē peccati.

a *Gen.*37.*v.*28.*&* *c.*45.*v.*5.7. 8 *Exod.* 7.*v.*6.*&* *c.*8.*v.*15.2.*Sam.*12.*v.*11.12 *&* *c.* 16.*v.*10.11.1.*Reg.*22.*v.*19.*&* *ſeq.* *Item.*2. *Chron.*18.*v.*18.*&* *ſeq.* *Iob.*1.*v* 21. *Eſa.*10. *v.*5.*&* *ſeq.* *Act.*2.*v.*23. *&* *cap.* 4.*v.*27.28. b *Pſal.*5 *v.*5.6.7. c *Deut.*18 *v.*12. d *Iac.* 1 13. e *Ibid.* f *Gen* 45.*v* 5 7. *&* *c.*50.*v.* 20 *Prov.*16.*v.*4. *Exod* 9 *v.*16. *Rom* 9.17. *Rom.*8.*v.*28.

IV.

Corollarium contra excusationem peccatorum

Cæterùm, quoniam Deus providentiâ ſuâ neminem ad peccandum cogit; nec etiam peccatum cuiquam mandat aut ſuadet: ſequitur hinc, homines non poſſe peccata ſua per providentiam Dei excuſare. Et ſanè impios quidem *a* conſcientia ſua convincit propriæ malitiæ: & illi non inviti peccant, ſed potiùs *b* lubentes ac ſæpe pleno *c* impetu; ſemperq; finem *d* malum propoſitum ſibi habent: pij verò per *e* concupiſcentiam pravam ſeducti, illáq; victi, ad peccandum inducuntur; & peccato perpetrato, culpam cum deteſtatione *f* agnoſcunt.

a *Mat.*

a *Mat.27,v.4.Gen.45.v.3.& c.42.v.21* b *2.Sam.16 ver.22.* c *2.Sam.16.vers.13.* d *Gen.50.v.20.Esa.10.v 7.* e *Iac.1.v.13 14.15. Rom.7 v.14 & seqq.* f *Ps.51.Mat. 26 v.ult.& Marc.14. v.ult.*

V.

Vsus doctrinæ propositæ.

Vtilitas huius doctrinæ triplex est: Prima, ut in rebus aduersis simus [a] patientes: quippe quum sciamus, [b] Deum immittere nobis res aduersas, non ut perdat, sed ad [c] bonum: item iudicia Domini esse [d] iusta: item ipsum esse [e] dominum, qui habeat summam in nos potestatem. Secunda, ut in rebus secundis simns erga Deum [f] grati: quippe cū sciamus, Deum inclinare animos & actiones hominum, ut nobis [g] bene velint ac benefaciant: aut certè licet malè velint, non tamen [h] malefaciant, quin potiùs benefaciant. Item rebus inanimatis [i] vim inspirare, vt nobis vtiles esse possint. Tertia, vt certò [k] speremus, Deum patris officium erga nos semper facturum, tum in malis avertendis, tum in bonis communicandis.

a *Gen.45.v.4.& deinceps.& cap. 50.v. 19.20.21. 2.Sam. 16. v. 11. Iob.1.v.21.* b *Amos,3.v.6.Esa,45 v.7.1.Cor.11.v.32.* c *Gen.50.v.20.Rom.8.v.28. 1.Cor.11.32.* d *2.Reg.*

d 2.Reg.20.v.19. e 1.Sam.3.18. f Gen. 24.v.27.& 48.15. g Gen.32.v.6.collatione facta cum c.33.v.4.12.& 15.item c.39.v.4 & 21. h Exod.3.v.21.& c 12.v.35.36.Gen.31.v.24.& 29. Num.22 & 23. i Luc.12.v.15.Lev 26.v.26.Esa.3.1. Hag.1.v.6.1.Reg.19.v.8. k 1.Sam.17.v.37. 2.Tim.4.v.17.18.

VI.

Prolepsis contra contemtum mediorum.

Porrò ita considere debemus providentiâ Dei, vt tamen media, sit ad manum sint, non contemnamus: sed ijs reuerenter & in timore Domini, tanquã providentiæ divinæ instrumentis vtamur: non vt fiduciam in ijs collocemus, sed *a* ne tentemus Dominum.

a Mat.2.v.14 & cap.4 v.7. Act.27.v.24.30.31.Gen.32.

LOCVS VII.

De Peccato.

APHORISMVS I.

Definitio, amplificata corollario: quod ipsum illustratur simili.

PEccatum est actionis naturæve hominis *a* à lege Dei discrepantia. Ac proinde peccatum ex lege *b* cognoscitur, videl. per collationem, tum vitæ tum naturæ hominis cum Lege: quem-

admodum

admodum maculæ faciei cognoscuntur per collationem faciei cum speculo,

a 1. *Ioh.*3.*v.*4 b*Rom.*3.*v.*20.*& c.*7.*v.*7.

II.

Distributio ex adiuncto ordine.

Peccatum aut primum est, aut à primo ortum.

III.

Definitio peccati primi.

Primum peccatum, est *a* lapsus ille seu *b* inobedientia seu *c* transgressio primorum nostrorum parentum in paradiso, per *d* deceptionem serpentis sive diaboli transgredientium mandatum Dei de non edendo fructu certæ arboris.

a *Gen.*3.*Rom.*5.*v.*15.*& seq.* b*Rom.*5, *v.*19. c *Rom.*5,*v* 14. d 2.*Cor.*11.3.

IV.

Distributio peccati orti.

Ortum peccatum est aut originale aut actuale.

V.

Definitio peccati originalis.

Originale, quod inde *a* ab origine conceptionis hæret in natura: videlicet *b* defectio omnium naturalium hæredum Adæ in *c* lumbis *d* ejus, & inde *e* secuta corruptio naturæ: quam Apostolus peccatum *f* inhabitans, item malum sibi *g* adjacens, legem in *h* membris suis, rebellantem legi mentis suæ, item legem peccati quæ sit in membris suis, & corpus

corpus *i* mortis, id est, *k* massam mortiferam nominat. Iacocus verò concupiscentiam *k* appellat.

a *Psal:*51.*v.*7.*Eph:*2,*v.*3. b *Rom:*5 *v.* 12. *& deinceps.* c *Heb:*7.*v.*9,10. d *Rom,* 5.*v.*12.*&* 1.*Cor:*15.*v.*22. e *Gen.*2.17.*&* 5.3. f *Rom:*7.*v.*20. g *Rom:*7.21. h *Ibid.* *v.*22. i *Ibid:v.*24. k *Iac.*1.*v.*14.15.

VI.

Declaratio corruptionis è subiectis.

Corruptio hæc præcipuè attingit mentem & voluntatem.

VII.

Corruptio mentis.

Mens ita obtenebrata est, vt licet in rebus terrenis & ad vitæ civilis mores pertinentibus aliquid (& quidem sæpe multum) cernat: tamen in rebus cœlestibus sive spiritualibus, id est, pertinentibus ad verum Dei cultum & æternam animarum salutem *a* cæca sit.

a 1.*Cor:*2,*v.*14 *Ioh:*1,*v.*5.*&* 18. *item c.* 6 *v.* 44.*& deinceps.& c.*9.*v.*39. *Mat.* 13. *v.*11.*&* c16.*v.*17. *Act:*26.*v.*18. *Rom:*1.*v.* 21,22,23.

VIII.

Corruptio voluntatis.

Voluntas verò ita est *a* depravata, vt licet homo sibi bene esse velit: tamen nihil eorum velit, quæ ad verum Dei cultum, & salutem suam æternam pertinent: quin potiùs vt quàm vehementissimè

tissimè velit his contraria.

a *Gen.6.v.5.& c.8.v.21.Rom:7.v.23.&* 8.v.7 *Eph:2.v.1.2 3.Rom:3.v.10.& seqq.*

IX.

Distributio peccati inhabitantis,

Peccatum originale quoad corruptionem naturæ, aut *a* regnat, vt fit in plerisq; non-renatis: aut non regnat, sed patitur resistentiam: idq; sive à solo lumine *b* naturali rationis, vt fit in non-renatis iis, qui dicuntur continentes: sive insuper à *c* Spiritu sancto, vt fit in renatis.

a *Rom.6.v.12.& deinceps.* b *Rom:2.v.* 14. c *Rom: 8.v.2.10.11.*

X.

Definitio peccati actualis, simulq; distributio.

Ex peccato originali quoad naturæ corruptionem *a* emanat peccatum actuale; quod in actione (vt cogitatione, sermone aut facto aliquo) consistit.

a *Mat:12.34.& cap.15.v.19. Iac.1.13.* 14.15.*Rom.7.v.8.*

XI.

Aliæ distributiones peccati actualis quarum prima à forma.

Actuale peccatum præterea variè distingui potest. Ac primò quod est aut commissionis, aut omissionis. Commissionis peccatum est, quo committitur aliquid in Lege prohibitum: vt homicidium, adulterium, furtum. Omissionis peccatum est, quo omittitur aliquid in

Lege

Lege imperatum: vt quum quis parentibus non exhibet debitum honorem.

XII.

Secundò peccatum actuale committitur omittitúrve aut solâ *a* animâ, aut animâ & corpore *b* simul.

Secunda à causis procreantibus agentibus.

a *Mat.* 15. *v.* 19. b 2. *Sam.* 11. 2. *Cor.* 7. *v.* 1

XIII.

Tertiò alia committuntur in *a* Deũ, alia *b* in proximum, alia in nos *c* ipsos.

Tertia ab obiectis.

a 2. *Sam.* 24. *Exod* 32. *Lev.* 24. *Num.* 15. 32. b 2. *Sam.* 15. 17-18. *Gen.* 4 *v.* 8. 2. *Sam* 11. *Iudic.* 17. 2. 1. *Reg.* 21. c 1. *Cor.* 6. 18. 1. *Sam.* *ult*, *Tit.* 2. 12.

XIV.

Quartò peccatum actuale, est aut involuntarium aut voluntarium. Involuntarium: vt malæ *a* cogitationes & *b* cupiditates quæ invitis obrepunt. Voluntarium, quum voluntas pravis cupiditatibus delectatur, aut saltem eis indulget. Vnde voluntarium peccatum rursus aut plenum, aut fractum est. Plenum; quum quis *c* plenâ voluntate ac toto impetu ruit ad agendum ea ad quę pravæ cupiditates impellunt. Fractum; quum quis pravâ cupiditate *d* abripitur, vt consentiat ad agendum quæ non probat. Ad hæc voluntarium distingui

Quarta ab adiunctis.

Subdivisio ex adiunctis.

Altera subdivisio, item ex adiunctis.

quoq;

quoq; poteſt in temerarium & delıberatum. Temerarium: quum voluntas právis cupiditatibus conſentiens, *e* temere ac ſubitò ad malè agendum accedit. Deliberatum: quum voluntas pravis affectibus conſentiens, ad malè agendum accedit *f* antegreſſa deliberatione.

a *Mat.*15,*v.*19. b *Rom:*7.*v.*7.8.*&* 23. *Mat:*5 *v.*22 *&* 28. c *Ioh.*8.*v.*34 1.*Ioh.*3.9. 1.*Sam.*18.*&* *ſeqq.* d *Gen:*38.*verſ.*16. 2.*Sam:*11,*v.*2.3 4 *Rom.*7. *v.*15. *&* *deinceps.* e 1.*Sam:*25.*v.*13.2.*Sam:*11.*v.*2.3.4 f 2.*Sam:*15 16.17.*capitibus.*

XV.

Quinta ab adiunctis.

Quintò peccatum actuale, eſt aut occultum aut cognitum. Ac rurſus occultum *a* tum agenti tum alijs; aut *b* aliis quidem, non tamen agenti. Item cognitum aut *c* ſoli agenti, aut agenti *d* ſimul & alijs.

a *Pſ.*19.*v.*13. b 1.*Tim:*5 *v.*24. c *Ioſ:*7.*Act:*5.2.*Sam:*11.*v.*15.*&* *ſeq.* d 2.*Sam:*11.*v.*4.*&* *cap.*17.*v* 4.*&c.*

XVI.

Sexta, item ab adiunctis.

Sextò peccatum actuale, eſt *a* aut remiſſibile, aut irremiſſibile. Remiſſibile, cui accidit reſipiſcẽtia. Irremiſſibile, cui reſipiſcentia non contingit: cujus generis

neris est vnicum illud peccatum quod nominatur blasphemia *b* in Spiritum sanctum: quum quis veritati doctrinæ cælestis contra testimonium Spiritus sancti, quo de illa convictus est in conscientia sua, ex diabolica *c* malitia con-contradicit, illiusq; confessores odit & hostiliter persequitur; quod genus peccati Christus Pharisæis objecit, nec non Stephanus patribus concilij Hierosolymitani, Act. 7. v. 51. Et Iohannes id nominat peccatum *d* ad mortem: ac monet, pro illo qui istud peccatum admittit, non esse orandum. Cujus rei ratio est, quia (vt Paulus ad Hebræos docet) *e* impossibile est tales renovari ad resipiscentiam: obstante scilicet justo Dei judicio, qui *f* non patitur se irrideri; aut Spiritum suum, qui est spiritus veritatis, mendacij argui.

a *Mat:* 12 31. b *Ibid.* c *Mat.* 12. *v.* 34. d 1. *Ioh:* 5. *v.* 16. e *Heb:* 6. *v.* 4. *&* *deinceps.* f *Gal:* 6. *v* 7.

XVII.

Quid sentiendum de distinctione peccati in veniale & mortale.

Atq; in hoc sensu si accipiatur distinctio vetus, qua peccatum distinguitur in veniale & mortale, admitti potest. Secus non item: si scilicet veniale intelligatur quòd mereatur veniam, quũ

sit

sit exiguum: mortale, quòd mereatur mortem, quum sit magnum. Etenim suâ naturâ omne peccatum, etiam minimum mortem *a* meretur: & quidem mortem non solùm temporalem, sed & æternam. Contrà veniam *b* adipiscuntur, quicunq; resipiscunt & in Christum credunt, etiam si gravissima peccata admiserint.

a Rom:6.v.ult. Mat:12. v.36. b *1.Iob. 16.& 17 .Luc:23 .v.43. 2.Sam.12.13. Luc. 22.32.Luc.7.47.*

XVIII.

Distributio peccati remissibilis ex adiuncta quantitate seu gradibus

Porrò remissibile peccatum est aut levius, aut gravius. Quod vtrumq; æstimatur aut ex causa procreante antecedente, quæ Græcis dicitur προηγουμένη; aut ex modo agendi, aut ex objecto seu re in qua peccatum committitur. Ex causa levius est, quod committitur ex ignorantia, vt *a* persecutio Pauli: gravius, quod contra conscientiam, vt persecutio concilii *b* Hierosolymitani, qua trucidavit Stephanum. Et hîc rursus levius, quod oritur ex infirmitate, gravius quod ex malitia. Rursum eorum quæ oriuntur ex infirmitate, levius, quod oritur ex metu mortis, vt *c* lapsus Petri: gravius, quod ex libidine, vt *d* adulteri-

um

um Davidis: vel ex metu ignominiæ, vt *e* homicidium ejuſdem. Ex ijs verò quæ contra conſcientiam committuntur, graviſſimum eſt quod ex malitia fit vt *f* maledicta Simei. Ex modo agendi levius peccat qui ſtuprum offert mulieri à ſe perſuaſæ, vt ſtuprum à Davide oblatum Bathſabææ, *g* quàm qui per vim, vt vitium oblatum *h* Dinæ à Sichem, nec non *i* Thamaræ ab Ammone, item ſtuprum oblatum vxori Levitæ à Gabaonitis. *k* Ex objecto levius eſt furtum vnius nummi, quàm centum aut mille coronatorum. Item levius eſt furtum pecudis, gravius hominis; quod plagium dicitur. Item levius eſt furtum ovis quàm bovis, quippe huic major *l* pœna à Deo ſtatuta fuit quàm illi. Item levius eſt, dicere verbum otioſum: gravius, dicere verbum blaſphemum, aut proximo noxium.

a 1. *Tim.* 1. 13. b *Act.* 7. *v.* 51. 54. 57. 58 59. c *Luc.* 22. 32. d 2. *Sam.* 11. e *Ibidem.* f 2. *Sam.* 16. g 2. *Sam.* 11. h *Geneſ.* 34. i 2. *Sam.* 13. k *Iud.* 19. l *Exod.* 22. 1.

XIX.

Corollarium contra dogma Stoicorũ de peccatorũ æqualitate.

Ex iſtis diſtinctionibus percipitur, peccata eſſe inæqualia: contrà quã Stoicorum paradoxũ pronuntiavit. Quod

ipſum intelligitur etiam ex *a* inæquali-tate pœnarum: & confirmatur expreſſo teſtimonio Chriſti, Ioh. 19, v. 11.

a *Mat.* 10. *v.* 15. *&* *c.* 11. *v.* 22. 24.

XX.

Cauſæ efficientes.

Atq; hæc de peccati ſpeciebus & gradibus. Author peccati primus eſt *a* diabolus, decipiens primos noſtros parentes: tum poſt illum ipſi *b* primi noſtri parentes deceptione diaboli locum dantes.

a *Gen.* 3. *v.* 1. *&* *deinceps.* *Ioh.* 8. *v* 44. 1. *Ioh.* 3. *v.* 8. b *Gen.* 3. *v.* 6.

XXI.

Effectum.

Effectum ſeu pœna peccati eſt *a* mors; tum corporis, tum animæ: tum temporalis, tum æterna: nec non omnis generis *b* ærumnæ ac miſeriæ.

a *Rom:* 6. *v.* *ult.* *Gen.* 2. 17. b *Gen.* 3. 16. *&* *deinceps.*

XXII.

Vſus doctrinæ.

Vſus hujus doctrinæ eſt, vt ex conſideratione noſtræ miſeriæ *a* humiliemur coram Deo, & gratiam illius in Chriſto *b* expetamus.

a 2. *Sam.* 12. *v.* 13. *Dan:* 9. *v.* 5. *&* *deinceps.* *Luc.* 18. *ver.* 13. b *Pſal:* 51. *verſ.* 2. *&* *deinceps.* *Dan:* 9. *v.* 16. *&* *deinceps.* *Luc.* 18. *verſ.* 13.

LOCVS.

LOCVS VIII.

De Lege Dei.

APHORISMVS I.

Definitio.

LEx Dei est *a* doctrina *b* à Deo cùm per *c* Angelos; tum *d* per Mosen data populo *e* Israëlitico, quâ *f* testatus est quomodo ab eis coli vellet.

a *Psal.*1.*v.*2.*Esa.*2.3. b *Exod.*20.*v.*1. 2. c *Act.*7.53.*Gal.*3.19. *Heb.*2.2. *Exod.* 19.*v.*16.*&* 19. d *Exod.*19.*&* *c.*20.*v.*19 *Ioh.*1.*v.*17.*Gal.*3.*v.*19. e *Deut.*6.*v.*6.*&* *deinceps.Ps.*147.*v.*19.20. *Deut.*4 *v.*6.7.8. f *Psal.*19.*v.*8.*Item.Ps.*78.*v.*5.*&*.56.

II.

Distributio ex obiectis.

Legum Dei *a* aliæ *b* morales sunt, alię *c* ceremoniales, aliæ *d* judiciales.

a *Deut.*5.*v.*37.*&* *c.*6.*v.*1.*Rom.*9.*v.*4. b *Exod.*20.*Deut.*5. c *Lev.* d *Exod.*21.22.

III.

Definitio legum iudicialium.

Iudiciales sunt leges *a* de jure contractuum & pœnis eorum qui deliquerint, in hunc finem latæ, vt justitia inter cives & tranquillitas publica vigeat, & leges Dei tum morales, tum ceremoniales à contemptu vindicentur.

a *Exod.*21.22.23.

IV.

Ceremonialium.

Ceremoniales sunt leges *a* de ceremoniis à Deo institutis ad cultum ipsius externum, & ad populum Israeliticum à reliquis populis *b* discernendum, nec non ad eundem *c* erudiendum de ratione salutis suæ æternæ per Christum venturum.

a *Leu.*1.2.3.4.5.6.7. *capitibus.* b *Eph:* 2.14. c *Heb:*9. *&* 10.*cap.*

V.

Moralium.

Morales sunt leges *a* de moribus seu officiis singulorum perpetuis tum erga Deum, tum erga proximum.

a *Exod.*20.*v.*1.*&c.Deut.*5, *v.*6.*&c.*

VI.

Moralium declaratio è subiectis locis

Morales leges tum passim in libris Mosis dispersæ sunt: tum in *a* Decalogum (qui dicitur) summatim sunt collectæ.

a *Exod.*20.*v.*1. *& deinceps. & cap.* 34, *v.*28 *Deut.*5.*v.*6.

VII.

Distributio Decalogi.

Decalogus in *a* duas tabulas distributus est: quarum prior quatuor præcepta continet de officiis nostris erga Deum, sive *b* de dilectione Dei: posterior verò tabula continet præcepta sex de officiis nostris erga proximum, sive *c* de

dilectione

dilectione proximi.

a *Exod.* 24.*v*.12. & *c*.31.*v*.18 & *c*.32. *v*.16.& *c*.34.*v*.1. b *Mat* 22.*v*. 37. & *deinceps*.*Deut*.6.*v*.5. c *Mat*.22.*v*. 39. *Lev*. 19.*v*.18.

VIII.

De sensu & interpretatione decalogi.

Præcepta illa maximam partem synecdochicè concepta sunt ita vt vnà cum interdictis vitiorum mandata cōtrariarum virtutum, & contrà vnà cum mandatis virtutum interdicta contrariorum vitiorum: itemq; ex specie vna vniversum genus, deniq; vnà cum factis externis consilia & cupiditates internæ nec non occasiones & causæ impulsivæ simul intelligendæ sint.

IX.

Plures regulæ interpretandi decalogum.

Præterea ad rectam & plenam Decalogi interpretationem hæ quoq; regulæ observandæ sunt. *Sententia cuiusq; præcepti sumenda est ex fine seu scopo propter quem est datum, nempe ex fine proximo.* Verbi gratia, quinti præcepti finis est, ordinis politici conservatio: complectitur ergo superiorum erga inferiores, & inferiorum erga superiores officia: quia sine his ordo politicus conservari non potest. Item, *Propter fines diversos vnum & idem opus in diversis præceptis contineri* 2.

potest: quia fines faciunt actionum discrimina. Vt defensio, quatenus est officium parentum erga liberos, aut magistratus erga subditos, in quinto præcepto mandatur: quatenus autem est officium fortitudinis conservantis vitam proximi, in sexto præcepto continetur. Sic falsum testimonium quatenus petit famam proximi, pertinet ad præceptum nonum: quatenus autem petit proximi vitam, ad sextum.

3. Item, *Cum relatiuis sanciuntur etiam correlatiua: quoniam illa sine his nequeunt consistere.* Dum igitur præcipitur quinto præcepto vt aliqui pareant, præcipitur etiam vt aliqui præsint gubernationi: & dum jubentur superiores honore affici, jubentur etiam ita se gerere vt honore digni sint. Sic in quarto præcepto dum jubentur homines discere verbum Dei, jubentur etiam aliqui docere. Item *Secunda tabula cedere debet primæ: quum*

4 *proximus diligendus est propter Deum, nempe propter Dei mandatum & gloriam* Itaq; parentes, ac omnino superiores, honorandi quidem sunt, sicut in primo præcepto secundæ tabulæ præcipitur: sed (vt Apostolus ait) *a* in Domino, id est, in timore Domini, ita vt Dominus non offendatur

offendatur dum illi honorantur.

Veruntamen hæc regula intelligenda est de moralibus: in his enim secunda tabula primæ cedit, non autem in ceremonialibus. Si igitur necessitas & salus proximi omissionem ceremoniæ postulat: ceremonia potiùs *b* omittenda quàm salus proximi negligenda est. Quare hæc quoq; regula tenenda: *Lex ceremonialis cedit morali.* 5.

a *Eph.6.v.1. Act.4.19.& 5.29.* b *Ose.5 v.6 Mat.12.v.3.4.item v.10. & deinceps. & cap.15.v.3,4,5 6.*

X.

Legem suam tulit Deus, partim *a* vt populum suum ab omnibus aliis populis hac insigni notá discerneret: partim *b* vt ab eo secundùm præscriptam regulam coleretur: partim deniq; *c* vt illum ad fidem Christi venturi præpararet. *Fines.*

a *Psal.147.v.19.20. Deut.4.v.6.7 8. Rom.9 4.Eph.2 14.* b *Deut.4.v.1 & deinceps.& c.12.v.32.* c *Gal.3.v.23.24. Heb: 9.& 10.*

XI.

Quomodo lex populum Dei præparavit ad Christum.

Præparavit autem tum erudiendo, tum vrgendo.

XII.

Erudiendo quidem per ceremonias, *1. Eruditio.*

quatenus illæ, visibilis prophetiæ erant de Christo, *a* adumbrantes sacrificium illius, quo peccata omnium electorum expiare debuit.

a *Heb.9 &.10.*

XIII.

2. Vrgendo.

Vrgendo autem; quatenus eos tum per ipsas *a* ceremonias, tum per legem *b* moralem convincebat peccatorum; tum verò maximè, quatenus eos per *c* comminationem maledictionis adigebat ad gratiam in Christo quærendum.

a *Col.2.v.14.* b *Rom.3 v.20.* c *Deut.27 v.26. Gal.3. v.10.*

XIV.

Abrogari legem, quid sit

De abrogatione Legis sic habendum. Abrogari dicitur lex, quum *a* antiquatur seu è medio tollitur: ita vt quibus lata erat, quiq; eâ tenebantur, non ampliùs eâ teneantur.

a *Heb.8.v.ult.*

XV.

Lex moralis non abrogata

Moralis igitur lex, quum sit æterna justitiæ regula, & *a* dilectionem Dei ac proximi in summa requirat (quę officia hominis perpetua sunt) *b* non potest dici abrogata esse. Etsi interea verum est, fideles ab illius tum *c* maledictione, tum *d* rigore seu rigidâ exactione (atq; adeò

metu

e metu maledictionis atq; damnationis quem rigida exactio perit) per Christum esse liberatos.

a *Mat.22.v.40.* b *Mat.5.17.* c *Gal.3 v.13 Rom:6.v.14.* 1 *Tim.1.9.* d 1.*Iob.5 v.3.Rom.7.22.* e *Heb.2.v.15.Luc.1.v.74*

XVI.

Ceremonialem legem *a* abrogatam esse, ex ipso ejus fine atq; vsu planum est. Instituta enim erat, vt populum rudem instar *b* pædagogi de Christo venturo erudiret, atq; ita ad illum veluti manu duceret, Christi sacerdotium variis modis *c* adumbrando ac præfigurando. Posteaquam igitur ipsa *d* veritas & viva atq; *e* expressa rerum ad salutem nobis acquirendam necessariarum imago in Christo est exhibita: consequens est, vmbras illas ac figuras legales esse abolitas, & pædagogum illum suo munere jam perfunctum esse.

Ceremonialis abrogata.

a *Col.2.v.14.16.17. Eph.2.v.14.15. Gal.3.v.25 & c 4.1. & seq.* b *Gal.3.v.24.* c *Heb.9.&* 10.*Col.2.v.17.* d *Ioh.1. v.17.* e *Heb.10.v.1.*

XVII.

De judicialis legis abrogatione difficilior quæstio est. Nam nec simpliciter dici potest adhuc durare, quum politia

Judicialis partim abrogata, partim non.

Mosaica sit abolita: nec tamen omnino abrogata dici potest, quum multas leges contineat, quarum finis & scopus perpetuus est. Sic autem videtur statuendum: Magistratum Christianum legibus Mosis judicialibus non teneri, quantum ad res quasdam populo Israëlitico peculiares attinet: veruntamen quod attinet ad *a* pœnas delectorum, quæ ad tuendum authoritatem Decalogi à Deo sancitæ sunt, videtur certè hodie magistratus populi Christiani nõ minùs quàm olim magistratus populi Israëlitici, legibus istis obstrictus esse. *Quemadmodum igitur qui iure communi civiliter ex lege Mosis reus mortis est, idem in hoc tempore reus mortis habendus est, ita e contrario, quisquis eodem iure & modo nõ est reus mortis, neq; hoc tempore reus mortis habendus est.* Etenim delicta temporibus non mutantur: sed omnibus ætatibus vnam eãdemq; naturam retinent. Et similiter, Dei sententiam de delictis puniendis non mutari, consentaneum est.

Fr: Iunius de politia Mosis cap. 6.

a 1 *Exod.* 21. 12. *& c.* 22. *v.* 1. 4. *Lev.* 20. *v.* 9. *&c. & cap.* 24. *v.* 16. *Deut.* 13. *v.* 5. 9. *&* 10. b *Exod.* 22. *v.* 1. *& deinceps.*

LOCVS

LOCVS IX.

De similitudine & discrimine veteris & novi testamenti.

APHORISMUS I.

TEstamenti vocabulum hîc vsurpatur ad significandum fedus quod Deus pepigit cum suo populo. *Significatio vocabuli.*

II.

Quæ quidem appellatio orta est ex eo, quòd Græci sacrorum Bibliorum interpretes vocem Hebraicam ברית Beríth, quæ pactum seu fedus significat, reddiderunt a διαθήκην, id est, testamentum: accipientes hanc vocem (vt videtur) sensu generali, tanquam dicerent συνθήκην (vt teste * Hieronymo vertit Aquila) id est pactum seu fedus. In qua significatione reperitur quoq; Act. 3. 25 in oratione Petri ad populum Hierosolymitanum. Vnde & Paulus ad Hæbræos vocem διαθήκην b retinuit, & ex propriâ illius significatione argumentum duxit. *Origo appellationis.* ** In Malac. cap. 2.*

a 1. *Reg* 5. *v*. 12. 2. *Reg*. 23. *v*. 2. *Esa*. 59 2. *Ier*. 31. *v*. 31. 32. 33. b *Heb*. 8. *v*. 8. 9. 10. & *cap*. 9. *v*. 15. 16. 17.

III.

Fedus gratiæ quid commune habeat cum testamento.

Et sanè fedus seu pactum illud gratuitum Dei, cum testamento commune hoc habet, quòd non nisi *a* morte vnius ex paciscentibus sanciri atq; confirmari potuit: videlicet morte filij Dei, qui vnà cum Patre & Spiritu sancto fedus illud gratiæ cum populo suo pepigit.

a *Heb.9.v.*15.16.17.

IV.

Item fedus Legale.

Imò etiam fedus Legale morte *a* pecudum, quanquam ceremonialiter tantùm confirmatum fuit.

a *Exod.24.v.3.4.5.6.7.8. Heb.9. v.*18. 19.20.

V.

Distributio federis Dei.

Fedus igitur Dei cum suo populo in Scriptura traditur duplex, Legale, & Gratuitum.

VI.

Definitio federis Legalis

Legale fedus est, quo Deus Israëlitis olim permisit omnis generis benedictiones *a* corporales, atq; ipsam vitam *b* æternam, sub conditione perfectæ *c* obedientiæ, Legi suæ ex *d* totis ipsorum viribus præstandæ: & contrà *e* maledictiones varias, ipsamq; mortem *f* æternam minatus est omnibus iis qui vel *g* vnum Legis mandatum transgrederentur: ipsiq;

ſiq; viciſſim obedientiam illam Deo *b* promiſerunt. Atq; hujus federis ſanctio deſcribitur Exod.24.

a *Lev.*26.*Deut.*28. b *Lev.*18. *v.*5. *Gal.* 3.*v.*12.*Mat.*19 *v.*16.17.*Luc.*10.*v.*25.26. 27.28. c *Ibid.* d *Deut.* 6.*v.*5. *Luc.*10.*v.* 27 e *Lev.*26.*Deut.*28.*v.*15.*&c.* f *Deut.* 27 *v.ult.Gal.*3.*v.*10. g *Ibid.* h *Exod.*24. *v.*3.*&* 7.

VII.

Definitio gratuiti federis.

Gratuitum fedus eſt, quo Deus gratuitum ſuum *a* favorem in *b* æternum duraturum, promiſit omnibus in Chriſtum credentibus: ſub *c* conditione quidem illius fidei & cum ea conjunctæ ſinceræ pietatis ſeu novæ obedientiæ: veruntamen neutrius tanquam ex propriis credentium viribus præſtandæ, ſed tanquam ex gratuito illo favore ab ipſo *d* donandæ: ipſiq; viciſſim gratiâ Dei freti, fidem & obedientiam illi *e* promittunt.

a *Gen.*12.*v.*1.2.3.*item cap.*15.*&c.*17. *v.*7.*Ierem.*31.*v.*31.*&c.* b *Ier.*32. *ver.*40. c *Gen.*17.1. *Marc.*16.*v.*16.*Iob.*3 *verſ.*16. *Rom.*10.*v.*9.10 d *Ierem.*31.*v.*33.34 *Eph.* 2.*v.*8.*Iob.*5.*v.*25.*Iob.*6.*v.*45. e *Act.*8.37 *&* 2.41.

VIII.

ὁμωνυμία. federis veteris.

Quum inter se opponuntur Vetus & Novum testamentum seu fedus: observandum est, Vetus fedus duobus modis dici: interdum quidem ad significandum fedus *a* legale; interdum verò ad significandum fedus gratuitum, qualiter pactum est cum Abrahamo & ejus posteris. Novi autem federis appellatione non nisi gratuitū fedus intelligitur.

a *Ier.31.v.31.32. Heb.8. v.8 9.13. & cap.9.v.15.18.*

IX.

Quid in quæstione proposita intelligendum nomine veteris testamenti.

Admonitio κατ' πόρισμα.

Iam quum quæritur de Veteris & Novi testamenti similitudine & discrimine: nomine Veteris testamenti intelligendum est fedus gratuitum, qualiter pactum fuit cum *a* Abrahamo, cæterisq; Patribus ante Christi adventū. Quapropter in illâ vtriusq; testamenti inter se collatione non est mentio federis Legalis permiscenda.

a *Gen.17.*

X.

Summa doctrinæ.

Similitudo igitur seu convenientia vtriusq; testamenti posita est in federis gratuiti substantia: differentia verò seu discrimen, in ejusdem administratione consistit.

XI

XI.

In substantia federis tria consideranda veniunt: quorum primum est objectum federis, seu bonum in federe à Deo promissum: secundum causa federis impulsiva antecedens, quæ Græcè dicitur προηγουμένη: tertium est eiusdem impulsiva irritatrix ac meritoria, quæ grecè nominatur προκαταρκτική. *Generalis explicatio cōvenientiæ.*

XII.

Objectum federis, id est, bonum in federe à Deo promissum, est beata immortalitas: causa προηγουμένη est Dei vocantis gratuita misericordia: προκαταρκτικὴ ac meritoria causa, est mors Mediatoris: sicut ex plurimis Scripturæ *a* testimoniis constat. *Specialis explicatio convenientiæ.*

a *Heb.* 9. 15. *Iob.* 3. 16. *Tit.* 3. *v.* 4, 5, 6, 7. *Mat.* 26. 28. *Act.* 4 12. *Rom.* 3. 24. *&* *cap.* 5. *v.* 8, 9, 10.

XIII.

Cæterùm Patribus quoq; propositā fuisse non terrenam felicitatem, sed cælestem: his liquet argumentis: 1. Quia vocati sunt per *a* promissionem Evangelii, quo certum est homines ad felicitatem *b* cœlestem vocari. 2. Quia *c* eadem nobis cum habuerunt sacramenta, eadem inquam significatione, hoc est, cjusdem *Membri primi confirmatio.* *A destinato.* *A destinato.*

A aestinato. ejusdem gratiæ testimonia. 3. Quia deus sanctos illos Patres participatione sui verbi dignatus fuit, quo animæ *d* vivificantur & in spem vitæ æternæ eriguntur. 4. Quia Deus Patribus illis *A testimonio.* permisit, se eis fore in Deum; quo ipso eis promisit, se Deum fore non solum ipsorum corporibus, sed animabus præcipuè: ac proinde promisit, se animas ipsorum per justitiam secum coniuncturum, vt eas *f* vitæ æternæ possit facere participes. 5. Quia Deus in federe *A testimonio* non solum testabatur, se ipsorum Deum jam esse, sed etiam promittebat se ipsorum Deum semper *g* fore: quâ certè promissione felicitas illa cœlestis ac vita æterna expressè continetur. 6. Quia Deus promisit Patribus, se fore Deum *A testimonio* etiam *h* seminis ipsorum post ipsos: id est, se posteris quoq; ipsorum jam mortuorum benefacturum propter ipsos seu in gratiam ipsorum. 7. Quia Deus de *A testimoniis.* jam defunctis, Abrahamo, Isaaco & Iacobo *i* professus est, se Deum ipsorum esse. 8. Quia sancti illi Patres multis *Ab absurdo consequente.* magnisq; *k* miseriis in hac vita exercitati à Deo fuerunt: vnde planum est, eos è manu Dei expectasse beatitudinē non terrenæ vitæ, sed cœlestis: alioquin

enim

enim suâ expectatione fuissent frustrati, ac proinde decepti promissionibus divinis. 9. Quia Paulus ad Hebræos testatur, Abrahamum, Isaacum & Iacobum fide *l* commoratos esse in terra promissionis tanquam aliena, atq; expectasse hæreditatem & civitatem & patriam cœlestem. 10. Quia nisi Patres illi complementum promissionum sibi à Deo factarum expectassent in cœlis, fuissent stipitibus *m* obtusiores: quippe qui pertinacissimè consectati essent promissiones, quarum nulla spes in terris apparebat. 11. Quia Patres illi, Abraham, Isaac & Iacob *n* confessi sunt, se esse inquilinos in terra Chanaan: vnde necesse est, *o* promissionem illius terræ à Deo eis factam, non esse principaliter & propriè intelligendam de illa ipsa terra & terrena felicitate ibi percipienda, sed de vita æterna tanquam re per illam significata. 12. Quia sancti illi patres *p* sepeliri voluerunt in terra Chanaan, tanquam in symbolo vitæ æternæ sibi divinitus dato. 13 Quia apertè constat, sanctos illos Patres in *q* omnib⁹ vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. 14 Quia Prophetæ testantur, fedus illud Dei cum Patribus

A testimonio

Ab absurdo consequente.

A testimonio

A testimonio

A testimonio

A testimonio

bus ictum *r* spirituale fuisse, ac proinde illis vitam æternam in illo promissam esse. 15. Quia Christus cœlestem felicitatem promittens fidelibus N. T. ait, eos *s* recubituros in regno Dei cum Abraham, Isaac & Iacob. 16. Quia Petrus fidelibus Iudæis sui temporis *t* promittens gratiam Evangelicam, id est, remissionem peccatorum & vitam æternam, facit eos hac in re pares ipsorum Patribus. 17. Quia Christus *u* resurgens multos sanctorum secum ad vitam æternam excitavit: quare quum omnium par sit ratio: reliqui quoq; suo tempore ad eandem felicitatem excitabuntur. 18. Quia sancti illi Patres eodem *x* fidei spiritu præditi fuerunt quo nos, Ergo non minùs quàm nos regenerati fuerunt ad spem vitæ æternæ.

A testimonio

A testimonio

Ab exemplo.

A causa procreante.

a *Rom.* 1. *v.* 2. *Rom.* 3. *v.* 21. *Gen.* 3. *v.* 15. *&* *c.* 11. *v.* 3. *Gal.* 3. *v.* 8. *Ps.* 16. *v.* 10. *Ps.* 22. *v.* 2. *Ps.* 40. *v.* 7, 8, 9. *Esa* 7. *v.* 14. *&* *c.* 9. *v.* 6. *&* *c.* 53. *per totum.* *Ier.* 33. *v.* 16. b *Eph.* 1. *v.* 13. 2. *Thess.* 2. *v.* 14. c 1. *Cor.* 10. *v.* 3. *&* 4. *Col.* 2. *v.* 11. 12. d 1. *Pet.* 1. *v.* 23. *Ioh.* 6. 68. e *Gen.* 17. 7. *Exod.* 3. 6. *Levit.* 26. *v.* 12. *Mat.* 22. *v.* 32. f *Ps.* 144. *v.* 15. *Ps.* 33. *v.* 12. *Hab.* 1. *v.* 12. *Deut.* 33. *v.* 29. g *Gen.* 17. *vers.* 7. h *Ibid.* i *Exod.* 3. *vers.* 6. *Mat.* 22. *vers.* 32.

k *Gen.*

k *Gen.4.v.8.Gen.6.7.8,9.Gen.12.13 &c. Gen.26.27.Gen.28.29.&c.* l *Heb.11.v 9 10.* m *1.Cor.15.v.19.* n *Gen.47.vers.9* *Psal.39.v.13.* o *Gen. 15.v. 18.* p *Gen.47.v.29.30.Gen.50.v.24.* q *Ps.119.vers.166.& 174.* r *Deut.30.v 6. Esa.51.v 6. Dan:12 v.1.&c.* s *Mat.8 v.11.* t *Act.3.v.25.& c.15.v.11.* u *Mat:27.v.52.* x *2.Cor.4.13.Gen:15.v.6. Heb.11.*

XIV.

Reliquorum duorũ membrorum confirmatio.

Iam fœdus illud, quo Patres conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed solâ Dei vocantis *a* misericordiâ fuisse suffultum; item habuisse ipsos & cognovisse *b* Mediatorem Christum, per quem & Deo conjungerentur; & promissionem ejus compotes forent: ex iisdem argumentis colligi potest.

a *Ios.ult:v.2.3.Rom:9.v.13.Ps.103 v.8 & seq.* b *Heb.11:v,4.Iob.8.v.56. Dan.9.v.17.Act.15.v.11.*

XV.

Transitio.

Hactenus ostensa fuit vtriusq; Testamenti inter se similitudo seu convenientia: sequitur, vt etiam ostendatur vtriusq; dissimilitudo seu discrimen.

XVI.

Propositio doctrinæ de discrimine vtriusq; Testamenti.

Discrimen veteris & novi Testamenti in modo administrationis positum, quatuor

quatuor habet partes.

XVII.

A subiecto occupante.

Primum discrimen est, quòd fedus gratuitum in veteri Testamento (id est, ante Christi adventum, & illustrem illam missionem Spiritus sancti) administratum fuit soli *a* Abrahæ vnà cum eius posteris: ac in his præcipuè populo *b* Iudaico seu Israëlitico: in novo autem Testamento (id est, post Christi adventum, ac in cœlos ascensionem) administratur *c* alijs quoq; populis, non ortis ex Abrahamo, qui à Paulo *d* Gentes & *e* Græci appellantur.

a *Gen.* 15. *v.* 18 *&* *c.* 17. *v.* 7. *Deut.* 4. *v.* 6. 7. 8. *Ps.* 147. *v.* 20. *Act.* 14. *v.* 16. b *Mat.* 10. *v.* 5. 6. *&* *c.* 15. *vers.* 24 *Rom.* 15. *vers.* 8. c *Mat.* 28. *v.* 19 *Marc.* 16. *v.* 15. *Act.* 9. *v.* 15. d *Rom.* 3. *v.* 29. *&* *passim.* e *Rom.* 1. *v.* 16. *&* *passim.*

XVIII.

Ab adiuncto inhærente.

Secundum discrimen est, quòd fedus gratuitum ante Christi adventum administratum fuit obscuriùs, nempe per *a* promissiones de Christo venturo fedusq; confirmaturo, nec non per *b* typos ac ceremonias Christum venturum adumbrantes & præfigurantes: post Christi adventum autem administratur

tur clariùs, nempe per *c* prędicationem Evangelii & Baptismum ac Cœnam Domini quæ omnia sunt *d* testimonia de Christo jam exhibito, & federe per illum confirmato.

a *Gen*:22.*v*.18.*& c*.49 *v*.10, *Deut*. 18. *v*.15.2.*Sam*.7.*v*'12.*Ps*.2.*&* 22.*&* 45. *Esa*. 7.*v*.14.*& c*.9.*v*.6.*& c* 53. *Mich*.5. *vers*.2. b *Gen*:15.*v*.18.*Heb*.10.*v*.1.*Col*.2.*v*.17.*Iob* 19.*v*.36. c *Mat*.28.*v*.19. *Marc*.16. *v*.15. *&* 16. d *Act*.1.*v*.8. *Mat*,26. *v*.28. *Marc*. 14.*v*.24.*Luc*.22.*v*.20.1.*Cor*:11.*v*.25.

XIX.

Ab adiuncto adhærente.

Tertium discrimen est, quòd ante Christi adventum fedus gratiæ administratum fuit *a* minore cum efficacia Spiritus sancti: at post Christi adventum administratur cum efficacia *b* majore. Etsi enim Spiritus S. in electis veteris Testamenti per promissiones & ceremonias, & maximè per *c* sacrificia, tantam Dei cognitionem effecit, quãta illis ad æternam salutem fuit satis: tamen in electis novi Testamenti operatur lucem *d* cognitionis majorem, ac proinde etiam majorem Dei dilectionem. Nec verò singulare exemplum fidei *e* Abrahæ tanquam patris credentium, regulari huic atq; ordinariæ administra-

ministrationi obstat.

a *Gal.3.v.24.& cap.4, v.1,2,3,4,5,6.* b *Act:2.v.17.Ioh.7.v.38.39* c *Ps.51.v 9. Heb.10.1.& deinceps.* d *Ier.31.v.34.Esa. 11.v.9 & c.54,v.13 Ioel:2.28.Act.2.v.17 18.Ioh.6.v.45.1 Cor:2.v.10.1.Ioh.2.v.20. & 27.* e *Rom.4.v.18 & deinceps.Heb.11. v.17.& deinceps.*

XX.

Ab adiuncto adhaerente. Quartum discrimen est, quòd veteris federis administratio fuit *a* onerosior atq; molestior, propter multitudinem & conditionem ceremoniarum: quippe quae & plures erant quàm nunc, & majoris tum laboris tum sumptus. Adde quòd circumcisio coniuncta fuit cum *b* cruciatu: cujus expertia sunt Sacramenta N.T.

a *Act.15.v.10.Gal.3 24.& c.4. v.1,2, 3.* b *Gen.34.v.25.*

XX.

Prolepsis cōtra absurdū inconstantiae Dei. Quòd autem Deus victimas caeterasq; veteris Testamenti ceremonias, post Christi adventum, & in coelos ascensionem abrogavit: non est propterea putandum, eum esse inconstantem. Etenim inconstans is demum dicitur, qui mutat suum propositum, aut ab illo aliena facit: at Deus abrogandis victimis

mis pecudum, & aliam rationem cultus inſtituendo,nec propoſitum ſuum mutavit,nec aliena à propoſito ſuo fecit. Nam in vtriuſq; teſtamenti cultu propoſitum habet adducere electos ſuos ad cognitionem ſalutis ſuæ in Christo. Nec ab hoc propoſito quicquam alieni fecit: ſed pro ſua ſapientia ad finem ſuū electos ſuos diverſis modis adduxit & adducit;prout videbat vtrorumq;,tū veterum inquam, tum novorum conditionem poſtulare. Non ſecus ac peritus medicus facit, qui aliter curat ſenem, quàm eundem olim curavit juvenem: quod dum facit,non propterea inconſtans habendus eſt,etſi diverſa remedia adhibeat. Nam ſapienter conſiderat diverſitatem temperamenti in ſene & juvene: & illi diverſitati remedia accommodat,ac proinde etiam remedia diverſa adhibet.

LOCVS.

LOCVS X.

De persona & officio Christi.

APHORISMUS I.

Propositio. COgnitio Christi duabus potissimum in rebus consistit: nempe vt sciamus cujusmodi persona sit, & quod officium gerat.

II.

Definitio personæ Christi. Quod ad personam attinet, Christus in vna eademq; persona *a* Deus & homo est. Est enim filius Dei *b* vnigenitus, qui cooperantibus *c* Patre & *d* Spiritu sancto, ex *e* semine *f* virginis Mariæ sibi *g* creauit, & creando *h* assumpsit ac personaliter atq; indissolubiliter vniuit verum *i* corpus humanum, *k* animâ rationali præditum; atq; ita verus Deus manens, verus homo factus est, nobis per omnia similis, solo *m* peccato excepto. Vel breuius: Est filius Dei vnigenitus, idemq; filius hominis, Mariæ scilicet virginis, per vnionem personalem assumptâ naturâ humanâ in hypostasin naturæ diuinæ.

a *Rom:*

a *Rom.*9.*v.*5.1.*Iob* 5.*v.*20. b *Ioh.*1.14 *&* 18. c *Heb.*10 *v.*5. d *Luc.*1.35. e *Heb.* ..10 *Luc.*1.*v.*35 42. f *Luc.*1.*v.*31.34.35. g *Ioh.*1.*v.*3. h *Heb.*2.*v.*6. i *Heb.*10.*v.*5. *&* c.2.*v.*14.*Luc.*1.*v.*42. k *Mat.*26.*v.*38. *&* c.27.*v.*50 *Luc.*23.*v.*46. l *Heb.*2.*v.*17 m *Heb.*4.*v.*15.

III.

Confirmatio definitionis ab effectu.

Hæc vnio personalis duarum naturarum in Christo, demonstratur ex tropo seu modo loquendi, qui à veteribus κοινωνία ἰδιωμάτων, id est, communicatio idiomatum seu proprietatum, dictus fuit. Est autem communicatio illa idiomatum nihil aliud quàm synecdoche, quâ quod vnius in Christo naturæ proprium est, attribuitur ipsi personæ denominatæ à natura altera. Vel, est synecdoche integri, quâ ex nomine personæ Christi ab alterutra natura desumpto intelligitur natura altera, aut pars illius. Vt quum ait Paulus, *a* Dominum gloriæ crucifixerunt. Item, *b* Deus Ecclesiam acquisivit proprio sanguine. Sic quum ait Iohannes, *c* Sermonem vitæ ab Apostolis contrectatum esse. Et quum ait Christus, *d* Nemo ascendit in cœlum nisi is qui descendit è cœlo, filius hominis qui est in cœlo.

Definitio communicationis idiomatum.

 Item

LOCVS X.

De persona & officio Christi.

APHORISMUS I.

Propositio. COgnitio Christi duabus potissimum in rebus consistit: nempe vt sciamus cujusmodi persona sit, & quod officium gerat.

II.

Definitio personæ Christi. Quod ad personam attinet, Christus in vna eademq; persona *a* Deus & homo est. Est enim filius Dei *b* vnigenitus, qui cooperantibus *c* Patre & *d* Spiritu sancto, ex *e* semine *f* virginis Mariæ sibi *g* creauit, & creando *h* assumpsit ac personaliter atq; indissolubiliter vniuit verum *i* corpus humanum, *k* animâ rationali præditum; atq; ita verus Deus manens, verus homo factus est, nobis per omnia similis, solo *m* peccato excepto. Vel breuius: Est filius Dei vnigenitus, idemq; filius hominis, Mariæ scilicet virginis, per vnionem personalem assumptâ naturâ humanâ in hypostasin naturæ diuinæ.

a Rom:

a *Rom.9.v.5.1.Iob 5.v.20.* b *Ioh.1.14 & 18.* c *Heb.10 v.5.* d *Luc.1.35.* e *Heb. 2.10.Luc.1.v.35 42.* f *Luc.1.v.31.34.35.* g *Ioh.1.v.3.* h *Heb.2.v.6.* i *Heb.10.v.5. & c.2.v.14.Luc.1.v.42.* k *Mat.26.v.38. & c.27.v.50 Luc.23.v.46.* l *Heb.2.v.17* m *Heb.4.v.15.*

III.

Hæc vnio personalis duarum naturarum in Christo, demonstratur ex tropo seu modo loquendi, qui à veteribus κοινωνία ἰδιωμάτων, id est, communicatio idiomatum seu proprietatum, dictus fuit. Est autem communicatio illa idiomatum nihil aliud quàm synecdoche, quâ quod vnius in Christo naturæ proprium est, attribuitur ipsi personæ denominatæ à natura altera. Vel, est synecdoche integri, quâ ex nomine personæ Christi ab alterutra natura desumpto intelligitur natura altera, aut pars illius. Vt quum ait Paulus, *a* Dominum gloriæ crucifixerunt. Item, *b* Deus Ecclesiam acquisivit proprio sanguine. Sic quum ait Iohannes, *c* Sermonem vitæ ab Apostolis contrectatum esse. Et quum ait Christus, *d* Nemo ascendit in cœlum nisi is qui descendit è cœlo, filius hominis qui est in cœlo.

Confirmatio definitionis ab effectu.

Definitio communicationis idiomatum.

Item, Filius hominis *e* ascendet eò vbi erat priùs, videlicet in cœlum.

a 1.*Cor.*2.8. b *Act* 20.28. 1. *Joh.*1.1. d *Iob* 3.13. e *Ioh.*6.62.

IV.

Confirmatio à pari.

Distinctio autem naturarum interdum exprimitur: vt quum Christus dicitur *a* factus seu ortus ex semine Davidis secundùm carnem, declaratus filius Dei cum potentia secundùm spiritum sanctificationis: item quum dicitur esse *b* ex Patribus, quod ad carnem attinet. Sic quum dicitur *c* mortificatus quidem carne: vivificatus autem spiritu. Interdum verò ista distinctio atq; limitatio ex collatione talium locorum intelligenda relinquitur.

a *Rom:*1.3.& 4. b *Rom:* 9.5. c 1.*Pet.* 3.18.

V.

Finis incarnationis Filij Dei, seu vnionis personalis duarum naturarum in Christo.

Argumenta, quod nostrũ

Talem autem personam oportuit esse Christum, vt esset idoneus ad officium *a* mediatoris: ad quod nemo fuit idoneus nisi filius Dei homo factus: nimirum quia cognatus vtriq; parti inter se reconciliandæ, ac proinde charus vtriq;, & vtramq; charam habens. Deinde sic debuit fungi officio mediatoris inter Deum & nos, vt Deum nobis reconcilia-

conciliaret suâ *b* morte: quam nec si solùm fuisset Deus, sentire; nec si solùm fuisset homo, superare potuisset. Item Deum esse oportuit, vt λύτρον (nempe sanguis pro electis effundendus) esset satis *c* pretiosum: hominem verò, vt *d* satisfieret justitiæ Dei: deniq; hominem sanctum, vt & *e* sacerdos esset sanctus & *f* victima sancta. Ad hæc Deum esse oportuit, vt electis, posteaquam eos merito sui sacerdotii Deo reconciliasset eisq; impetrasset Spiritum sanctum, eundem dare quoq; *g* posset: per quem in eis efficeret fidem, quâ illi meriti ipsius fierent participes. Hominem verò, vt Spiritum illum in electos tanquam caput *h* in membra, & tanquam *i* vitis in palmites, subinde magis effunderet. *mediatorem oportuerit esse Deum & hominem.*

a 1.*Tim.*2.*v.*5.*Heb.*8.*v.*6.*& cap.*9.*v.*5. b *Heb.*9.*v.*15. c *Act.*20.*v.*28.1,*Iob.*1.*v.*7 d *Rom:*5.*v.*12.*& deinceps.* e *Heb.*7.*v.*26. f 1.*Pet.*1.*v.*19. g *Iob.*1.33.*&* 15.26.*&* *c.*16.*v.*7.14. h 1.*Cor.*11.*v.*12. *& seqq.* *Eph.*5.*v.*23. i *Iob.*15. *v.*5.

VI.

Officium Christi triplex est: est enim nobis à Patre ordinatus in *a* Propheta & *b* Sacerdotem & *c* Regem. Atq; hinc & *d* Iesus & *e* Christus nominatus fuit. *Distributio officij Christi*

a *Deut*:18.*v*.18.*Mat*.3.*v*.17. & *c*.4.v
13,14,15 16,17.& *cap*.17.*v*.5.*Luc* 4 *v*.
18,19,20,21. *Act*.3.*v*.22. & *cap*.7.*v* 37
b *Ps*.110.*v*.4 *Heb*.7.*v*.21.& *seq*. c *Psal*.
v.6.*Luc*.1.*v* 32. d *Mat*.1.*v*.21. e *Ma*
16.*v*.16.*Iob*.1.*v*.42.

VII.

Definitio muneris Prophetici.

a Prophetæ seu doctoris mune functus est, quum in terris ambulan *b* prædicavit Evangelium, *c* patefacien nobis arcanum consilium Dei de no stra salute per ipsum paulò post procu randa: atq; hanc suam doctrinam *d* mi raculis divinis confirmans.

a *Deut*.18.*v*.18.*Act*.3.*v*.22.& *c*.7.*v*.3
b *Mat*.4 *v*.17.& 11.5 *Esa* 61.*v*.1.*Luc*.4
v.21. c *Ioh*.1.*v*.18. d *Mat*.4.*v*.23.24

VIII.

Definitio officij sacerdotalis.

Sacerdotis officium peregit partim in terris, partim adhuc peragit in cœlis In terris obtulit Patri pro nobis pri mùm *a* preces, deinde *b* suum ipsiu corpus in cruce, eoq; *c* sacrificio pecca ta nostra expiavit. In cœlis *d* appare cum victimâ semel in terris oblatâ, co ram facie Patris: vt reconciliatio seme parta in recenti ac perpetua memori retineatur.

a *Iob*.17.*Heb*:5.*v*.7. b *Heb*.7.*v*.27. &
cap.

p.10.v.10. c *Heb.9.v.26.& c.10.v.14* *Heb.9. v.24.*

IX.

Regnum Christi inchoatur in hac vita, & nominatur regnum gratiæ: perficietur autem in futura vita, quod nominatur regnum gloriæ. Regnum gratiæ est regnum spirituale, quo Christus regit corda electorum per *a* verbum suum & spiritum. Quod etsi in veteri quoq; Testamento electis suis per Patriarchas, sacerdotes & prophetas, ac sub initium Novi tum per Iohannem Baptistam, tum per seipsum suosq; discipulos administravit: tamen illud solenniter demum inchoavit in die *b* Pentecostes, quum Spiritum sanctum misit in Apostolos ad prædicandum Evangelium omnibus populis. Ex illo tempore continuavit hoc regnum suum, & continuaturus est vsq; dum redeat ad judicium, dominans *c* in medio inimicorum suorum: quorum subinde aliquos mirabiliter punit ac perdit, donec tandem vniversos plenè subigat, & *d* scabellum pedum suorum ponat in *e* illustri illo adventu suo: quo etiam tempore fideles suos à cruce redemptos *f* in cœlum ad se transferet, regniq; sui cælestiis

Definitio regni Christi.

lestis in æternum participes faciet. Quod jam erit regnum gloriæ, videlicet regnum cœleste, quo sancti in cœlum translati, & tum secundùm animam in vera sapientia & sanctitate confirmati, tum corporum gloriâ seu claritate atq; immortalitate donati, sempiterno honore, & sempiternis gaudijs g vnà cum Christo fruentur.

a *Ioh*.18.*v*.37.*Psal*.110.*v*.2.*collat.cum Esa*.2.3.& *Rom*.1.16.*Item* 2.*Co*.10.*v* 4.& *seq*.b *Act*.2 *collat.cum Psal*.110. & *Esa*.2.3.c *Psal*.110.*v*.2. d *Ibid*.*v*.1. e 2 *Thes*.2 *v*.9.& *seq*. f 1 *Thess*.4.*v*.7. g *Psal*.45 .*v*.8.2 *Tim*.2.*v*.12. *Apoc*.5.*v*.10.

LOCUS XI.

De Fide.

APHORISMUS I.

Propositio.

QVoniam *a* per fidem participes efficimur Christi & meritorum ejus morte ipsius partorum, videlicet remissionis peccatorum & vitæ æternæ: operæ pretium est cognoscere, quidnam hæc fides sit, vnde oriatur, quorum sit, & quas habeat proprietates.

a *Rom:*

a *Rom.3.v.25 Act.10.v.43.*

II.

Est igitur hæc fides certa firmaque *a* cognitio gratiæ DEI, merito mortis Christi nobis reconciliatæ, ac verbo promissionis testatæ: quâ quisq; fidelium promissionem illam sibi *b* privatim applicat: certò statuens, illam ad se non minùs quàm ad reliquos credentes pertinere. *Definitio.*

a *Ioh.17.v.3.Rom.8.v.28.1.Ioh.3.v.2.* b *Gal.2.v.20.Rom.8.v.38.39.*

III.

a Gignitur autem hæc fides in cordibus *b* electorum adultorum, à *c* Spiritu sancto per *d* Evangelii prædicationem. *Causa efficientes, & subiectum recipiens.*

a *Ioh.3.v.3.5,6.7,8.1.Cor.4.v.15.Philem.v.10.1.Pet.1.v.23.* b *Ioh.6.v.37.& c.8 v.47.& c.10.v.26.Act.13.v.48.Tit.1.v.1.2.Thess.3.v.2.* c *Mat.16.v.17.Ioh.3.v.5,6 8.Ephes.2.v.8.Ioh.6.v.45.Act.16.v.14.* d *Rom.1.v.16.& c.10.v.17.1.Cor.3.v.5.1.Pet.1.v.23.& 25.*

IV.

Ex hac fide continuò nascitur *a* fiducia, quâ fidelis acquiescit in *b* favore paterno Dei, morte Christi parto: considerata simul *c* veritate ac *d* potentiâ illius. *Effecta.*

 us.

us. Ex hac autem fiducia nascitur, *e* gaudium, seu lætitia, seu deniq; vita spiritualis; quatenus per eam gustatur *f* favor ille Dei.

a *Ephes.3.v.12.* b *Psal:23.* c *Heb.11 v.11.* d *Rom:4.v.21.Heb.1.v.19.* e *Ioh. 8.v.56 Rom:14.v.17.Ioh:5.v.25.& c.6 v. 57 & 63.* f *Psal:31.v.17 item 36.v.10. item 80.v.4.8.20.*

V.

Deinde nascitur ex hac fide *a* spes certa vitæ æternæ gloriæve cœlestis, vnà cum Christo fruendæ.

a *Rom:5.v:2.5.Rom.8 v.23:24.25.*

VI.

Tum oritur ex eadem *a* invocatio Dei tanquam benignissimi ac fidelissimi patris, Deiq; potentissimi.

a *Rom.10.v.14 Rom:8.v 15.*

VII.

Præterea ex fide nascitur *a* confessio: quâ quod corde credimus, idem ore ad gloriam Dei confitemur.

a *Rom:10.v.9.& 10.2.Cor:4.v.13.*

VIII.

Deniq; ex ista fide existit filialis *a* amor ac *b* timor seu reverentia, quâ fideles Deo placere student, offensamque illius solicitè verentur, & cavent. Item

c charitas

c charitas erga proximum.

a 1.*Ioh*.4.*v*.19. b *Act*; 9.*v*.31.1.*Ioh*.3.*v*.3. c *Gal*.5.*v*.6.1 *Ioh*:3.*v*.14.

IX.

Adjunctum habet hæc fides *a* perseverantiæ donum: ita vt nunquam deficiat, quantumvis interdum tentationum procellis *b* obruatur ac veluti sepeliatur. *Adiunctum adhærens.*

a *Mat* 13.*v*.23 & *c*.16.*v*.18.*Rom* 8 *v*.38.& 39.*Ioh*.10.*v*.28.1 *Cor*:10.*v*.13.*Luc*:22.*v*.32.1.*Pet*.1.*v*.5.& 23.1.*Ioh*.2.*v*.19.2.*Tim*:2.*v*.19.*Ps*.1.*v*.3.*Esa*.42.*v*.3.*Matth*.12.20,*Ier*:32.*v*.40.*Ose*.2.*v*.19.20.b *Marc*.9.*v*.24.*Ps*:73.

LOCVS XII.

De pœnitentia: vbi etiam de vita Christiana & tolerantia crucis.

APHORISMVS I.

QVum pœnitentiæ vocabulo interdum id intelligatur quod Græcis *a* μεταμέλεια dicitur, quum scilicet aliquem facti pœnitet, sive inde ad rectè agendi studium moveatur sive non: interdum *Homonymia tollitur.*

terdum verò id quod Apostoli *b* μετάνοιαν vocant, quam doctiores *c* Theologi resipiscentiam interpretantur; quæ aliâs *d* conversio nominatur: nos jam vocabulum istud in hac posteriore significatione accipimus.

a *Mat.* 21. *v.* 29 *c.* 27. *v.* 3. b *Mat.* 4. *v.* 17. *Act.* 2. *v.* 38. *Rom* 2. *v.* 4. 2. *Cor.* 7. *v.* 9, 10 2. *Tim.* 2. *v.* 25. c *Item ex vteribus Lactan: divinar: institutionum lib.* 6. *c.* 24. d *Ezech.* 33. *v.* 11. *Esa.* 59. *v.* 20. *Ier:* 31. *v.* 18. 19. *Act:* 15. *v.* 3.

II.

Definitio.

Est igitur pœnitentia, animi naturâ pravi immutatio ac *a* renovatio, a sincero serioq; Dei *b* timore profecta, quo impellitur animus ad serium rectè agendi Deoq; placendi studium.

a *Ezech.* 18. *v.* 31. *Ier.* 4. *v.* 1. 3. 4. *Eph* 4. 23. b *Ps.* 36. *v.* 2. *Ps.* 112. *v.* 10.

III

Distributio in membra.

Pœnitentia constat duabus partibus, *a* mortificatione carnis, & vificatione spiritus.

a *Rom.* 6. *v.* 4. 5. 6. *Eph.* 4. *v.* 22. 23. 24. *Coloss* 3. *v.* 5. 6. 8. 9. 10. *Ps.* 34. 15. *Esa.* 1. 16. 17.

IV.

Distributio in species.

Distingui potest pœnitentia, in ordinariam seu communem, & extraordinariam

nariam ſeu ſpecialem.

V.

Ordinaria & communis pœnitentia eſt, cui omnes Chriſtianos per totum vitæ curriculum operam dare cogit naturæ *a* corruptio. *Communis pœnitentia quid.*

a *Rom.7.v.24.*

VI.

a Specialis pœnitentia eſt, quæ velut à morte excitat eos, qui vel turpius ceciderunt, ut Dauid, Petrus: vel effreni licentiâ ſe proiecerunt ad peccandum, ut Corinthius ille inceſtuoſus, 1 Cor.5. vel quadam defectionis ſpecie excuſſerunt iugum Dei: ut Manaſſes, 2 Chro. 33. & 2 Reg.21. *Specialis pœnitentia quid.*

a 1 *Cor.5.5.* 2 *Cor.12 21.*

VII.

Ordinaria pœnitentia confeſſione *a* coram Deo contenta eſt: extraordinaria veró requirit etiam confeſſionem *b* coram Eccleſia, item *c* luctum ac deprecationem; quo Eccleſiæ ſatisfiat, vt peccatorem propter ſcandalum excommunicatum rurſum recipiat. *Diſcrimen vtriuſq. ex adiunctis.*

a *Pſal:32.v.5. Luc:18.13.* b *Pſal.51.* c 2.*Corinth.2.v.7.*

VIII.

Eſt etiam extraordinaria quædam *Alia quaſi ſpecies pœnitentiæ ſpecialis.*

pœnitentia

pœnitentia totius alicujus cœtus, quũ sentiens imminere flagella Dei, propter publica delicta maximæ partis, *a* fletu & jejunio adhibito Deum deprecatur. Ac olim in Ecclesia Iudaica addebant etiam *b* cinerem & saccum,

a *Ioel*.2.v.12. b *Esth*:r.4.v.3. *Ier*.6.v.26.

IX.

Causæ efficientes.

a Author atq; effector pœnitentiæ est Spiritus sanctus. Causa verò instrumentalis, est *b* ministerium verbi Dei.

a *Act*.11.v.18.2.*Tim*:2.v.25.*Ier*.31.18
b *Act*.26.v.18.*Luc*.1. v.16.

X.

Effectum. *Vita Christianæ partes tres.* *Pars prima: Abnegatio nostri declaratur distributione ex obiectis.*

a Fructus sive effectum pœnitentiæ est vita Christiana: quæ consistit in *b* abnegatione nostri, meditatione vitæ futuræ, & recto bonorum terrestrium vsu.

a *Mat*.3.v.8. b *Luc*:9.v.23.

XI.

Abnegatio nostri partim quidem in homines respicit: partim verò (idque præcipuè) in Deum.

XII.

Abnegatio, quæ respicit homines, declaratur distributione.

Quæ in homines respicit abnegatio nostri, ea consistit partim in eo, vt illos quos Deus supra nos collocavit, ex vera animi dejectione *a* honoremus: partim in

...eo, vt illis quos juxta vel infra nos posuit, ex sincero amoris affectu *b* benefaciamus.

a *Rom*:12.*v*.10.*Phil*.2.*v*.3. b 1.*Cor*.13 ...4 *&c*.1.*Tim*.1.*v*.5.1.*Ioh*.3.*v*.17.18.

XIII.

Quæ in Deum spectat abnegatio nostri, ea nos format tum ad *a* æquanimitatem in amplectenda sorte quam Dominus dederit, tum in primis ad *b* tolerantiam crucis. *Abnegatio, quæ respicit Deum, declaratur similiter distributione.*

a *Phil*:4.*v*.11.1.*Tim*:6.8. b *Rom*.8.17.

XIV.

Causæ impulsivæ, quæ nos ad crucem patienter tolerandam movere debent, ferè sunt istæ: 1 Quia sic est cœlestis patris *a* voluntas, vt certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. 2 Quia *b* Christum ipsum ex ijs quæ passus est, obedientiam discere oportuit: cui nos *c* conformes fieri oportet. 3 Quia Christi passionibus communicantes, *d* participes quoq; erimus gloriosæ resurrectionis. 4 Quia nobis necesse est sub assidua cruce vitam degere, vt convicti de nostra imbecillitate & fragilitate *e* humiliemur, & sic humilitati discamus *f* implorare virtutem Dei, ejusq; præsentiam *g* experiamur *Causæ impellentes ad tolerantiam crucis.*

amur, ac deniq; vt ex isto experimen- *b* spes nostra confirmetur. 5. Quia n- nesse habemus *i* ad obedientiam De- debitam discendam, vt carnis nostræ fe- rocia remedio crucis subigatur ac re- frenetur, vel etiam delicta commiss- corrigantur, *k* nec cum hoc mundo d- nemur. 6 Quia vbi pro justitia persecu- tionem patimur, & maximè pro Evan- gelii defensione, non solùm non miseri, sed etiam beati sumus ipsius *l* Christi te- stimonio. Hæ omnes causæ, prout re- postulat, ad tolerantiam crucis mover- nos atq; impellere debent.

a *Rom.5.v 3.& 4.1.Pet.1.ver. 6.& 7.* b *Heb 5.v.8 & c.12.v.2.1.Pet.2. vers.21.* c *Rom:8.v.29.* d *Rom:8.v.17.2.Tim:2.v.12.* e *Ps.119.vers.71.* f *2.Cor:1. vers.9.* g *Rom:5.v.4.* h *2.Cor:1.v.10.Rom:5.v 4.* i *Ps.119.v.71.* k *1.Cor.11.v.32.* l *Mat.5.v.10.1.Pet.3.v.14.*

XV.

Tolerantiæ Christianæ definitio.

Vera autem tolerantia sive patientia *a* non est ἀναλγησία aut ἀπάθεια, quæ omnem acerbitatis dolorisq; sensum tollat: sed in eo se exerit, si homo Christianus quantumvis acriter *b* extimulatus, timore tamen DEI refrenatur, ne in aliquam intemperiem aut murmur

erumpat

c erumpat, sed potiùs tristitiâ & mœrore vulneratus, *d* in spirituali Dei consolatione acquiescat: considerata scilicet tum justitiâ & æquitate, atq; etiam *e* clementiâ Dei in nobis castigandis; tum etiam majestate sive summâ *f* potestate Dei; tum verò inprimis consilio Dei paterno, quo *g* salutis nostræ curam gerens, ad eum modū illi consulit.

a *Iob*.16.*v*.20.21.22.*&* *c*.21.*v*.18. b 2.*Cor*:4.*v*.8 9. c *Psal*.39.*v*.2.3 10. d 2.*Cor*.6.*v*.10. e *Ps*.103.*v*.10.*&* 13. f *Iob*.1.21 1.*Sam*:3.18. g *Rom*:8.*v*.28.1.*Cor*:11.*v*.32 *Heb*.12.*v*.10.

XVI.

Iam vitæ futuræ meditatio (quæ altera vitæ Christianæ pars est) sic est comparata, *a* vt vitæ præsentis contemptum ad fastidium secum trahat: quatenus nos Deus tum de vitæ præsentis *b* vanitate, assiduis *c* miseriis, & de naturæ nostræ *d* pravitate per quotidianos lapsus edocet, tum vitæ futuræ *e* gaudia & gloriam per Spiritum suum gustandam nobis dat.

Pars secunda vitæ futuræ meditatio, declaratur ex effectu & causis efficientibus.

a *Gen*:25.*v*.8.*&* *c*.35.*v*.29 *Rom*.7.*ver*.24.2.*Cor*.5.*v*.2. b *Eccl*.1.*v*.2. c *Gen*:47.*v*.9. 1 *Reg*:19.*v*.4.*Rom*.8.23.1.*Cor*:15.19. d *Rom* 7.*v*.24. e *Luc*.2.*v*.29.*Rom*.14.*v* 17 *Phil*.1.*v*.23.

XVII.

Prolepsis contra odium vitæ præsentis.

Nec tamen odio habenda est præsens vita, quum sit ex numero *a* benedictionum Dei, & *b* ad salutem nostram promovendam destinata sit: partim quatenus suam bonitatem Deus nobis variis beneficiis *c* gustandam dat, partim quatenus per varia certamina ad *d* coronam gloriæ cœlestis nos præparat. a *Exod.* 20. *v.* 12, *Prov.* 3. *vers.* 2. 16. b *Rom* 8. *v.* 28. c *Ps.* 24. *v.* 9. *Act.* 14. *v.* 17. d *Rom.* 8. *v.* 17. 2. *Tim.* 2. *v.* 12. 2. *Tim.* 4. *v.* 8 2. *Thess.* 1. *v.* 6. 7. *Act.* 14. *v.* 22. 2. *Cor.* 4. 10. 11.

XVIII.

Pars tertia, Rectus bonorum terrestrium usus declaratur per partes.

Postremò rectus bonorum terrestrium vsus (quam tertiam vitæ Christianę partem constituimus) in eo consistit, primùm vt hoc mundo *a* ita vtamur, tanquam si non vteremur; vtentes fruentes quidem bonis à Deo ad corporis sustentationem atq; recreationem *b* cõcessis, sed *c* temperanter & cum *d* gratiarum actione; deinde vt bonorum terrenorum inopiam ac penuriam *e* patienter ac placidè feramus: tum vt semper cogitemus, *f* reddendam esse Deo rationem dispensationis nostræ: ac proinde vt bonis nobis concessis vtamur temperanter, modestè, castè, & vt pro-

ximo

ximo egenti, liberaliter *g* impertiamus: ac deniq; vt *h* intra vocationis nostræ metas nos contineamus.

a 1.*Cor*.6.*v*.12.& *c*.7.*v*.29 30,31.*Psal*. 62.*v*.11. b *Ps*.104 *v*.15. c *Rom*.13.*v*.14 *Tit*.12.*v*.12. d 1.*Tim*:4.*v*.3,4,5. e *Phil*. 4.*v*.11,12. f *Luc*:16.*v*.3.*Rom*.14.*v*.10.& 12,2.*Cor*:5.10. g 1.*Cor*:8 *v*.13. h 1.*Pet*. 4.15.1.*Cor*.7.*v*.17.20,21,24.2.*Thess*:4.11.

LOCVS XIII.

De Iustificatione.

APHORISMVS I.

QVum quæritur de justificatione hominis coram Deo, verbum justificandi nunc idem valet, quod justũ *a* constituere, seu justum censes *b* reputaréve: nunc idem quod justum *c* pronuntiare, seu absolvere, quatenus quidem absolvendi verbum actionem judicis significat. Quæ duæ significationes ita inter se cognatæ sunt, vt altera causam procreantem, altera effectum notet. Quia enim Deus hominem justum reputat in mente sua, ideo eundem justum quoq; pronuntiat in mente ipsius, *d* persuadendo scilicet ei illam justitiæ imputationem,

Quid vocabulum significet.

imputationem. Erexit enim Deus tribunal ſuum in hominum *e* conſcientiis: vbi illos vel à peccatis admiſſis, quorum conſcientiâ terreatur, abſolvit, vel propter eadem condemnat. Reſtat tamen & altera tum abſolutio, tum cōdemnatio: nempe ſolennis illa quæ fiet ore Chriſti in vltimo judicii *f* die.

a *Rom.* 5.9. b *Rom.* 4 *v.* 5.6. c *Rom.* 8. *v.* 33. d *Ibid. v.* 38. e *Rom.* 2. *v.* 15 f *Rom:* 2. *v.* 12.13, 14, 15, 16. *Apoc.* 20. *v.* 12. *Matt.* 25. *v.* 34. & 41.

II.

Declaratio quæſtionis proponendæ. Quid ſit juſtificari operibus.

Operibus juſtificari dicitur is, in cujus vita reperitur ea puritas ac ſanctitas, quæ teſtimonium juſtitiæ apud Dei thronum mereatur: ſeu qui operum ſuorum integritate reſpondere & ſatisfacere illius judicio queat.

III.

Quid ſit juſtificari fide.

Fide juſtificari dicitur is, qui operum juſtitia excluſus, ſatisfactionem Chriſti per fidem apprehendit: quâ *a* tanquam veſte indutus, in Dei conſpectu non vt peccator, ſed tanquam juſtus apparet: quatenus ei propter illam juſtitia à Deo *b* imputatur.

a *Gal.* 3. *v.* 27. *Apocal.* 7. *verſ.* 14. b *Rom.* 4 *v.* 5.

IV

IV.

Hominem non operibus, sed solâ fide coram Deo justificari, cum Apostolo *a* Paulo asserimus. *Propositio quæstionis demonstrandæ.*

a *Rom:3.v.28. Gal.2.v.16.*

V.

Iustificatio & regeneratio sunt quidem res *a* conjunctæ, sed tamen distinctæ. Nam regeneratio in hac vita tantùm *b* inchoatur & paulatim augetur, donec in altera vita perficiatur: ac justificatio non fit ex parte, sed *c* perfectè: quia *d* conscientias pacat, & tranquillas reddit. *Declaratio antecedentis in quæstione per distinctionem diversorum.*

a *Rom.6, 7 & 8.* b *Rom:7.* c *1.Ioh.1. v.7.& 9.* d *Rom:5.v.1.*

VI.

Discrimen hoc justificandi & regenerandi pulchrè exprimitur à Paulo. Nam is de inhærente sua justitia seu de integritate, quâ per regenerationem donatus erat, loquens, flebiliter exclamat, *a* Miser ego, quis me liberabit ex corpore mortis isto! Ad justitiam verò imputativam confugiens, quæ in sola Dei misericordia fundata est, & per justificationem confertur, magnificè *b* gloriatur, & plenâ fiducia vitæ & morti, probris & inediæ, gladio rebusq; omnibus *Distinctio allata confirmatur exemplo ac testimonio Pauli.*

nibus adversis insultat.

a *Rom:7.v.24.* b *Rom 8.v.33.34,35.&c*

VII.

Declaratio prioris partis consequentis in quæstione plenior scilicet definitio iustificationis fidei.

Quum fide nos justificari dicimus: intelligimus, nos per fidem certò *a* persuasos esse, Deum nobis justitiam *b* imputare, seu peccata *c* remittere, propter satisfactionem sive *d* obedientiam Christi, quam is Patri prö nobis præstitit, *e* gustando mortem pro nobis, atq; ita *f* pœnam legis à nobis violatæ persolvendo: seu (quod eodem redit) Deum nobis illam ipsam obedientiam Christi ad justitiam imputare, ita scilicet vt propter illam justi censeamur.

a *Rom.8.v.38.* b *Rom:4.v.6.* c *Rom.4.v.7.* d *Rom:3.v.24.&c.5. vers.9. & 19. c.2.v.9.* f *Gal.3.v.13. Esa.53.v.4,5,&.6.*

VIII.

Declaratio posterioris partis consequentis, quid excludatur per particulam SOLA.

Quum solâ fide nos justificari dicimus, non excludimus *a* gratiam misericordiámve Dei justificantis: nec *b* meritum mortis Christi, quod nobis ad iustitiam imputatur: sed excludimus tantum nostra *c* opera.

a *Rom:3.v.24. & c.5.v.21. Eph.1.v.5, 6,7,8.* b *Rom:3.v.25. & c.5.v.9. & c.8. v.33.34.* c *Rom:3,v.28. & c.11.v.6.32. Galat.2.v.16.*

IX.

IX.

Et sanè fidei & operum justitia tam vehementer inter se dissident, vt in vnum componi non possint; sed altera stante, necessariò altera evertatur. Hinc enim est quòd Paulus justitiam Legis & justitiam fidei tanquam contrarias inter se opponit: quum scilicet *a* repudiat suam justitiam quæ est ex Lege, & acquiescit in justitia quæ est ex fide Iesu Christi; seu ex Deo per fidem: itē quum hanc Iudæis *b* ruinæ causam fuisse tradit quòd suam volentes justitiam stabilire, justitiæ Dei non fuerunt subjecti. Idipsum quoq; ostendit, quum negat per Legem *c* excludi gloriationem nostrā; sed per fidem. Item vbi ait: *d* Quum rependitur operibus merces, id fieri ex debito, non ex gratiâ: fidei autem tribui justitiam secundùm gratiam.

Demonstratio quæstionis à natura contrariorum. Assumptio probatur testimoniis Pauli quatuor.

a *Phil.3.v.9.* b *Rom.10.v.3.* c *Rom:3.v.27.* d *Rom:4.v.4.&.5.*

X.

Nec verò Paulus à justificatione ea tantùm opera excludit, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrii conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeniti. Nam certè Abraham regenitus fuit, quum illa opera faceret, propter

Prolepsis de instantia cōtra allatam probationem vbi à circūstantia temporis in exemplo Abrahæ ostenditur, dicta probationis loqui de operibus regeneratorum.

propter quæ *a* laudem apud homines obtinuit, apud Deum verò justificatus non fuit.

a *Rom*:4.*v*.2.*Heb*.1.*v*. 8.9.17.

XI.

Demonstratio 2 a causis sine quibus non: videlicet electione, redemptione, & fidei donatione seu vocatione efficaci.

In summa, Scriptura hunc justificationis ordinem docet, quòd principiò peccatorem hominem *a* mera gratuitaq; bonitate dignetur complecti Deus nihil in ipso, quoad misericordiam moveatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus *b* nudum ac vacuum: à *c* seipso causam petens, cur illi benefaciat: deinde quòd peccatorem ipsum bonitatis suæ *d* sensu afficiat; qui de propriis operibus *e* diffisus, totam salutis suæ summam in ipsius *f* misericordiam in Christo patefactam rejiciat.

a *Ioh*.3.*v*.16.*Rom*.8.*v*.29. & 30. *Tit*.3. *v*.5.*Ephes*.1.*v*.5,6,7. b *Eph*.2.*v*.1. c *Eph*. 1.*v*.9. d *Rom*.5.*v*.5. e *Philip*.3.*v*.7.8. f *Ep*. 1.*v*.7.

XII.

Demonstratio 3. ex aliis testimoniis.
Prolepsis.

Præterea, sola fide iustificari hominem, ex aliis quoq; locis Pauli perspicuum est: ut quum contendit, *a* non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita: quum iustitiam operibus Legis *b* adimit; operibus

ribus, inquam, non ſolum ceremonialibus, ſed moralibus, ut planum eſt ex his dictis, quæ ad ſententiæ ſuæ probationem adducit, nempè: c *Qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis.* &, d *Maledictus omnis qui non manſerit in omnib. quæ ſcripta ſunt in libro Legis, ut ea faciat.* Item ex iſtis rationacionibus: e *Quoniam per Legem cognitio peccati, ideo non iuſtitia.* f *Quia Lex iram operatur; ergo non iuſtitiam.*

a *Rom* 4.*v.*2.3.4. b *Rom*: 3. *v.*20. 21. *&* 28. *Gal.*2.*v.*6. c *Gal.*3 *v.*12. *ex Levit.* 18 *v.*5. d *Ibid.v.*10.*ex Deut.*27. *verſ.*26. e *Rom*:3.*v.*20. f *Rom*:4. *v.*15.

XIII.

Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem juſtificare quàm illā *a* charitate efficacem: ſed fidem ab illa charitatis efficacia iuſtificandi vim ſumere, aut vnà cum charitate iuſtificare, negamus. a *Gal.*5.*v.*6. *Prolepſis de charitatis cum Fide cohærentiâ.*

XIV.

Forma juſtificationis eſt ipſa peccatorum *a* remiſſio, ſive juſtitiæ imputatio. Etenim ſicut ira Dei vniverſis incumbit, quamdiu peccatores eſſe perſeverant: ſic quos Deus in gratiam recipit, eos dicitur juſtificare, i.e. ex peccatoribus juſtos facere: id quod fit per *Forma.*

peccato-

peccatorum remissionem, sive justitiæ imputationem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Deus reconciliavit reperientur etiamnum revera *b* peccatores: quos tamen peccato solutos purósq; esse oportet.

a *Rom* 4.*v*.6,7,8.*Luc*.18.*ver*.13,& 14. *Act*.13.*v*.38.& 39.b *Rom*.7.*v*.14.& *seqq*. 1 *Ioh*.1.*v*.8.

XV.

Causa impulsiua antecedens. Procatarctica.

Causa impulsiua προηγουμένη, quæ Deum ad nos iustificandum mouet, est ipsius *a* misericordia, siue gratia, seu deniq; gratuita dilectio. Causa vero προκαταρκτικὴ est satisfactio Christi, nempe *b* obedientia illa, quam Patri præstitit in morte pro nobis *c* gustanda: quæ obedientia nobis ad justitiam *d* imputatur, id est, nobis accepta fertur, ac si nos eam præstitissemus.

a *Rom*.3.*v*.24.& *c*.5.*v*.21. *Gal*.2.*v*.21. *Eph*.1.*v*.6.& *c*.2.*v*.8.*Tit*.3.*v*.5.& 7.*Heb*. 2.*v*.9.*Act*.15.*v*.11.*Ioh*.3.*v*.16.b *Rom* 5.*v*. 10.c *Heb*.2.*v*.9.d *Rom* 4.*v*.6.

XVI.

Appendix causarum sine quibus non, seu præ-

Vt autem hæc Christi obedientia imputari nobis ad iustitiam posset, necesse fuit, ut prius perfectam obedientiam præstaret Legi Dei, sancte secundum illam

illam vivendo quod ipsum vt posset præstare, necesse fuit vt inde ab origine & conceptione sui in vtero matris esset sanctus & peccati expers. Nisi enim fuisset sanctus *a* sacerdos & sancta *b* victima, non placuisset Deo: ac perinde illum nobis non placasset. Imò etiam vt obedientia illa mortis esset satis pretiosa ad satisfaciendū pro nostris peccatis, atq; ita ad æternam justitiam nobis adducendam; oportuit hunc nostrum sacerdotem ac mediatorem esse verum *c* Deum.

parantium: vel potiùs adiunctorū necessorio connexorum atq; antecedentium: seu deniq; requisitorum ad efficaciam satisfaciendi, ac promerendi.

a *Heb.* 7. *v.* 26. b 1. *Pet.* 1. *v.* 19. c *Act.* 20. 28. 1. *Ioh.* 1. 7. 1. *Cor.* 2. 8.

XVII.

Hæc doctrina de justificatione nostri gratuitâ, tum demum grata & accepta nobis erat, quum se quisq; reum sistet coram cœlesti judice, & de suâ absolutione solicitus vltrò se prosternet ac exinaniet, consideratâ nimirum justitiæ divinæ *a* perfectione, suæque justitiæ *b* imperfectione, imò suorum peccatorum *c* multitudine & gravitate. Sic enim demum serio miseriç inopiæq; nostræ sensu consternati atq; humiliati, ad Christi gratiam recipiendam rectè prę parati fuerimus. Contrà qui vel pro-

Demonstratio 4. á testimonio conscientiæ seu praxi.

priæ justitiæ opinione *d* turgent, vel vitiorum dulcedine inebriati, judicium Dei securè *e* contemnunt, illi misericordiæ Dei aditum præcludunt.

a *Deut*.4.24.*Heb*:4.*v.ult*. b *Iob*.4.*v*.17 18,19. c *Ps*.19.*v*.13 *Iob*.15.*v*.16. d *Luc*. 18.*v*.11,12,13,14. e *Rom*.2.*v*.4.& 5.

XVIII.

Demonstratio 5. ab effectu.

Porrò nisi justificatio statuatur gratuita: nec Deo illibata constabit sua *a* gloria, nec conscientiis nostris coram ipsius judicio placida quies ac serena *b* tranquilitas: quod tamen vtrumq; fieri operæ pretium est.

a *Rom*:3.*v*.19 & 27.1.*Cor*.1.*v*.30.& 31.*Eph*.1.*v*.12.& 14 & *c*.2 *v*.8.9. b *Rom* 5.*v*.1.& *c*.8.*v*.35 *Eph*.3.*v*.12.

XIX.

Prolepsis de discrimine inter initium & progressum. Illustratio per distributionem ex obiectis: quæ est præparatio ad demõstrationem 6.

Observandum præterea illud quoq; est, non solum initium justificationis, sed & progressum merè gratuitum esse. Quod vt meliùs intelligatur, quatuor hominum ordines considerandi sunt. Primus ordo est eorum, qui nec externè nec internè vocati sunt: secundus ordo est contemptorum, quos vulgò Epicureos nominant, qui externè quidẽ vocati sunt, at non internè: tertius ordo est hypocritarum, qui justitiæ glo-

riam

riam ex larva operum externorum & maximè ceremoniarum ad cultum Dei pertinentium affectant: qui & ipsi externè sed non internè vocati sunt. Quartus deniq; ordo est eorum, qui & externè & internè vocati sunt, hoc est, qui Spiritu Dei per Evangelium sunt regenerati: quales nulli sunt ex tribus superioribus ordinibus.

XX.

Demonstratio propositi in membro distributionis primo.

In primo illo hominum ordine nihil esse justitiæ, sed meram injustitiam, atq; adeò impotentiam justè vivendi & promissioni gratiæ credendi, Scriptura passim docet: vt dum vniversos filios Adæ hisce verbis describit: quòd *a* pravo sunt & præfracto corde, quòd omne *b* figmentum cordis eorum malum sit à primis annis, quòd *c* vanæ sint eorum cogitationes, quòd *d* timorem Dei præ oculis non habeant, quòd nemo eorum *e* intelligat aut requirat Deum. Item quòd dum nos Deus cognitione sui illuminat, à *f* morte suscitet, ac *g* novam creaturam faciat: quòd simus capitales ac professi *h* inimici Dei, donec justificati in amicitiam recipimur: quòd *i* nō priores eum dilexerimus; quòd ab immūditiis nostris non purgemur & ablu-

amur Christi sanguine, nisi dum purgationem illam k Spiritus in nobis efficit: quòd tum demum incipiamus à morte in vitam transire, vbi propter Christum nobis l datum est in eum credere.

a *Ierem*.17.*v*.9. b *Gen*.6.*v*.5.& *c*.8.*v*.21. c *Ps*.94.*v*.11. d *Ps*.36.*v*.1. e *Ps*.14.*v*.2. f *Iob*.5.*v*.25. g *Eph*.2.*v*.10. h *Rom*.5.*v*.6,7,8.& 10. i 1.*Ioh*.4.*v*.10. k 1.*Cor*.6.*v*.11. l *Phil*.1.*v*.29.

XXI.

In membro secundo & tertio.

Iam secundum quoq; & tertium ordinem nihil justitiæ habere quo coram Deo consistat, ex eo patet, quòd conscientiæ impuritas vtrosq; nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit: quod ipsum defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum reconciliatos, nondum in ejus conspectu justificatos: quando ad hæc bona nisi per fidem non pervenitur.

XXII.

Prolepsis de membro tertio, videl: de operibus hypocritarum.

Sanè hypocritæ nonnullam sibi justitiam arrogant propter speciosa illa opera ceremoniarum quas obeunt: sed tantum abest vt propterea Deo placeant, vt is potiùs gravissimè offendatur, quòd cultum suum impuritate cordis sui a contaminant, Neq; enim personæ

apud

apud Deum gratia conciliatur per opera: sed è conuerso tum demum placent opera, vbi persona gratiam prius in Dei conspectu inuenerit. Hinc enim est, quod Moses scribit, Iehouam *b* respexisse ad Abelem & ad munus eius, quibus verbis docet, oblationem Abelis placuisse Deo propterea, quod ipsa Abelis persona ei placuerit: placuit autem illa per fidem, quippe *c* sine qua Deo placere impossibile est, quum per eam corda hominum *d* purificentur. Vnde & Paulus ad Hebræos, ait, *e* Abelem per fidem præstantius sacrificium obtulisse Deo quam Cainum: quippe qui erat hypocrita, ac proinde fide vacuus.

a *Hag.*1.*v.*12 13.14.15.*Esa.*1*v* 11.12.13.14.15.*Pro.*15.*v.*8.b *Gen.*4.*v.*4 c *Hebr.*11.*v.*6.d *Act.*15.*v.*9.e *Heb.*11.*v.*4.

XXIII.

Postremò ad quartum ordinem quod attinet: etsi homines spiritu Dei regenerati aliquam *a* operum justitiam habeant: ea tamen talis ac tanta non est, quæ consistant coram judicio Dei: tum quia bona ipsorum opera *b* imperfecta sint, tum quia peccato *c* contaminata.

Demonstratio propositi in membro quarto.

a 1.*Cor* 4.*v.*4 b *Rom.*7.*v.*14.*&c.Phil.*3.*v.*13.14. c *Esa.*64.*v.*6.

XXIV.

Conclusio demonstrationis sextæ, & amplior confirmatio membri quarti.

Hinc iam patet, non solùm principium justificationis merè gratuitum esse: ita vt peccator gratuitò à damnatione liberatus justitiam obtineat, idq; per remissionem peccatorum; sicut in commemoratis tribus primis hominum ordinibus clarè perspicitur: verùm etiã eandem esse rationem progressus, ita vt justificatio illa gratuita sit perpetua: id quod in quarto illo hominum genere, qui & Spiritu Dei regenerati & fide justificati jam sunt, apparet. Et sic Deus Abrahamo patri credentium fidem in justitiam imputavit, *a* quum is multis jam annis vitæ sanctitate excelluisset. Item quum Habacuc dicit, *b Iustus ex fide vivet*: & David, *c Beati quorum remissæ sunt iniquitates*: de piis loquuntur. Præterea Paulus *d* legationem illam de gratuitâ cum Deo reconciliatione perpetuam apud fideles esse testatur. Denique Christus *e* perpetuò manet mediator qui patrem nobis reconciliet: ac perpetua est mortis ejus efficacia ad peccata fidelium *f* expiandum.

a *Gen.* 15. *v.* 6. b *Hab.* 2. *v.* 4. c *Psal.* 32. *v.* 1. d 2. *Cor.* 5. *v.* 20. e 1. *Ioh.* 2. *v.* 1. f *Ib.* *v.* 2. *Heb.* 10. *v.* 14.

Quò

XXV.

Quòd autem dicunt Scholastici, non esse quidem tanti intrinseca dignitate bona opera, vt ad justitiam comparandam sufficiant, sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent: sciendum est, gratiam acceptantem nullam aliam esse quàm quâ Deus nos complectitur in Christo, imputando nobis justitiam propter satisfactionem illius.

prolepsis de gratia acceptante.

XXVI.

Etenim opera nostra à Deo non acceptantur, nisi quatenus justitia Christi (hoc est, per mortem Christi partâ) per fidem induti, Deo placemus; vt *a* suprà demonstravimus: nec etiam partialis operum justitia in judicio Dei locum habet: quia non alia operum justitia admittitur à Deo, quàm *b* integra Legis observatio.

Confirmatio responsionis allata.

a *Aphor*.22. b *Deut*.27.*v*.26.*Gal*.3. *v*. 10. *Lev*.18.*v*.5.

XXVII.

Iactare verò opera supererogationis, quibus delicta, quæ committuntur, cõpensentur: quomodo convenit cum illo pronuntiato Christi, [a] *Si feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus.*

Alia prolepsis, de operibus supererogationis.

a *Luc.17.v.10.*

XXVIII.

Quid cauendum circa opera.

In summa, duo nobis errores & animi vitia circa opera cauenda sunt: nempe ne quid in iis ponamus fiduciæ, neve quid gloriæ illis asscribamus.

XXIX.

Confirmatio præcedentis aphorismi.

Fiduciâ quâlibet nos depellunt Scripturæ; quum docent, iustitias omnes nostras *a* fœtere in Dei conspectu, nihilq; quam irritare Dei vltionem posse. Porrò exactâ fiduciâ, gloriationem quoq; omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentiâ trepidet à Deo conspectu? a *Esa.64,v.6.*

XXX.

Demonstratio 7. à caussis salutis.

Præterea si omnes salutis nostræ caussas considerabimus, in singulis gratiam Dei elucere deprehendemus, exclusa operum nostrorum justitia. Etenim salutis nostræ author est Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Pater quidem: quatenus ex mera *a* misericordia & gratuita *b* dilectione misit Filium ad nos è potestate diaboli redimendum: Filius verò, quatenus è spontanea nostri *c* dilectione *d* obediens est factus Patri vsque ad mortem crucis, atq; ita pro nobis

bis justitiæ Dei *e* satisfecit; Spiritus sanctus deniq;, quatenus nobis *f* donat fidem, qua justitiam morte Christi partam apprehendimus. Porrò finalem causam testatur Apostolus esse, & divinæ justitiæ *g* demonstrationem, & *h* bonitatis laudem.

a *Tit.* 3.*v.*5. b *Ioh* 3.*v.*10. 1 *Ioh* 4 *v.*9. *&* 10. c *Ioh.*15.*v* 12. *&* 13 *Rom.*5. *v.*7. 8.1.*Ioh.*3.*v.*16. d *Rom:*5.*v.*19. *Phil* 2.*v.* 8 e *Rom.*3 *v.*25.1.*Ioh.* 2.*v.*2. f *Eph.*2.*v.*8 *&* c.1.*v.*13. g *Rom:*3.*v.*25. h *Ephes.*1.*v.* 6.*&* 12.

XXXI.

Prolepsis de gloriationibus Sanctorum.

Quòd autem sancti interdum suam innocentiam & integritatem coram Deo prædicant: id non faciunt in eum finem, vt justitia suorum operum nitantur in judicio Dei, & conscientiam inde tanquam fundamento firment: sed vt vel ostendant, se *a* bonam habere causam contra suos adversarios, vel vt se à fructibus *b* vocationis suæ de adoptione gratuita consolentur: quippe qui in vnico Dei favore acquiescunt.

a *Ps.*7.*v* 9.*Ps.*18 *v.*21.*&* 25. b 2.*Reg* 20.*v.*3.2.*Tim:*4.*v.*7 8.2.*Pet.*1.*v.*10.

XXXII.

Quòd autem præterea bona fidelium

Alia prolepsis de causis beneficiorum divinorum. opera Scriptura *a* causas esse ostendit, cur illis Deus benefaciat: sciendum est, eatenus esse causas, quatenus Deus ex prioribus suis gratiis causam sumit secundas addendi: vnde intelligitur, non esse causas vt merita, sed tantùm propter seriem seu ordinem antecessionis; quia quos Deus glorificare vult, eos prius *b* sanctificat: ne scil. impuritas & malitia glorificationi obstet. In summa, Deus opera manuum suarum in nobis coronat: vt scitè * Augustinus ait.

** In Ps. 137.*

a *Gen. 22, v. 16, 17, 18.* b *Eph. 5. v. 26. 27.*

XXXIII.

Bona opera non promereri gratiam Dei. Cæterum bona nostra opera non promereri gratiam Dei, his rationibus liquet. Primùm, quia sunt *a* plena immunditiæ: deinde, quia sunt *b* debita obsequia: tum, quia non sunt nostra, id est, à nobis ex vi liberi arbitrii profecta, sed sunt *c* effecta gratiæ Dei in nobis.

a *Esa. 64. v. 6.* b *Luc. 17. v. 10.* c *Rom. 8. v. 10 Eph. 2. v. 10. Phil. 2. v. 13.*

XXXIV.

Prolepsis. Quòd autem bona nostra opera Deo placent, & *a* remunerationem percipiunt: non fit, quia ita merentur; sed quia divina *b* benignitas ex gratia illa acceptat, & pretium eis statuit.

a 2. *Tim*

a 2.*Tim* 4 8. b *Malac.*3.17.

XXXV.

Porrò nemo Christianus dubitat, quin fundamentum doctrinæ Christianæ retinendum sit. Fundamentum autem illud est doctrina, qua docetur, *a* Christum esse nobis datum in justitiam, qua doctrina stante, dogma de justitia nostrorum operum tanquam illi contrarium, consistere non potest.

Alia probatio à contrario.

a 1.*Cor*:1.30.*&* *c*.3.11.

XXXVI.

Inprimis autem huic fundamento adversantur duo illa dogmata Papistarum: vnum, esse bona quæcam opera moralia, quibus gratiosi reddantur Deo homines, *a* antequam Christo inserantur: alterum, Christum meruisse nobis *b* primam gratiam, hoc est, occasionem merendi: esse jam nostrarum partium, occasioni oblatæ non deesse.

Ἔλεγχος duorum dogmatum Papisticorum.

a *Heb*.11.*v*.6. b *Gal*.3.*v*.13.14 *Ioh*. 3.*v*.16.

XXXVII.

Cæterùm fundamento sapienter superædificandum est, nam ea demum salutaris est de bonis operibus doctrina, quæ ex doctrina fidei tanquam effectū ex causa deducitur. Ideo enim fide per

Appendix de doctrina salutari bonorum operum.

Christum

Christum justificamur, vt per studium bonorum operum pro tanto beneficio nos Deo gratos exhibeamus.

Hæc methodus à Paulo servatur in omnibus ferè epistolis: vt ad Roman: ad Gal. ad Eph. ad Phil. ad Col. &c.

LOCVS XIV.

De libertate Christianâ.

Aphorismvs I.

Propositio confirmata à fine.

QVoniam Christiani seu fideles novi testaméti à Lege a liberati sunt: considerandum restat, quousq; libertas hæc Christiana se extendat, quibúsve in rebus consistat: ne quis ea contra Dei gloriam, suamq; ipsius aut proximi salutem petulantur b abutatur.

a *Rom.6.v.*14. b *Gal.*5.*v.*13.

II.

Propositio specialis trimembris.

Christiana libertas in tribus partibus sita est: videlicet in liberatione à Legis justificatione, à dominatu peccati, & à Legis ceremoniis. Quarum partium duæ priores communes fuerunt fidelibus V.T. cum fidelibus testamenti novi: tertia autem horum propria est.

III.

III.

Prima igitur libertatis Christianæ pars est, quòd conscientiæ fidelium liberatæ sunt à *a* justificatione Legis, hoc est, à necessitate perfectè præstandi Legem ad consequendum justitiam; ac proinde à sollicitudine ac *b* metu maledictionis propter violatam Legem.

a *Gal.* 3.*v.*13. b *Luc.*1.*v.*74.

Primi membri explicatio.

IV.

Neq; hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus supervacaneam esse: quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit; tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientiis locum non habet. Et quanquam fideles liberati sunt à Legis maledictione, tamen non sunt liberati ab *a* obedientia legis moralis. a *Rom.*13.*v.*8. *Eph.*1.*v.*1.2. *&* 3 1. *Iob*:5.*v.*2.

Prolepsis de usu Legis in iustificatis.

V.

Hujus libertatis fructus duplex est; unus, fiducia, qua fideles certò confidunt, *a* obsequia sua quantumvis imperfecta, Deo placere: alter, alacritas in obsequiis Deo præstandis; qui fructus ex priore immediatè oritur. Quæ ambæ res ad rectum Dei cultum *b* pernecessariæ sunt,

Amplior declaratio ex effectis.

a *Mal.*

a *Mal.3.v.17.* b *Rom.14.v.23. 2,Cor.9 7.*

VI.

Secundi membri explicatio.

Secunda libertatis Christianæ pars est, quòd Christiani liberati sunt à regno seu *a* dominatu peccati inhabitantis, ita vt non amplius abhorreant à Lege, sed eâ delectentur propter inhabitantem in se Spiritum sanctum.

a *Ioh.8.v 34 36.Rom.6.v.14. & c 7.v. 22.& c.8.v.2. 1.Ioh:5.v 3.*

VII.

Tertij membri explicatio

Tertia libertatis Christianæ pars est, quòd conscientiæ fidelium liberatę sunt à *a* ceremoniis legis, hoc est, à necessitate observandi ceremonias in Lege præceptas: quales sunt, esus certorum ciborum observatio, certorum festorũ, & similes. Quæ res per se & suâ naturâ *b* ἀδιάφοροι, id est, indifferentes seu mediæ sunt: ita vt ad pietatem nihil intersit per se, sive vsurpentur, sive omittantur. Per se, inquam. Nam per accidens & propter aliquam circumstantiam interesse potest; vt postea suo loco explicabitur. a *Gal,3 v.25.& c.5.v.1.& 13. Eph.2.14,15.Col.2.v. 14. 16. 17.* b *Rom. 14.v.3 & 6.*

Amplior declaratio ex effectis.

VIII.

Hujus libertatis cognitio fidelibus

necessaria

necessaria est, tum ad conscientiarum tanquilitatem, tum ad cavendum superstitiones.

IX.

Hîc tamen observandum, liberum rerum externarum atq; indifferentium vsum *a* non esse licitum iis, qui libertatē hanc nondum intelligunt, nec de ea certò persuasi sunt; sed superstitiosa opinione laborant, quæ eis scrupulum injicit: quasi rebus illis vti non liceret. *Regula de vsu adiaphororum.*

a *Rom.*14.*v.*5.14.22.23.

X.

Est igitur hujus libertatis finis ac fructus, vt Dei donis absq; vllo conscientiæ scrupulo vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: ita tamen, vt hunc vsum *a* ædificatione proximi moderemur. a *Rom.*14.*v.*13.15.19 20,21. *& c.*15.*v.*2.1 *Cor.*10.*v.*23. *Repetitio effecti prioris.* *Alia regula de vsu adiaphororum.*

XI.

Quare quum finis libertatis Christianæ nativus ac genuinus sit *a* conscientiarum tranquilitas: consequens est, eos Christianâ libertate abuti, qui eâ vtuntur vel ad *b* explendum libidinem, vel importunè seu intempestivè cum *d* contemptu fratrum infirmorum. *Corollarium.*

a *Rom.*14.5. b 1.*Cor.*6.*v.*12. c *Rom.*14 *v.*3.*&* 10.

XII.

Repetitio regulæ, amplificata prolepsi.

Etsi enim libertatem nostram in rebus indifferentibus vtendis interdum coram hominibus *a* asserere oportet, nempe ad retundendum malitiam perversorum: tamen *b* infirmorum curam summâ cautione habere debemus, ne illis scandalum detur.

a *Gal.* 2 *v.* 3.4.5. b.*Rom.* 14 *v.* 1. *&* 13. *&* 20. *&* 21. *Act.* 16. *v.* 3. *Rom.* 15. *v.* 1.2. 1. *Cor* 8. *v* 9. *&* 13 *&* *c.* 9. *v.* 22.

XIII.

Ἐπιμονὴ.

Rectus enim libertatis Christianæ vsus est, vt infirmorum fratrum ignorantiæ cedat, Pharisæorum verò austeritati *a* nequaquam.

a *Gal.* 2. *v.* 3 4,5. *Mat.* 15. *v.* 14.

XIV.

Admonitio.

Cavenda autem hîc simulatio illa, qua nonnulli in abstinentia libertatis non spectant ædificationem proximi, sed suæ tantùm *a* quieti consulunt.

a *Gal.* 2. *v.* 11. *&* *deinceps.*

XV.

Alia regula.

Est autem hîc ista tenenda regula: *In gratiam proximi non est offendendus Deus.* Sub hac regula generali continentur duæ speciales: vna, *Quæ necessaria sunt factu (nempe quia Deus præcepit) nullius offendiculi*

fendiculi vel etiam periculi timore a omittenda sunt: altera, *b Nihil tentandum aut agendum, nisi quod Deus permittit.*

a *Mat.* 15. *v* 10 *& deinceps. Ioh.* 6. *v.* 51. *& deinceps. Act.* 5. *v.* 28 29. b *Rom.* 3. *v.* 8. *Gen:* 12. *v.* 10. *& c.* 26 *v.* 7 *Exod.* 1. *ver.* 19. *Iosu.* 2. *v.* 4. 5. 6. 1. *Sam.* 21. *v.* 14.

XVI.

Est & altera regula generalis, nempe *Charitas (intellige erga proximum) subsidere debet sub fidei puritate:* ita scilicet, vt si aut contra conscientiam agendum sit, aut proximus offendendus; a offendatur potius proximus, quàm vt quicquam agatur contra conscientiam. Quemadmodum enim libertas subest charitate; sic charitas fidei. *Alia regula.*

a *Luc.* 14 *v.* 26.

XVII.

Porrò ex hac libertate & illud consequitur, *Conscientias fidelium exemptas esse omnium a hominum potestate;* idq; propterea, ne vel Christo pereat gratia suæ liberalitatis: vel conscientiis, liberalitatis illius fructus. *Corollarium.*

a 1. *Cor.* 3. *v.* 21. *& c.* 7. *v.* 23.

XVIII.

Nec verò res levicula existimanda est libertas hæc conscientiarum, qua fit vt *Prolepsis de libertatis illius magnitudine.*

vt hominibus subjectæ non sint: quippe quæ Christo tanti, nempe proprio *a* sanguine constitit. a 1.*Cor*.7.*ver*.23. 1.*Pet*.1.*v*.18.19. *Gal*.5.*v*.1.

XIX.

Illustratio ex diversis per distributionem.

Hæc doctrina vt meliùs intelligatur, observandum est discrimen inter regimen hominis spirituale & politicum: quorum illo conscientia ad pietatem & ad cultum Dei instituitur; isto autem ad humanitatis & civilitatis officia, quę inter homines servanda sunt, homo eruditur.

XX.

Regula.

Duo hæc regimina ne inter se confundantur, diligenter cavendum est: ne scilicet ex libertate spirituali libertas politica inferatur.

XXI.

Altera regula.

Quin etiam in constitutionibus pertinentibus ad regimen spirituale, diligenter discernendum inter legitimas & illegitimas. Legitimæ autem constitutiones sunt, quæ verbo Dei consentaneæ sunt: illegitimæ contrà.

XXII.

Prolepsis.

Tametsi autem Paulus *a* præcipit magistratui obediendum propter conscientiam; non tamen conscientias po-

liticis

liticis legibus obstringit: sed hoc tantum vult dicere; obediendum esse magistratui præcipienti honesta & licita, quia DEUS hanc obedientiam nobis præcepit: cujus præceptum bona conscientiâ non possumus aspernari. Paulus igitur non subjicit conscientiam legibus humanis, sed Legi divinæ; quatenus illa legibus humanis, quæ cum divinis non pugnant, obedire præcipit.

a *Rom.* 13. *v.* 25.

XXIII.

Probatio à definitione conscientiæ.

Hoc intelligi poterit, si attendatur quid conscientia sit. Est autem conscientia *a* sensus judicii divini de factis suis, quorum notitiæ tanquam testis adjunctus est. id quod ipsum vocis etymon declarat. a *Rom.* 2. *v.* 15.

XXIV.

Corollarium, definitio conscientiæ bonæ

Hinc jam intelligitur, conscientiam propriè respicere in Deum: ut conscientia bona nihil aliud sit, quàm cordis nostri testimonium coram Deo de sua (nempe cordis) *a* integritate, deq; peccatorum admissorum *b* remissione.

a *Act.* 23. *v.* 1. b *Heb.* 10. *v.* 2. 1. *Pet.* 3. *v.* 21.

XXV.

Prolepsis.

Interdum quidem ad *a* homines quoq;

quoq; conſcientia bona extenditur; verùm iſtud fit ratione fructuum ſeu effectorum, videlicet officiorum charitatis. a *Act.* 24 *v.* 16.

XXVI.

Corollarium. Ex allata conſcientiæ definitione hoc quoq; intelligitur, quæ lex dicatur cõſcientiam obſtringere: nempe quę ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, ſeu non hab ta eorum ratione.

XXVII.

Regulæ. Porrò Lex divina qua nobis præcipitur ædificatio proximi in rerum mediarum atq; indifferentium vſu, etſi *a* opus externum ligat, *b* conſcientiam tamen non ita obſtringit, quaſi aliquis rebus illis bonâ conſcientiâ vti non poſſet, extra ſcilicet illum caſum proximi (nempe fratris infirmi) ædificandi.

a 1. *Cor.* 10. *v.* 28. *Rom.* 14. *v.* 22. b 1. *Cor.* 10. *v.* 28.

LOCVS XV.

De Scandalo.

APHORISMUS I.

Definitio. SCandalum eſt dictum aut factum, quo proximus offenditur: id eſt, vel tanquam

tanquam impiè dicto aut facto *a* contristatur; vel tanquam rectè dicto aut facto (quum tamen rectè dictum aut factum non sit) ad peccandum *b* inducitur. a *Rom.*14 *v.*15.*collato cum v.*21. *Mat.*15.*v.*12.*Ioh.*6.*v.*61. b 1.*Cor.*8.*v.*10. *collato cum v.*13.

II.

Distributio. Distinguitur scandalum in datum & acceptum.

III.

Definitio scandali dati. *a* Datum scandalum dicitur, cujus culpa ab ipsius rei authore profecta est. Seu, scandalum datum, est dictum aut factum impium, quippe repugnans dilectioni Dei & proximi: ac proinde suâ naturâ & per se contristans pios, ac infirmos seducens.

Mat 18.*v.*6.7.*& deinceps.*

IV.

Definitio scandali accepti. *a* Acceptum scandalum vocatur, quû res alioqui non improbè nec importunè admissa, malevolentiâ aut sinistra quadam animi malignitate in offensionis occasionem rapitur. Seu, acceptum scandalum, est dictum aut factum per se non impium, sed cui accidit vt tanquam impium accipiatur: sive id fiat per calumniam, sive per errorem.

a *Mat.*

a *Mat.*15.*v.*12.

V.

Appendix de scandalo mixto.

Porrò videtur esse & scandalum quoddam *a* mixtum, id est, partim datum, partim acceptum: nempe quum quis libertate Christiana vtitur intempestivè. Veruntamen hoc scandali genus affine magis videtur dato, quàm accepto. Et hoc appellari potest scandalum infirmorum: sicut alterum, nempe acceptum, nominari potest scandalum Pharisæorum vel malignorum: quippe quo non nisi acerba ingenia & Pharisaica supercilia offenduntur. a *Rom.*14.

VI.

Regula agendi.

Infirmorum scandala *a* cavenda sunt: Pharisæorum, *b* negligenda.

*Rom.*14 *v.*1.13.21. 1.*Cor.*8.*v.*13.*Math.*18.*v.*6.7. b *Mat.*15.*v.*14. *Act.*5.*v.*28.29 *Gal.*2 *v.*3.4 5.

LOCVS XVI.

De Precatione,

APHORISMUS I.

PRecatio, est *a* sancta meditatio rerum pertinentium ad gloriam Dei & salutem nostram: earundemq; seria exoptatio

b exoptátio atq; petitio, ex filiali *c* fiduciâ profecta cui ferè gratiarum actio pro beneficiis à Deo acceptis adjungi à sanctis solet:

a *Ioh*.4.*v*.24 *Ps*.19.*v.ult.* & 39.4.& 49.4. b *Ps*.20.5.*Luc*.18.*v*.1. & *deinceps.* c *Heb*.10.*v*.22.*Iac*.1.*v*.6 *Rom*.10.*v*.14.

II.

Ad precandum movere nos debet non solùm ea quam sentimus, *a* necessitas: verùm etiam *b* mandatum Dei, & *c* promissio exauditionis. *Causæ impulsivæ.*

a *Ps*.50.*v*.15. b *Ibid.* c *Ibid.Iohan*.16 *v* 23.24.*Mat*.7.*v*.7.& *c*.18.*v*.19.

III.

Precari igitur debemus, non solùm vt ea consequamur per quę beati simus: verùm etiam, vt Deum hoc *a* cultu honoremus. a *Mat*.4 *v* 10.& *c*.6.*v*.9. *Fines.*

IV.

Diffidentiæ autem, quæ nos à precando poterat impedire, opponere debemus promissionem Dei, qua testatus est se preces nostras *a* exauditurum. *Causa corrumpens, & remedium illius.*

a *Ps*.50.*v*.15 *Mat*.7.*v*.7.

V.

Leges precandi sunt quatuor. *a* Prima, ut ad precandum accedamus animo curis alienis *b* vacuo, & conueniente reuerentiâ *Requisita seu adiuncta precantis.*

reverentiâ c majestatis Dei imbuto, nec quicquam petere audente quod ipse non permittit: Secunda, vt precemur ex vero inopiæ nostræ d sensu & cum serio impetrandi affectu: Tertia, vt precaturi, omnem propriæ dignitatis opinionem e exuamus, & contrà cum humili atq; ingenuá peccatorum nostrorum f confesshione ad misericordiam Dei confugiamus, veniamq; deprecemur: Postrema, vt precemur ex g fide seu fiduciâ favoris Dei, certò sperantes, preces nostras exauditum iri.

a *Dan.*9.*v.*3.4 5 *&c.* b *Mat.* 14.*v.*23. c *Gen.*18.27.2.*Sam* 7.18. d,e,f. *Luc.* 18. *v.*13. f *Dan.*9.*Ps.*51. g *Rom.*10. *vers.*14. *Iac.*1.6.*Heb.*10.22.*Dan.*9.*v.* 17.*Ps.*51.9.

VI.

Forma.

Precandi formam Dominus ipse nobis a præscripsit: quæ inde Oratio Dominica nominatur. Ea constat procemio, propositione, confirmatione, & epilogo. a *Mat.*6.*v.*9.*&* *deinceps.* *Luc.*11 *v.*2.*&* *deinceps.*

Partes Orationis Dominicæ.

VII.

Proœmium explicatur ex finibus.

Procemium constat his verbis: *Pater noster qui es in cœlis.* Quibus nostram profitemur fidem seu fiduciam filialem erga Deum, vt qui nos ex gratiâ adoptarit

tarit *a* in filio illo dilecto atq; vnigenito suo, Domino nostro Iesu Christo. Simul etiam ad animos nostros ad Deum elevandos, & conveniente reverentiâ imbuendos, commemoramus sedem majestatis Dei: nempe cœlum, vbi se beatis angelis fruendum dat, & nobis quoq; suo tempore fruendum se daturus est. a *Eph.1.5.*

VIII.

Propositio declaratur distributione.

Propositio sex petitiones continet: quæ ad hunc modum distribuendæ atq; distinguendæ videntur. Petimus in illis aut vitæ nostræ finem sive scopum, aut ea quæ ad finem consequendum destinata sunt & ducunt. Finis vitæ nostræ duplex est: vnus principalis, qui est *a* gloria Dei. Hanc petimus petitione primâ. *b* Alter finis est secundarius & principali subordinatus: is est nostra *c* salus seu felicitas. Hanc petimus petitione secundâ. Iam ad destinata quod attinet, ad vtrumq; illum finem consequendum necessaria nobis sunt duo: acquisitio mediorum & remotio impedimentorum. Media sunt duo: vnum principale, quod est *d* pietas. Hanc petimus petitione tertiâ. Alterum secundarium, quod est, *e* sustentatio corporis

in hac vita. Hanc petimus petitione quartâ. Porrò impedimenta quæ nos in vtroq; illo vitæ nostræ scopo consequendo possent impedire, sunt *f* peccata. Ea autem vel præterita sunt & jam à nobis admissa: vel futura, id est, quæ admittere possemus & admitteremus, nisi gratia Dei obstaret. Præteritorum peccatorum remissionem petimus petitione quintâ: futurorum aversionem sextâ. a *Cor.*10.*v.*31. b *Eph.*1.*v.*5.*&* 6. c *Mat.*6.*v.*33. d *Ibid.* e *Ibid.* f *Rom:* 2.*v.*23.*&* 24.*Deut.*27.*v.*26.

IX.

Primæ petitionis sensus. Primâ petitione (a *Sanctificetur nomen tuum*) petimus, vt Deus ita nos gubernet, vt in omnibus nostris cogitationibus, sermonibus & actionibus hunc principalem scopum propositum habeamus, vt ipse per nos *b* glorificetur: i.e. vt virtutes ejus ab hominibus agnoscantur & celebrentur. a *Num.* 20. *v.* 12. *Esa* 29.*v.*23. b *Mat.*5.*v.* 16.*Luc.*2. *v.*20. *Act.*11.*v.*18.1.*Cor.*6.*v.*26. 2. *Cor.*9.*v.*13. 1.*Pet.*2.*v.*12.*&* *cap* 4 *v.*16.

X.

Secundæ petitionis sensus. Secundâ petitione (*Veniat regnum tuum*) petimus, vt Deus nos gloriæ illius ac beatitudinis cœlestis suo tempore

compotes

a compotes faciat. Quum autem dicim⁹ *Regnum tuum:* id hunc ſenſum habet, ac ſi diceremus, regnum illud quod tu nobis *b* paraſti à jactis mundi fundamentis

a *Ap.c.22.v.17.* b *Mat.25.v.34.*

XI.

Tertia petitio eſt, *Fiat voluntas tua in terra ſicut in cœlo.* His verbis petimus, vt Spiritus ſanctus corda noſtra gubernet: quo intus docente, diſcamus amare ac facere quæ Deo placent, & odiſſe ac fugere quæ diſplicent: quæ vtraq; certis mandatis in lege ſua declaravit: ac proinde voluntarium & alacre ei obſequium præſtemus, ſicut ſancti *a* angeli in cœlo.

Tertiæ petitionis ſenſus.

a *Pſal.103.v.20.& 21.*

XII.

Quarta petitio eſt, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Hac petitione commendamus noſtra corpora providentiæ Dei: vt ea paſcat, foveat, ſervet. Iubemur autem petere panem noſtrum id eſt, quantum nobis donare placuerit cœleſti patri, ad vitam noſtram ſuſtentandum. Vnde intelligitur, petitionem hanc non minùs *a* divitibus quàm egenis neceſſariam eſſe. Poſtremò particula, *Hodie* vel *Quotidie*, & epitheton *Quotidiani* frenum injiciunt immodicæ re-

Quartæ petitionis ſenſus.

Epitheton, NOSRVM.

Corollarium.

Epitheton. QVOTIDIANVM.

rum fluxarum *b* cupiditati.

a *Luc.*12.*v.*5. b *Ibid.*

XIII.

Quintæ petitionis ſenſus.
Debita.
Remiſſio debitorum.

Quinta petitio eſt, *Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.* Debitorum nomine intelliguntur *a* peccata, eò quòd eorum debemus pœnam: quam quum pro nobis ſuſtinuerit Chriſtus, guſtando pro nobis mortem in cruce, atq; ita remiſſionem peccatorum nobis impetrârit: petimus vt pater cæleſtis hanc Chriſti ſatisfactionem nobis imputare pergat, & hujus imputationis ſenſum in nobis efficiat atq; conſervet, vt in placato ipſius pectore & paterno favore ſuaviter acquieſcamus.

Ratio petitioni annexa.

Huic petitioni adjicitur argumentum à pari ſeu exemplo ſimili, videl. exemplo remiſſionis noſtræ, qua nos remittimus proximo: cujus exempli ratio non eſt fundata in operis noſtri merito, ſed in permiſſione Chriſti dicentis: *Nam ſi remiſeritis hominibus lap-ſ[illegible]um, remittet etiam vobis pater veſter cæleſtis: Si autem non remiſeritis hominibus lapſus ipſorum, nec pater veſter remittet vobis lapſus veſtros.*

Matth. 6.*v.* 14.*&* 15.

Corollarium.

Ex quibus verbis perſpicitur, non niſi eos certò ſtatuere poſſe, Deum peccata ipſis ſua remiſiſſe,

qui

qui conscii sibi sunt; se quoq; remisisse proximo. Cujus rei ratio est, quòd fieri nequit vt proximo quisquam ex animo remittat, nisi proximum diligat; diligere autem proximum non potest, qui non priùs dilexerit Deum; Deum verò non potest diligere, qui non certò est persuasus, illum ex mera gratia propter Christum remisisse sibi sua peccata. Et vicissim qui de hoc certò est persuasus, is nō potest non Deum diligere, & proximū propter Deum; ex qua dilectione non potest non oriri cōdonatio injuriarum. Cæterùm istud argumentum notatur particulis ὡς καὶ, Mat. 6. v. 12. & particulis καὶ γὰρ, Lucæ 11. v. 4. Quare vulgò non rectè omittunt illud καὶ quum dicunt: Wie wir vnsern, &c. pro, Als auch wir, &c. a *Luc.* 11. *v.* 4.

XIV.

Sexta eaq; vltima petitio est: *Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo*; vbi petimus auxilium Spiritus sancti ad vincendum tentationes diaboli; qui hîc ὁ πονηρὸς nominatur, id est, malus ille seu malignus spiritus, qui suis tentationibus (vnde & ὁ πειράζων, i. e. tentator ille dicitur, M. 4. v. 3.) nobis πόνον φέρει, i. e. negotium & molestiam facessit. *Sextæ petitionis sensus.*

XV.

Confirmationis sententia.

Atq; hæc de ſex petitionibus in narratione comprehenſis; iis confirmatio ſubjicitur his verbis: *Quia tuum eſt regnum & potentia & gloria in ſecula.* Quibus verbis ſignificamus, cur tanta ſit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi; nempe quòd Deus regnum illud cæleſte nobis præparavit, & per noſtram ſalutem glorificari vult; quodque id quod vult, etiam effectũ dare poteſt.

XVI.

Epilogi ſententia.

Epilogus vnico verbo continetur, nempe vocula *Amen*; quæ hîc optantis eſt, ſignificans, *Verum eſto.* Optamus igitur, vt quicquid ſex illis petitionibus à Deo petivimus, id verum ſit atq; effectum ab illo detur. Quanquam nihil abſurdi erit, ſi ſtatuamus, vocem *Amen* hîc eſſe aſſeverantis: quòd fides noſtra certa ſit, Deum votis noſtris aſſentiri.

XVII.

Circumſtantia loci.

Quod attinet ad locum, vbi precandum: Deus olim ſibi delegerat *a* tabernaculum, & deinde *b* templum Salomonis: ſed Chriſtus iſtam ſacri loci ceremoniam *c* ſuſtulit: & Paulus quovis in loco precari *d* juſſit. Itaq; Chriſtus etiam in conclavi precari *e* præcepit: & ipſe quoque

que solus in montem ad orandum *f* ascendit. Quin etiam publicum communis precationis locum approbat Christus, quum ait: g Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, illic sum in medio illorum.

a *Exod.26.27.& 40.* b *1.Reg.8.& 9. 2.Chron 6.& 7. Esa.56.v.7. Dan.6. v.10. vel 11. Luc.18.v.10. Act.3.v.1 & c.8.v.27* c *Mat.23.21.51. Ioh.4. v.21.* d *1.Tim 2. v.8.* e *Mat.6. v.6.* f *Matth.14.vers.23.* g *Mat.18.v.20.*

XVIII.

Circumstantia temporis.

Ad tempus verò precandi quod attinet, in novo Testamento solus *a* dies Dominicus ad publicum Dei cultum institutus est: in veteri autem tempora plura præscripta fuerunt, videlicet omnes dies festi, vt paschæ, pentecostes, tabernaculorum & expiationis: itemque feriæ noviluniorum. Ad preces verò privatas quod attinet, etsi illis certum tempus præscriptum non est: tamen vtile est, vt sibi quisq; nostrûm tanquam *b* ordinarias precandi horas constituat: nempe dum manè surgimus, dum ad pastum discumbimus, dum DEI benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus, dummodo hæc horarum

observatio superstitione vacet. Inprimis autem precari debemus, quoties aliqua rerum *c* angustia aut ipsi premimur, aut premi fratres videmus; itemq; gratias agere, quoties aliquid singularis *d* beneficii à Deo accepimus.

a *Ioh.*20.*v.*19.*&* 26. *Act.* 20. *vers.*7. 1.*Cor.*16.2.*Apoc.*1.10. b *Dan.* 6.*vers.*10. *Ps.*55.*v.*18.*Act.*10.*v.*9 c *Ps.*50.*ver.*15. *Joel.*2.*Ierem.*6.*v.*26.*Esth.*4.*v.*3. *&* 16. *Exod.*15.*Iud.*5.*Ps.*9.30.34.*&* *aliis*.

XIX.

Circumstantia gestus.

Cæterùm vox, cantus, corporis gestus (vt *a* geniculatio, *b* capitis detectio, *c* manuum atq; *d* oculorum versus cælum elevatio) precationem per se non commendant: sed tum demum Deo placent, quum ex *e* vero cordis affectu emanarint. a *Act.*20.36.*Eph.*3.*vers.*14. b 1.*Cor.*11.*v.*4. c 1.*Reg.*8.*v.*22.1.*Tim.*2.*v.*8. d *Ioh.*11.*v.*41. e *Luc.*18.*v.*11.*&* 13

XX.

Regula de circumstantiis.

Præterea cavendum, ne Deo certas *a* circumstantias præscribamus: sed quæ petimus, *b* arbitrio ejus permittamus, vt ea faciat, qua ratione, quo tempore, quo loco visum fuerit. a *Mat.*20 *v.*21 *Iudith.*7.*vers.*19.*collato cum cap.*8.*vers.*10. b 2.*Sam.*15.*v.*26.*Mat.*8.*v.*2.

Postremò

XXI.

Postremò illud quoq; observandum, vt in precando a perseveremus: nec precum nostrarum exauditionem sensu sed b fide æstimemus. Nam etsi non semper sentimus, DEVM id nobis dare quod petivimus: tamen certò statuere debemus, eum dare & daturum quod nobis salutare est. *Aliæ duæ regulæ.*

a *Luc*,18.*v*.1.*&c*. b 1.*Ioh*.5.*v*.14,15.

LOCVS XVII.

De Prædestinatione.

APHORISMVS I.

PRædestinationem vocamus a æternum DEI decretum, quo apud se constitutum habuit, quid de b vnoquoq; hominum fieri vellet, quod ad æternam ipsorum salutem vel exitium attinet. *Definitio.*

a *Eph*.1.*v*,4.2.*Tim*.1.*v*.9. b *Rom*. 9. *v*. 20,21,22,& 23.

II.

Prædestinatio hæc duas species habet: quarum vna Electio, altera reprobatio per metonymiam effecti nominatur. Nam electio & reprobatio propriè referuntur ad genus humanum jam có- *Divisio.*

ditum & lapsum, peccatoq; corruptum; metonymicè verò sic *a* nominatur ipsum eligendi aut reprobandi decretum.

a *Ephes.* 1. *v.* 4.

III.

An sit.

Affirmamus igitur cum Scriptura, Deum æterno & *a* immutabili consilio semel constituisse, quos olim *b* assumere vellet in salutem, quos contrà exitio *c* adjudicare. a 2. *Tim.* 2. *v.* 19. *Esa.* 46. *v.* 10. *Malac.* 3. *v.* 6. 1. *Thess.* 5. *v.* 9. b *Rom.* 9. *v.* 23. c *Act.* 1. *v.* 25. *Ioh.* 17. *v.* 12. 1. *Pet.* 2. *v.* 8. *Iudæ v* 4.

IV.

Causa impulsiva.

Hoc consilium in mero Dei *a* beneplacito fundatum esse asserimus.

a *Eph.* 1. *v.* 5. & 11. *Rom.* 9. *v.* 11. 12. 13. *Mat.* 11. *v.* 25. 26. *Rom.* 9. *v.* 18.

V.

Connexa objecta.

Porrò quos prædestinavit Deus ad salutem, eos etiam decrevit participes facere mediorum quibus ad salutem pervenitur: quæ media sunt *a* reconciliatio ipsorum per Christum, *b* vocatio efficax, & *c* justificatio. Contrà, quos prædestinavit ad interitum, eos quoq; decrevit *d* non facere participes mediorum illorum quę ad salutem perducunt: sed eos sibi *e* relinquere aut etiam *f* diabolo

bolo tradere; vt tum hujus, tum pravæ naturæ suæ instinctu interitum sibi accersant.

a *Eph.*1.*v.*4.*&* 7.1.*Pet.* 1. *v.*18.19.20. b *Rom.*8.*v.*30. c *Ibid.* d *Act.*14.16. *Eph.* 2.*v.*1.*&* 12.*Mat.*11.25.*Act.*13.48. e *Ps.* 81.*v.*13. f *Esa.*29.*v.*10 *Rom.*11.*v.*8.*Eph* 2.*v.*2.*Ioh.*12.*v.*39 40.

VI.

Finis seu scopus prædestinationis, est *a* gloria Dei; nempe tum gloria *b* gratiæ atq; misericordiæ in salute electorum; nec non *c* justitiæ in Filii mediatoris morte ostensæ: tum gloria *d* potentię, ac justitiæ in damnatione reproborum; & justitiæ quidem tum *e* occultæ illius in ipsis reprobandis, tum etiã *f* manifestæ in eisdem propter peccata puniendis: denique gloria liberrimæ *g* potestatis tum in reproborum interitu, tum in electorum glorificatione. *Finis.*

a *Prov.*16.*v.*4. b *Eph.* 1.*ver.*6 *&* 12. *Rom.*9.*v.*23. c *Rom* 3.*v.*25.26. d *Rom.*9 *v.*17 *&* 22. e *Rom.*11.*v.*33. f *Rom.* 9.*v.* 22. g *Rom.*9.*v.*15. 18.20.21.

VII.

Electionis testimonium infallibile est *a* vocatio efficax, qua Spiritus sanctus *b* per Evangelii prædicationem in cor- *Effecta eademq; signa electionis.*

dibus

dibus electorum creat fidem in Christũ, c qua illi justificantur: & simul initium novæ d obedientiæ, qua sanctificantur, vt olim plenè e glorificentur.

a *Act.*13.*v.*48.*Rom.*8.*v.* 30. *Tit.* 1.*v.*1. b *Rom.*10.*v.*17. c *Rom.*8.*v.*30 *Rom.*3.28. d 2.*Tim.*2.*v.*19.*Eph.*1.*v.*4.*&* *cap.*2. *v.*10. e *Rom.*8.*v.*30.

VIII.

Reprobationis effecta & signa.

Quemadmodum autem vocatione & iustificatione & sanctificatione electos suos Dominus *a* signat: ita reprobos vel a notitia sui nominis, vel a spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium, istis veluti notis aperit. a 2.*Tim.*2.*vers.*19.

IX.

Admonitio de iudicando proximo.

Nec tamen temere de quoquam statuendum aut pronuntiandum, quòd sit in numero reproborum: si nondum in eo appariant signa electionis. Etenim alii aliis vocantur *a* tardiùs: atq; adeò *b* latro ille in cruce sub vitæ finem demum vocatus est. Quare de nemine desperandum, nisi manifesta signa ostendat, quòd peccet ad *c* mortem, seu in Spiritum sanctum. Nec verò securè peccandum spe misericordiæ DEI: sed tenendum illum,[d] *Hodie dum vocem eius*

Alia admonitio de cavenda securitate.

audieritis

audieritis , *nolite obdurare cerda vestra* quippe *e Deus non irridetur.*

a *Mat.20. v.3. & deinceps.* b *Luc. 23. v.40. & deinceps.* c *1.Ioh.5.v.16.* d *Heb. 3.v.7.* e *Gal,6.v.7.*

X.

Fructus hujus doctrinę insignes duo sunt: vnus, vt humili adoratione agnoscamus, quàm simus obstricti DEO, qui nos *a* indignos è turba perditorum eligere, & ad gloriam cœlestem instaurare dignatus est: alter, vt solidâ *b* fiduciâ in consilium DEI immutabile de salute nostra recumbamus, ac proinde de illa plenè persuasi certiq; simus. *Vsus doctrinæ.*

a *Rom.11.v.35.* b *Rom.8.v.31. & deinceps.2 Tim.2.v.19.*

LOCVS XVIII.

De resurrectione carnis, & vita æterna.

APHORISMUS I.

ETsi resurrectio carnis rationi humanæ incredibilis videtur: nos tamen Christiani eam fore credimus; id est, credimus corpora defunctorum pristinæ integritati restitutū iri, & animabus ipsorum *An sit.* *Quid sit.*

ipsorum in ea rursum ingressis revictura atq; resurrectura.

II.

Probatio.

Hæc fides nostra nititur *a* testimoniis verbi Dei: qui & omnipotens est, & mentiri nescit. a *Dan.* 12.*v.*2. *Iob.* 5. *v.* 28 29. *Apoc.* 20.*v.*12.13.

III.

Distributio ex adiunctis consequentibus.

Resurgentium autem valde dispar erit conditio. Nam pii quidem resurgent ad vitam & gloriam sempiternam: impii verò ad sempiternam mortem & ignominiam *a*.

a *Dan.* 12.*v.*2. *Iob.* 5.*v.*29.

IV.

Peculiaris causa resurrectionis piorum.

Gloriosa hæc & beata piorum resurrectio, pendet à resurrectione *a* Christi, tanquam capitis, cui ipsos tanquam membra conformari oportet.

a 1. *Cor.* 15.*v.*12 *&c.* 1. *Thess.* 4.*v.*14.

V.

'Επιμονὴ.

Christus igitur caput piorum, corpora ipsorum in resurrectione *a* conformia reddet corpori suo glorioso.

a *Phil.* 3.*v.ult.* 1. *Cor.* 15.*v.*35. *& deinceps.*

VI.

Causa efficiens principalis: item tempus, & causæ instrumentales.

Porrò mortuos excitabit *a* Christus in illustri *b* adventu suo ad judicium, voce archangeli & clangore tubæ.

à *Ioh.*

a *Lib.5.v.28.* b 1.*Thess.4.v.16.*

VII.

Mortuis excitatis, mox qui in vivis adhuc fuerint, in momento & jactu oculi *a* immutabuntur, ita nimirum, vt corpora ipsorum incorruptibilia reddantur. a 1 *Cor.15.v.* 51.52 *&* 53.

Adiunctum connexum.

VIII.

Tum statim pii vniversi *a* in aërem rapientur in occursum Domini, & ibi ad *b* dextram Christi collocati, vnà cum illo *c* judicabunt impios, tum angelos tum homines: atq; ita post peractum processum judicialem in cœlum subvecti *d* perpetuò cum Domino erunt, perpetuâq; cum eo felicitate fruentur.

Adiuncta consequentia & subiectus locus gloriæ.

a 1.*Thess* 4.17. b *Mat.25* 33. c 1.*Cor.6.v.2.* *&* 3. d 1.*Thess.4.v* 17. *Mat.25.*34. *&* 46

IX.

Contra impii vnà cum diabolo & angelis ejus detrudentur in *a* gehennam in *b* stagnum perpetuò ardens sulphure & igni, ibiq; in æternum *c* cruciabuntur

a *Mat.25.v.41.&* 46. b *Apoc.20.v.15. &* c.21.*v.18.* c *Apoc.20.v.*10. *Luc.16.v.* 23. *& seqq.*

Adiunctum consequens resurrectionis impiorū & subiectum locus ignominiæ.

X.

Porrò, vita æterna consistet potissimùm in pleno sensu favoris DEI, & communione naturæ illius; secundùm hæc

Vitæ æternæ definitio.

hæc dicta: *a Satiabor* (inquit David) *specie tua*. Item, *b Satietas lætitiarum apud faciem tuam, iucunditatis in dextera tua semper*. Et Petrus affirmat, in hoc vocatos fideles, vt fiant *c consortes* sive participes (κοινωνοὶ) *divinæ naturæ*, hoc est, divinarum virtutum; vt sapientiæ, justitiæ, sanctitatis, gloriæ, a *Psal*.17.*v*.15 b *Ps*.16.*v*.11. c 2.*Pet*.1. *v* 4.

XI.

Distributio gloriæ ex adiuncta quantitate seu gradibus.

Etsi autem nemini beatorum quicquam ad perfectam felicitatem deerit, quippe quum Deus *a* omnia in omnibus sit futurus: tamen gloriæ cœlestis, quâ ornabuntur, quidam erunt *b* gradus: sicut etiam fuerunt gradus *c* donorum ac bonorum operum in hac vita: & sicut erunt gradus *d* cruciatuum in damnatis. Præ cæteris autem excellens & maxime illustris erit gloria doctorum verbi, qui Ecclesiam fideliter erudierint, atq; ita multos ad justitiam adduxerint: sicut Daniel *e* testatur.

a 1.*Cor*.15.*v*.28. b 1.*Cor*.15.*v*.41.& 42. c 1.*Cor* 4.*v*.5.& *c*.15. *v*.10. *Mat*.25. *v*.14.& *seq* *Luc*.19.*v*.12.& *seq*. d *Matt*. 10.*v*.15.& *c*:11.*v*.20.& *deinceps*. e *Dan*. 12.*v*.3.

XII.

Vsus doctrinæ.

Hæc doctrina sicut impiis terrorem

meritò incutit: ita piis in omnibus miseriis, atq; adeo in ipsa morte, solidam *a* consolationem affert: vt qui norint & per gratiam Dei certò confidant, animam suam per mortem *b* transire in vitam, & ab angelis *c* asportari in sinum Abrahæ (id est, in cœlum) atq; ita *d* migrare ad Christum: corpora verò sua quantumvis computruerint & à vermibus exesa fuerint, tamen suo tempore resurrectura, & sempiternâ *e* gloriâ indutum iri. a 1. *Thess.* 4. *v. vlt.* b *Ioh.* 11. *v.* 25. c *Luc:* 16. *v.* 22. d *Phil:* 1. *vers.* 23. e *Phil.* 3. *v. ult.* 1. *Cor:* 15. *v.* 43.

LOCVS XIX.

De Ecclesia.

APHORISMVS I.

Ecclesia est *a* multitudo hominum *b* electorum per *c* Evangelii prædicationem *d* efficaciter *e* vocatorum, ac proinpe *f* credentium in Christum, & fidem hanc *g* profitentium, atq; ex ea *h* servientium DEO: annumeratis quoq; electis horum (imò etiam hypocritarum) *i* liberis infantibus: qui per ætatem, vocationis capaces non sunt, *Definitio.*

a *Mat.*

a *Mat.*20.*v.*28.*collato cum Eph.*5.*v.*25
b *Eph.*1.*v.*4 1.*Pet.*2. *v.*1.2. *Rom.*1.*vers.*7.
c *Eph.*1.*v.*13.*Rom.*10. *v.*14.15. d *Rom.* 8.
*v.*30. e *Rom.*1.*v.*7.1.*Cor.*1.*v.*2. f *Ioh.*17
*v.*20. g *Rom.*10.*v.*9.10. h *Rom.* 1.*v.*7.
1.*Cor.*1.*v.*2. *Ephes.*1.*v.*1. i *Gen.* 17.*vers.*7.
1.*Cor.*7.*v.*14.

II.

Distinctio vocabuli ambigui.

Ecclesia aut vniversalis est (quæ vulgò appellatione Græcâ dicitur Catholica) aut particularis.

III.

Catholica Ecclesia definitur & distribuitur in membra.

Vniversalis seu catholica ecclesia, est multitudo vniversa eorum, qui inde à mundo condito in Christum crediderunt, qui jam credunt, & qui ad finem vsq; mundi crediturii sunt. Hujus pars vna in *a* cœlo triumphat, nempe fideles defuncti: pars altera in terra militat, nempe fideles adhuc in vivis agentes.

Subdivisio membri posterioris.

Atq; hæc rursum in particulares ecclesias distributa est:

a *Eph.*1.*v.*10.*Col* 1.*v.*20.

IV.

Particularis Ecclesia definitur.

Particularis Ecclesia, est cœtus aliquis particularis credentiũ, *a* vno aliquo in loco cohabitantium, & cultum Dei ex verbi ipsius præscripto exercentium

a 1 *Cor.*1.*v.*2.2.*Cor.*1.*v.*1. *Gal.* 1.*v.*2.

1.*Thess.*

1. *Theſſ.*1.*v.*1. 2.*Theſſ.*1.*v.*1.

V.

Diſtributio ex adiunctis.

Particularis eccleſia diſtingui poteſt in veterem & novam.

VI.

Vetus Eccleſia, quæ.

Veterem appello, quæ fuit ante Chriſtum exhibitum: vbi excellit Eccleſia Iſraëlitica ſeu Iudaica, quod ad regiminis externi formam attinet.

VII.

Nova Eccleſia, quæ.

Novam Eccleſiam nomino eam, quæ cœpit poſt Chriſti exhibitionem, ac in primis poſt aſcenſionem ejus in cœlos: quæ colligitur ex *a* variis populis, & *b* Chriſtiana dicitur.

a *Eph.*2.*v.*13. b *Act.*11.*v.*26.

VIII.

Alia diſtinctio vocabuli ambigui.

Quum Eccleſia *a* diſtinguitur in inviſibilem & viſibilem, non eſt putandū duas eſſe eccleſias, quæ ſpecie inter ſe differant: ſed vna eademq; Eccleſia, & inviſibilis & viſibilis diverſâ ratione nominatur. a *Rom.*2.*v.*28.29.*&* *c.*9.*v.*6.

IX.

Inviſibilis Eccleſia quo ſenſu dicatur.

Ac inviſibilis quidem dicitur, quatenus oculis hominum videri non poteſt: quum fides, per quam Eccleſia eſt id quod eſt, in *a* corde ſita ſit: quod præter Deum *b* intueri nemo poteſt.

a *Rom.*

a *Rom.* 2. *v.* 29. b *Act.* 1. *v.* 14.

X.

Visibilis item

Visibilis verò appellatur, quatenus certas habet notas in oculos hominum incurrentes: vnde ab hominibus possit agnosci, in tali cœtu esse Ecclesiam: licet ei *a* hypocritæ admixti sint: qui scilicet fidem profitentur, quum tamen non credant. a 1. *Ioh.* 2. *v.* 19. *Mat.* 13. *v.* 3. *& deinceps. Item v.* 24. *& deinceps. Item v.* 47. *& deinceps.*

XI.

Notæ Ecclesiæ militātis.

Notæ illæ sunt, *a* pura verbi Dei prędicatio, & legitima *b* Sacramentorum administratio. a *Eph.* 2. *v.* 20. *Act.* 2. *v.* 42. b 1. *Cor.* 1. 13. 1. *Cor* 11. *v.* 20. *&* 23. *Matth. ult. v.* 19. *&* 20. *Marc. ult. v.* 15. *&* 16.

XII.

Prolepsis de disciplina Ecclesiæ.

Nam etsi in Ecclesia Dei, sancta quoq; *a* disciplina requiritur: si tamen hîc rectores Ecclesiarum in officio cessent, non statim Ecclesia neganda est: dummodo duæ illæ conditiones adsint. a *Mat.* 18. *v.* 15. 16. 17. 1. *Cor.* 5. *v.* 5.

XIII.

Alia prolepsis de vitiis in doctrina aut administratione Sacramentorum.

Quin etiam poterit vel in *a* doctrina vel in *b* Sacramentorum administratione, vitii quidpiam obrepere: quo tamen Ecclesia esse non desinat: dummodo

fundamentum

c fundamentum retineatur: quod est Christus, seu salus per vnicum Christū.
a 1. *Cor.* 3. *v.* 12. b 1. *Cor.* 11. *ver.* 20. 21. c 1. *Cor.* 3. *v.* 11.

XIV.

Vsus doctrinæ de notis Ecclesiæ.

Officium cujusq; pii est, ejusmodi cœtui, vbi notas illas conspicit, sese *a* aggregare (*b* quantum quidem in ipso est) ejusq; membrum sese profiteri, & deniq; sanctam cum illo communionem colere. a *Heb.* 10. *v.* 25. 1. *Cor.* 11. *v.* 20. b *Ps.* 42. *v.* 1. 3. 5. *Ps.* 43. *v.* 3. & 4.

XV.

Sancta cur dicatur Ecclesia.

Sancta nominatur Ecclesia: partim quòd *a* sanguine Christi mundata, partim quòd per *b* Spiritum sanctum serio studio sanctitatis donata est: quo quidem studio sanctitas ejus indies *c* augetur, donec aliquando plenè perficiatur: id quod fiet *d* post hanc demum vitam.
a 1. *Ioh.* 1. *v.* 7. *Eph.* 5. *v.* 25. 26. b *Rom.* 8. *v.* 1. *Eph.* 5. *v.* 26. 27. *Ps.* 15. c *Eph.* 4. *v.* 13. d *Phil.* 3. *v.* 12. & *c.* 1. *v.* 6.

LOCVS XX.

De ministris Ecclesiæ.

APHORISMVS I.

Etsi

De ministrorum dignitate, nostroq; erga illos officio.

ETsi Deus solus corda electorum suorum illuminat ac regit: tamen quia ei placuit, hanc ad rem *a* ministerio hominum uti: officii nostri est ea quæ per servos suos nobis annuntiat, *b* reverenter excipere,

a 1.*Cor*.3.*v*.5.2.*Cor*.5.*v*.20. b 1.*Cor*.4.*v*.1.*Gal*.4.*v*.13.14.& 15.*Luc*.10.*v*.16.

II.

Distributio ex adiunctis.

Servi Dei seu ministri Ecclesiæ, alii perpetui & quasi ordinarii sunt: alii temporarii & quasi extraordinarii.

III.

Ordinarij ministri veteris Testamenti.

In veteri Testamento perpetui atq; ordinarii, fuerunt Patriarchæ, Sacerdotes & Levitæ: temporarii & extraordinarii, Prophetæ.

IV.

Ordinarii ministri N.T

In novo Testamento perpetui atq; ordinarii sunt *a* Doctores & *b* Pastores: temporarii atq; extraordinarii fuerunt *c* Apostoli, *d* Prophetæ, & *e* Evangelistæ

a,b,c,d,e, *Ephes*.4.*v*.11.

V.

De Patriarchis.

Patriarchis, ut *a* Adamo, *b* Noacho, *c* Abrahamo, *d* Isaaco, *e* Iacobo, *f* Iosepho patefecit se Deus per apparitiones & somnia: perq; illos familias eorum rexit. a *Gen*.3. b *Gen*.6.*v*.8.9. c *Gen*.

12

12 13.15.17.18.21.22. d *Gen.26.v.2.3.4 5..* e *Gen.28 31.32.35.* f *Gen.37.*

VI.

Sacerdotibus & Levitis *a* præscripsit certas leges per Mosen, secundùm quas populum Israëliticum regi voluit.

De Sacerdotibus & Levitis.

a *In Levit.Nehem.8.v.6.8.9.*

VII.

Prophetas autem *a* extra ordinem excitavit: qui & populum & sacerdotes in officio errantes torpentésve *b* erudirent atq; *c* excitarent: ac præterea *d* castigationes populi Dei propter officium neglectum eventuras, nec non *e* pœnas, quibus hostes ipsorum perdendi erant, prænuntiarent: deniq; (quod præcipuum erat) populum spe venturi Messiæ erigerent atq; consolarentur, ac proinde de illius *f* conceptione, *g* nativitate, *h* passione, morte, resurrectione, & *i* regno æterno prophetarent.

De Prophetis qui fuerunt extraordinarij.

a *Esa.6.Ier.1.Ezec.2.&c.* b *Esa,1.&c* c *Esa.2.* d *Esa.3.v.29 &c.* e *Esa.13.&c.* f *Esa.7.v.14.* g *Esa.9.v.6.Mich.5.vers.2.* h *Esa.53.* i *Esa.11.59.61.&c.*

VIII.

Atq; hæc de ministris veteris Testamenti. Iam ad ministros novi Testamenti quod attinet: Dominus initio regni

De ministris N.T.

regni sui excitavit *a* Apostolos, *b* Prophetas & *c* Evangelistas: per quos quũ Ecclesiæ fundatæ ac plantatæ essent, in locum eorum *d* Doctores & Pastores perpetuò duraturos constituit.

a *Mat.*28.*v.*19. b *Act.*11.*v.*27. c *Act.* 8.*v.*5 *&c.* d *Eph* 4 *v.*11.

IX.

Apostoli.

Apostoli *a* immediatè à Christo vocati fuerunt, & missi in *b* orbem vniversum: vt regnum Dei vbiq; Evangelii prædicatione constituerent.

a *Mat.*4.*v.*18 *&c.* *Marc.*3.*v.*13. *&* 14. *Joh.*1.*vers.*37. *&* *deinceps.* *Act* 9. *&* 22. b *Marc.*16.15. *Act.*9 .15. *Rom.*15.*v.*19.20.

X.

Prophetæ. N.T.

Præter hos excitavit prophetas, qui sensum scripturæ propheticæ ex singulari *a* revelatione aperiebant, & interdum magni momenti casus *b* Ecclesiæ, aut *c* vni alicui fidelium eventuros prædicebant. a 1. *Cor.*14.*v.*29. *&c.* b *Act* 11.*v.*28. c *Act.*21 *v.*10.11.

XI.

Evangelistæ

Præterea Apostoli *a* comites habebant Evangelistas, qui ab ipsis assumpti vices eorum gerebant in Evangelio prædicando, & *b* Ecclesiis constituendis: quales fuerunt *c* Lucas, *d* Timotheus, *e* Titus.

a *Act*

a *Act.*16.*v.*3. b *Tit.* 1.*v* 5. c 2.*Tim.*4. *v.*11. d 2.*Tim.*4.*v.*5. e 2.*Cor.*8.*v.*23.

XII.

Pastores & Doctores.

Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis est, quòd *a* doctores nec disciplinæ nec Sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsunt, sed Scripturæ tantùm interpretationi, vt sincera sanaq; doctrina inter fideles retineatur: *b* Pastorale autem munus hæc omnia in se continet.

a *Rom.*12.7. b *Ibid.v.*8.

XIII.

Appendix de duobus aliis ministerij generibus.

Sed hæc hactenus de iis officiis Ecclesiasticis, quæ in verbi ministerio cõsistunt: præter hæc, alia duo sunt, ordinaria quidem illa, quæq; in Ecclesia perpetuò manere debent *a* gubernatio & cura pauperum. a *Rom.*12.*v.*8.

XIV.

Seniores.

a Gubernatores sunt seniores è corpore ecclesiæ delecti, qui *b* censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum episcopis seu pastoribus præsunt.

a 1.*Cor.*12.*v.*28. b 1.*Cor* 5. 2.*Cor.*2.*v.*6.7.8.

XV.

Diaconi.

Cura pauperum partim ad *a* diaco-

nos pertinet, qui eleemosynas administrant: partim ad eos, qui ægrotis serviunt quales tempore Pauli erant *b* viduæ quædam. a *Act.6.v 3.* 1. *Tim 3. v.8.&c.* b 1.*Tim.5.v.9.10.*

XVI.

In vocatione ministrorum quæ observanda.

Atq; hæc de officiis ministrorum dicta sunt: jam ad vocationem eorum quod attinet, abservanda sunt hæc quatuor: primùm quales vocandi sint, deinde qualiter, tum à quibus, postremò quo ritu quáve ceremoniâ ordinandi sint.

XVII.

Quales vocandi.

Quod ad primum attinet: Episcopi seu pastores, itemq; doctores eligendi sunt, qui sint *a* sanæ doctrinæ & *b* sanctæ vitæ, & *c* ad docendum idonei *d* Diaconi & seniores similiter, qui non solùm sanctâ vitâ ornati, sed etiam sapientia ad munus suum obeundum necessariâ instructi sint.

a, b, c. 1.*Tim.3.v.2.&c. Tit.1.v.6.&c.* d 1.*Tim.3.v.8.&c.*

XVIII.

Qualiter vocandi.

Quod ad secundum: eligendi sunt adhibito religioso timore; quem olim testabantur *a* jejunio & precatione.

a *Act.14.v.23. Act.13.v.2 3.*

XIX.

XIX.

A quibus vocandi.

Quod ad tertium, distinguendum est. Nam quum Ecclesia aliqua magistratū habet Christianum & domesticum fidei jus vocandi ministros penes illum est: idq; propter parem rationem cum magistratibus ecclesiæ veteris Israëliticæ. Etenim Deus Mosi, & sub illius persona gubernatoribus populi Israëlitici politicis deinceps futuris jus illud dedit: quum ei *a* mandavit, vt & sacerdotes & alios sacrorum ministros vocaret atq; constitueret. Et *b* Moses, ac post illum pii quidam populi Israëlitici reges, (vt *c* David, *d* Salomon & *e* Ezechias) jus illud exercuerunt. Quum verò ecclesia aliqua talem magistratum non habet: tum jus illud pertinet ad ipsum ecclesię illius cœtum, ac inprimis ad collegium seniorum: vt ostendunt *f* exempla ecclesiæ Christianæ primitivæ, collectæ ministerio Apostolorum.

a *Exod.* 28.*v.*1.*& seq.* b *Exod.* 40.16. c 1.*Chron.*23.*v.*2.*& deinceps.* d 1 *Reg.*2. 27. e 2.*Chron.*29.25. f *Act.*1.*ver.*15.*& seq.& c.*6 *v.*2.*& seq.& c.*14 *v.*23. 1.*Tim.* 4.*v.*14.

XX.

Admonitio de recto iuris vsu.

Cæterùm magistratus cavere debet, ne jure illo suo abutatur: sed vt vocet

ministros iis dotibus præditos, quas Spiritus sanctus per Apostolum Paulum in illis *a* requirit: & vt in talibus quærendis judicium sapientum ac piorum in ecclesia non aspernetur; idq; exemplo Davidis, qui sacros ministros de sententia prophetarum, Gadis & Nathanis, *b* constituit.

a 1. *Tim.* 3. *v.* 2. *& seq. Tit.* 1. *v.* 6. *& seq.*
b 2. *Chron.* 29. 25.

XXI.

Quo ritu ordinandi.

Quod ad quartum: ordinati sunt olim ab Apostolis & Apostolicis viris per *a* manuum impositionem qui ritus etiam hodie decori causâ observandus videtur: dummodo absit necessitatis vel cultus opinio. a *Act.* 13 *v.* 3. 1. *Tim.* 4. *v.* 14. 2. *Tim.* 1. *v.* 6. 1. *Tim.* 5. *v.* 22.

LOCVS XXI.

De Ecclesiæ disciplina.

APHORISMUS I.

Definitio.

Disciplina Ecclesiæ, est *a* correctio *b* fraterna ex verbo Dei, qua fideles ac in his præcipuè *c* presbyteri, sese mutuò ad officium faciendum adigere student, atq; adeò alii aliorum salutem

procurant

procurant: &, ne extraneis veram religionem *d* blasphemandi occasio praebeatur, cavent. a 2. *Tim.* 3. *v.* 16. *Mat.* 18 *v.* 15. 2. *Thess.* 3. *v.* 15. b *Mat.* 18. *ver.* 15: 1. *Cor.* 5 *v.* 11. 2. *Thess.* 3. *v.* 15. c 1. *Pet.* 5. 3. d *Rom.* 2. *v.* 24.

II.

Distributio ex obiectis.

Haec disciplina, aut communis est, aut propria. Communis, cui subesse omnes debent: Propria, quae ad solos Ecclesiae ministros pertinet.

III.

Communis disciplinae gradus in peccatis occultis.

Communis disciplina in peccatis occultis *a* tres gradus observare debet: quorum primus est, vt qui peccavit, admoneatur & corrigatur privatim ab eo, cui soli peccatum istud innotuit: alter, vt si illius correctionem contempserit, iterum moneatur adhibito vno & altero teste: tertius, vt si horum quoq; admonitionem contempserit, admoneatur ab Ecclesia, id est, *b* presbyterio, quod vicem Ecclesiae gerit.

a *Mat.* 18 *v.* 15 16. 17. b 1. *Tim.* 4. *v.* 14. 1. *Tim.* 5 *v.* 17. 1. *Cor.* 12. 28. *Rom.* 12. 8.

IV.

Quomodo corrigenda peccata publica.

Quòd si peccata fuerint publica seu palam manifesta: tum gradibus istis non est opus, sed peccator *a* statim à pres-

byrero corrigendus est.

a 1. *Tim.* 5. *v.* 20. 1. *Cor.* 5.

V.

Quomodo corrigenda peccata publica leviora & graviora,

Peccatis levioribus corrigendis *a* objurgatio sufficit: at *b* scelera & flagitia, item *c* contumacia in admonitionibus contemnendis, excommunicatione puniendia sunt.

a 1. *Tim.* 5. *v.* 20. b 1. *Cor.* 5. *v.* 5. & 13. c *Mat.* 18. *v.* 17. 2. *Thess.* 3. *v.* 14.

VI

Excommunicatio quid.

Est autem excommunicatio, *a* judicium seu decretum *b* Ecclesiæ, quo aliquis ejusdem Ecclesiæ *c* socius, si *d* scelere aliquo vel *e* contumacia Ecclesiam offenderit, ex Christi *f* mandato *g* Satanæ traditur, hoc est, *h* efficaciter declaratur sub regno ac potestate Satanæ esse, nihilq; amplius ad regnum Christi & Ecclesiam pertinere: ac proinde pro *i* extraneo ab Ecclesia habetur, & à communione cænæ Dominicæ arcetur *k* donec suam *l* resipiscentiam probabiliter fuerit testatus.

a 1. *Cor.* 5. *v.* 3 & 12. b *Mat.* 18. *v.* 17. 1. *Cor.* 5. *v.* 4. 2. *Cor.* 2. *v.* 6. c *Mat.* 18. *v.* 15. 1. *Cor.* 5. *v.* 11. d *Ibid.* *v.* 1. 11. 13. e *Mat.* 18. *v.* 17. f *Ibid.* 1. *Cor.* 5. *v* 4. g *Ibid.* *v.* 5. h *Ibid.* *v.* 4. *Mat.* 18. *v.* 18. *Ioh.* 20. *vers.* 23.

i *Mat.*

i *Mat.*18. *v.*17. 1.*Cor.*5.*v.* 11.& 13. k 2. *Cor.*2.*v.*6.7 8. l 1 *Cor.*5.*v.*5.

VII.

Etenim severitas excommunicationis *a* spiritu mansuetudinis temperanda est: ne *b* absorbeatur à tristitia is in quē animadvertitur. *Quomodo administranda.*

a *Gal.*6.*v.*1, b 2.*Cor.*2.*v.*7.

VIII.

Fines, quos Ecclesia in ejusmodi correctionibus & excommunicatione spectat, tres sunt. Primus est, ne eum Dei *a* contumelia inter Christianos nominentur, qui turpem ac flagitiosam vitam agunt. Secundus, ne assiduâ malorum consuetudine boni *b* corrumpantur. Tertius, vt excommunicati *c* pudore suffusi, resipiscant & salvi fiant. *Fines correctionis Ecclesiasticæ atq; excommunicationis*

a 1.*Cor.*5.*v.*1.*Rom.*2. *v.*24. b 1. *Cor.*5. *v.*6. c 2.*Thess.*3.*v* 14. d 1.*Cor.*5.*v.*5.

IX.

Excommunicatus eatenus *a* vitandus est, quatenus familiari consuetudine foveretur ipsius contumacia, exceptis officiis necessariis domesticorum, & tempestivis *b* monitionibus fraternis. Quum primùm autem probabile resipiscentiæ testimonium Ecclesiæ dederit, *c* in communionem recipiendus est. *Qomodo tractandus excommunicatus.*

 a 2.*Thes.*

a 2. *Thess.* 3. *v.* 14. 1. *Cor.* 5. *v.* 9 11. b 2. *Thess.* 3. *v.* 15. c 2. *Cor.* 2. *v.* 8. *&c.*

X.

De disciplina propria ministrorum.

Atq; hæc de disciplina communi. Disciplina ministrorum Ecclesiæ propria, certis canonibus continetur; quos sibi veteres episcopi suoq; ordini imposuerunt. Quales sunt: Ne quis clericus venationi, ne quis aleæ, ne quis comessationibus vacaret: ne quis exerceret fœnus aut mercaturam: ne quis lascivis saltationibus interesset: aliuq; ejus generis.

LOCVS XXII.

De Votis,

APHORISMVS I.

Definitio.

VOtum, est sancta promissio DEO facta, ad ipsum colendum, & ad boni quidpiam ab eo impetrandum.

II.

Distributio.

Votum aut generale est, aut speciale.

III.

Generale votum quodnam sit.

Generale votum est illud, quod Christiani nuncupant in baptismo: vbi Satanæ renuntiantes, Deo se in *a* servitutē addicunt, vt sanctis ejus mandatis obediant,

diant, non autem obſequantur pravis carnis ſuæ deſideriis. a *Mat.* 28. *v.* 19.

IV.

Speciale ſeu particulare votum eſt, quo quis certum aliquod factum Deo promittit, idq; propter a ſpecialem aliquem finem. a *Gen.* 28. *v.* 20. *& deinceps. Iudic.* 11. *v* 30. 1. *Sam.* 1. *v.* 11. 2. *Sam.* 15 *v.* 8. *Act.* 18. *v.* 18. *Num* 6. *Speciale.*

V.

In legitimo voto ſpeciali quatuor requiruntur: quorum primũ eſt, vt *a* certi ſimus, id quod vovemus, *b* conſentaneũ eſſe verbo Dei: Secundum, vt attemperatum ſit ad noſtram *c* facultatem, quã ſcilicet Deus nobis donavit: Tertium, vt conveniat noſtræ *d* vocationi: Quartum, vt votum nuncupemus recto animi propoſito, ſeu ob rectum finem. *Requiſita voti legitimi.*

a *Rom.* 14. 23. b *Act:* 23. *v.* 12. c 1. *Cor.* 7. *v.* 7. d 1. *Cor:* 7. *v.* 3. *&* 4.

VI.

Recti ſeu legitimi fines votorum ſunt quatuor: quorum duo priores in conſideratione temporis præteriti, reliqui duo in conſideratione temporis futuri occupantur. *Fines voti legitimi.*

VII.

Primus finis legitimi voti eſt, vt no-

ſtram erga Deum *a* gratitudinem teſtemur pro beneficiis acceptis.

a *Gen*.28 *v*.20.*Iud*: 11.32 & 33.1 *Sam*. 1.*v*.11.2.*Sam*.15 *v*.8.*Pſ*.56.*v*.13.*Pſ*.61.9 *Pſ*.65.*v*.2.*Pſ*:66.*v*.13.*Pſ*:116.*v*.14.

VIII.

Secundus finis legitimi voti eſt, vt ad iram Dei deprecandam *a* ipſi a nobis pœnam ob admiſſa delicta exigamus.

a 1.*Cor*.11.*v*,31.

IX.

Tertius finis eſt, quum voto nobis certæ rei vſum ad tempus *a* præcidimus, vt reddamur cautiores.

a 1.*Cor*.6.*v*.12.1.*Cor*.9.*v*.27.

X.

Quartus finis eſt, quum voto nos obſtringimus, vt eo veluti ſtimulo ad *a* officium excitemur.

a *Num*:6.*Pſal*:132.*v*.2.&c.

XI.

Vota monaſtica eſſe illegitima, demonſtratur.

Vota monaſtica, illegitima & impia eſſe, quatuor rationibus liquet. 1 Quia monachatus fingitur eſſe *a* cultus Dei. 2 Quia monachatum vovent nullo vocationis Dei intuitu, nullâq; ejus approbatione. 3 Quia monachi & moniales ſe obſtringunt ad multos perverſos & impios cultus. 4 Quia promittunt

Deo

Deo virginitatem perpetuam: quum tamen vel donum *b* continentiæ non habeant: vel si habent, incerti sint quā diu sint habituri. a *Mat.* 15.*ver.*9. b *Mat.*19.*v.*11.1.*Cor* 7.*v.*7.

XII.

Votorum hæc vis atq; natura est, vt si legitima sint, *a* obstringant: *b* sin illegitima, irrita esse debeant. *Regula de votis.*

a *Deut.*23.*v.*21. b *Act.*23.*v.*21.

LOCVS XXIII.

De Sacramentis.

APHORISMVS I.

SAcramenta sunt *a* ceremoniæ *b* à Deo mandatæ *c* populo ipsius, *d* ad promissionem gratiæ, in *e* fœdere Dei comprehensam, *f* illustrandam & *g* obsignandam. a *Exod.*12 *v.*26: b *Gen.*17 *v.*10.*& seq. Exod.*12.*v.*3.*& seq. Mat.*28. 19.*& c.*20.*v.*26 *& seq.*1.*Cor:*11. *vers.*23. c *Gen:*17.*v,*10. d *Gen:*17.*v.*11. *Rom:*4 *v.* 11. e *Gen:*17.*v.*7 *Ier:*31.*v.*33:34.f 1:*Pet* 3.*v.*21. g *Rom:*4 11. *Definitio.*

II.

Illustrant Sacramenta promissionem gratiæ, quatenus *a* sacrificium Christi & *Quomodo Sacramenta promissionem gratiæ illustrent,*

b efficaciam

b efficaciam illius, tanquã illustres imagines repræsentant, & similitudine suâ credentibus quasi *c* ante oculos sistunt.

a *Ioh.* 1. *v.* 29. 1. *Cor*: 5. *v* 7. *Heb*: 9. *ver.* 15. 1. *Pet*: 1. *v.* 18. 19. b *Deut*: 30 *v.* 6. 1. *Ioh.* 1. *v.* 7. 1. *Cor*: 5. *v.* 7. *Ioh*: 1. *v.* 33. 1. *Pet*: 1. *v.* 1. *Luc.* 22. *v.* 19. 20. 1. *Cor*: 11. *v.* 24. 25 *Mat.* 26 *v.* 28. c *Gal*: 3. *v.* 1.

III.

Quomodo eandem obsignent.

Obsignant verò, quatenus divina *a* testimonia sunt, ad idipsum testandum adhibita, quod ipsa promissio testatur: nempe *b* sacrificio Christi partam esse credentibus remissionem peccatorum, gratiam Spiritus sancti, & vitam æternam. a *Ps.* 81. *v.* 6. *Rom*: 4. *v.* 1. b *Mat.* 26. *v.* 28.

IV.

Effectum tũ illustrationis tum obsignationis.

Cæterum Sacramenta illustrando promissionem, fideles de mysterio salutis plenius erudiunt, vt clariùs *a* intelligatur: Obsignando verò, veritatem promissionis ampliùs persuadent, atq; ita fidem confirmant. a 1. *Cor*: 10. *v.* 15.

V.

Efficaciã Sacramentorũ unde pendeant.

Neutrum tamen per se suâve virtute præstant: sed vtrumq; præstant, quatenus *a* Spiritus sanctus per ipsa operatur: cujus quidem operatio *b* libera est vt scilicet operetur, vbi vult, quando vult

vult, quantum vult. a *Eph.* 1. *v.* 13. 14. *& c.* 4. *v.* 30. b *Ioh.* 3. *v.* 8.

VI.

Distributio.

Sacramenta alia sunt veteris Testamenti, alia novi.

VII.

Veteris Testamenti Sacramenta.

Veteris Testamenti Sacramenta fuerunt *a* circumcisio; *b* purificationes, & *c* sacrificia: ac in his præcipuè *d* pascha.

a *Gen.* 17. *Lev* 12. b *Levit.* 14. c *Lev.* 1. 3. 4. 6. *&c.* d *Exod.* 12. 2. *Paral.* 35.

VIII.

Circumsisio.

Circumcisio illustrabat promissionē gratiæ, sub imagine amputationis. Nam amputatione præputii significabatur, credentium amputata esse peccata, per remissionem seu *a* justificationem: & etiamnum quotidie amputari, per *b* sanctificationem Spiritus. Obsignabat autem gratiæ promissionem circumcisio per applicationem ipsius ad singulos: ita vt fedus Dei esset in singulorum *c* carne.

a *Rom.* 4 *v.* 11. b *Deut.* 30 *v.* 6. *Rom.* 2. *v.* 29 *Col.* 2. *v.* 11. c *Gen.* 17. *v.* 13.

IX.

Purificationes.

Purificationes illustrabant promissionem gratiæ, sub imagine ablutionis. Nam eis significabatur, peccata credentium *a* abluta esse sanguine Christi: &

quotidie

quotidie ablui atq; expurgari per Spiritum sanctum. a *Lev.*14 *v.*7.*&* 8.

X.

Sacrificia.

Sacrificia illustrabant promissionem gratiæ sub imagine *a* mactationis & expiationis, Nam eis significabatur, Christum mactatum iri in *b* victimam expiatoriam, qua expianda erant omnia omnium electorum peccata.

a *Lev.*1.*v* 4 *&* *c* 4.*v.*20. *&* *c.*16.*v.*27. *&* 30. b *Heb* 9.*v.* 26. *&* 28. *&* *c.* 10.*v.* 10.12.14.

XI.

Agnus paschalis.

Tres peculiares significationes agni paschalis.

Agnus paschalis præter illam generalem *a* victimæ adumbrationem, peculiare aliquid de Christo victimâ præfigurabat: nempe *b* fore vt ossa ejus non frangerentur. Deinde significabat quoque, animas credentium, Christo tanquam victimâ vescentes, spiritualiter *c* epulari, hoc est, gaudio spirituali frui ex sensu favoris Dei per illam victimam placati. Ad hæc præfigurabat quoque sanctitatem victimæ futuræ: quatenus oportebat esse *d* integrum, hoc est, omnis vitii expertem.

a 1.*Cor.*5.*v.*7. b *Ioh.*19.*v.*36. c 1.*Cor.* 5.*v.*7.*&* 8. d *Exod.*12.*v.*5.

XII.

Alius finis agni paschalis.

Sed præter hanc sacrificii Christi adumbrationem

umbrationem, cujus ratione illa agni edendi ceremonia sacramentum erat: instituta quoq; erat ad *a* laudandum Deum pro liberatione ex servitute Ægyptiaca, & simul pro liberatione ex servitute diaboli per Christum; quæ per illum significabatur.

a *Exod.*12.*v.*27.

XIII.

Atq; hæc de sacramentis Testamenti veteris. Sacramenta novi Testamenti duo sunt: Baptismus, & cœna Dominica. *Novi Testamenti Sacramenta.*

XIV.

Baptismus (qui *a* successit in locum circumcisionis) promissionem gratiæ illustrat sub imagine *b* ablutionis. Nam sicut aquâ abluuntur *c* sordes corporis: sic *d* sanguine Christi in cruce effuso, & cordibus per fidem asperso, abluuntur sordes animæ, id est peccata. Et Spiritus quoq; sanctus peccata credentium quasi abluit & expurgat, *e* sanctificando ipsos, ac indies magis magísque *f* renovando. Obsignat verò nobis gratiæ promissionem Baptismus, quatenus cujusq; nostrûm corpus ablutum est aquâ illâ, quæ sanguinis Christi in cruce effusi sacramentum est. *Baptismus.*

a *Col.*2.*v.*11.12. b *Act.*22.*v.*16.*Tit* 3. *v.*5.

v.5. c 1.*Pet.*3. v 21. d 1. *Ioh.* 1.*vers.*7. e 1.*Cor.*6.11.*Tit.*3.v.3 f *Ibid.*

XV.

Cœna Dominica.

Cœna Dominica (quæ *a* successit in locum agni paschalis) promissionem gratiæ illustrat partim repræsentando *b* crucifixionem corporis Christi per panis fractionem, itemq; *c* effusionem sanguinis ejus per vini è cantharo in poculum infusionem: partim verò declarando efficaciam mortis Christi per *d* lætum epulum: quippe quòd animæ credentium gustando favorem DEI, morte Christi partum, suavissimè epulentur, & gaudio spirituali perfruantur. Obsignat verò nobis gratiæ promissionem Cæna Dominica, quatenus cuiq; nostrûm edendus datur ille panis, qui corporis Christi pro nobis crucifixi sacramentum est: item quatenus cuique nostrûm bibendum datur illud poculum, quod sanguinis Christi in cruce pro nobis effusi sacramentum est.

a *Luc.* 22.v.15 *&c.* b *Luc.* 22.v.19. 1 *Cor* 11.v.24. c *Luc.* 22.v.20. d 1.*Cor.* 5. v.8.

XVI.

Alius finis Cœnæ Domini.

Sed Cæna Domini non solùm sacramenti, verùm etiam sacrificii (nempe eucharistici) rationem habet: sicut & agnus

agnus paſchalis, in cujus locum ſubſtituta eſt. Nam ſicut agnus ille inſtitutus erat ad Deum pro redemptione ex poteſtate Pharaonis laudandum: ſic ſacra Cœna inſtituta eſt ad *a* laudandum Dominum pro redemptione ex poteſtate diaboli per mortem ipſius.

a 1 *Cor.* 11. *v* 26.

XVII.

Alius finis Sacramentorum, qui eſt reſpectu noſtri.

Cæterum ſicut Sacramenta reſpectu DEI ſigna gratiæ ſunt erga populum ſuum: ſic reſpectu noſtri ſunt *a* notæ profeſſionis, quibus palam profitemur, nos in populo Dei cenſeri cupere, & verum Deum, qui ſe populo ſuo tum certo verbo per Prophetas & Apoſtolos, tum Sacramentis his patefecit, ſolum colere velle. a *Mat.* 23. *v.* 15. *Act.* 2. 41. *&* *c.* 8. *v.* 36. 37. 38.

XVIII.

Modus loquendi de Sacramentis.

De his Sacramentis omnibus ſcriptura loqui ſolet *a* metonymicè, ita nimirum, vt nomina rerum ſignificatarum ipſis ſignis attribuat: id quod facit partim ad innuendum iſtorum ſignorum & rerum ſignificatarum analogiam ſeu ſimilitudinem, partim verò ad ſignificandum teſtimoniorum iſtorum veritatem & efficaciæ certitudinem: vt credentes

dentes non dubitent, res significatas atq; testatas tam certò sibi per operationem Spiritus sancti communicari, quàm certò sentiunt, ipsa signa atq; testimonia hæc divina (quæ sacramenta nominantur) sibi per Ecclesiæ ministrum communicari.

a *Gen.*17.*v.*10 & 11. *Exod.* 12. *v.*11. & 27. *Act.*22.*v.*16. *Mat.*26.*v.*26.& 28. *Mar.*14.*v.*22.& 24. *Luc.*22.*v.*19.& 20. 1 *Cor.*10.*v.*4.16.1 *Cor.*11.*v.*24.& 25.

XIX.

Discrimen inter Sacramenta V. & N.T.

Discrimen inter Sacramenta vetera & noua non est in rebus significatis; hæ enim vtrobiq; *a* eædem sunt: sed partim in significandi modo, partim in significationis claritate. Nam vetera significarunt atq; figurarunt Christum tanquam venturum: at nova eundem significant atq; *b* figurant tanquam exhibitum. Deinde nova veteribus clariora sunt, eò quòd rem gestam & clarè per Evangelium prædicatam repræsentant. a 1.*Cor.*10.*v.*2.3 4. b 1.*Pet.*3.*v.*21.

XX.

Errores circa Sacramenta eorundemq; depravatio & abusus.

Errant qui res significatas signis vllo modo affigunt.

XXI.

Item qui signis vim tribuunt conferendi

rendi gratiam, de qua testantur.

XXII.

Gravissime verò errant & peccant Pontificii, quatenus Cœnam Dominicã in Missam transformant; docentes per consecrationem (id est, quinq; verborum, HOC EST ENIM CORPUS MEUM, super panem demurmurationem) panem transsubstantiari in corpus Christi: & Christi ita per sacerdotem creati oblatione expiari peccata eorum omnium, pro quibus Missa celebratur, sive adhuc in vivis sint, sive pridem defuncti, & in Purgatorio constituti.

XXIII.

Postremò peccant etiam gravissimẽ, dum fictitium illum Christum, tanquam sub specie panis latentem, adorant.

LOCVS XXIV.

De Baptismo.

APHORISMUS I.

BAptismus est primum novi Testamenti seu federis sacramentum quo ex *a* mandato Christi homo Christianus à ministro Ecclesiæ in aquam mergitur *Definitio.*

gitur aquáve tingitur vel perfunditur, ad repræsentandum seu figurandum effusionem sanguinis Christi in cruce & ablutionem animæ à sordibus peccatorum, sanguine illo partam, itemq; renovationem naturæ per gratiam Spiritus sancti, eodem sanguine electis impetratam; & deniq; communionem seu societatem cum Christo in cœlesti hæreditate: vicissimq; ille palàm profitetur, se populo Dei accenseri velle.

a *Mat.*28.*v.*19. *Marc.*16.*v.*15.16.

II.

Explicatio definitionis.

Quum Baptismum sacramentum esse dicimus, quid hoc vocabulo intelligamus, jam superiore capite est explicatũ.

III.

Genus.

Cur dicatur sacramentũ N.T.

Novi autem Testamenti seu federis sacramentum esse dicimus Baptismum, quia Christo jam exhibito est institutus: primùm quidem apud solos *a* Iudæos, per ministerium *b* Iohannis Baptistę & ipsius *c* Christi: deinde verò apud omnes *d* gentes: per *e* Apostolos ac ipsorum *f* successores.

a *Ioh.*1.*v.*6 & 33 *Act.*19.*v* 4 b *Mat.* 3.*v.* 6. *Ioh.*3.*v.*23. c *Ioh.*3.*v* 22. *Ioh.*4.*v.*2 d *Mat.*28.*v.*19. e *Act.*2.*v.*41. & c.16.*v.*15 & 33. 1. *Cor.*1.*v.*14 & 16 f *Act* 8.*v.*12.38

IV.

IV.

Primum novi Teſtamenti ſacramentum appellamus Baptiſmum reſpectu ſecundi, quod eſt Cæna Domini. Eſt enim Baptiſmus ſacramentum *a* initiationis quo in Eccleſiæ viſibilis (id eſt, hominum fidem Chriſtianam profitentium) cooptamur ſocietatem, vt inter filios Dei ab illis cenſeamur, & illorum *b* iuribus gaudeamus: quo fit, vt nemo qui baptizatus non fuerit, ad ſacram Domini Cænam admittendus ſit. Sicut olim in veteri Teſtamento ſacramentum *c* initiationis erat circumciſio: vnde *d* nemo ad eſum paſchæ admittebatur qui circumciſus non eſſet.

Differentia prima.
Cur primum.

a *Iob*.4.*v*.1. *Act*.2.*v*. 41. b *Ibid*. *v*. 42. c *Mat*.23.*v*.15. d *Exod*.12.*v*.48.

V.

Baptiſmum à Chriſto inſtitutum eſſe, teſtantur Evangeliſtæ, Matthæus c. 28. v.19. & Marcus cap.16. v.16.

Differentia ſecunda: Ex mand. Chriſti.

VI.

Hominem baptizandum dicimus oportere eſſe *a* Chriſtianum: quo nomine non ſolùm adultos recèns ad fidem Chriſtianam adductos, verùm etiam Chriſtianorum *b* infantes intelligimus. Nam Baptiſmus *c* ſucceſſit circumciſioni,

Differentia tertia: Quinam ſint baptizandi.

ni, ac proinde est *d* signum federis. Non ergo tribuendus nisi illis qui sunt in federe, saltem fidei professione, aut jure *e* nativitatis, quatenus scil. nati sunt ex iis qui fidem profitentur. Hinc intelligitur, erroneum ac perversum esse vulgi sermonem, quum baptismum pro infante sibi nato à pastore Ecclesiæ petentes dicunt: Deus dedit mihi ethnicum: peto vt ex eo facias Christianum. Christianorum enim infantes non sunt ethnici, id est, *f* à federe Dei alieni, sed teste Apostolo *g* sancti. Et Baptismus Christianum non facit, sed significat.

a *Mar.* 16.16. *Act.* 8. *v.* 12. 13. *Item v.* 36. 37 38 *Act.* 2. *v.* 41. *Act* 16. *v.* 14. 15. 31, 32, 33. b *Act:* 16. *v* 33. *Exod.* 12. *v.* 48. c *Col.* 2. *v.* 11. 12. d *Gen:* 17. *v.* 11. *Rom:* 4. *v.* 11. e 1. *Cor:* 7. *v.* 14. f *Eph.* 2. *v.* 11. 12. g 1 *Cor.* 7. *v.* 14.

VII.

Differentia quarta. A quo administrandus Baptismus.

A ministro Ecclesiæ dicimus Baptismum administrandum: quia Baptismus *a* ministerii ecclesiastici pars est; quod *b* nemini licet administrare, nisi qui ad illud legitimè sunt vocati. Etenim quibus Christus mandavit administrationem Baptismi, eisdem mandavit quoq; prædicationem Verbi: quæ autem Deus conjunxit, illa homini separare *c* fas non

non eſt. Peccant igitur mulieres, quum Baptiſmum in fictitio illo caſu neceſſitatis adminiſtrant: & quidem bis peccant: quippe quæ & abſq; DEI mandato, imò *d* contra Dei mandatum baptizant, & rei externæ ſalutem æternam affigunt, quæ in ſola Chriſti morte & fœdere illo gratiæ quærenda eſt. Idem judicandum, ſi quis vir, qui ad miniſterium Evangelii vocatus non ſit, baptizet.

a *Mat.*28.*v.*19. b *Heb.* 5 *v.*4. c *Mat.* 13.*v.*6. d 1, *Cor.*14.*v.*34.1.*Tim:*2.*v.*12.

VIII.

Differentia quinta. Quâ materiâ baptizandum.

Aqua adhibenda eſt in Baptiſmo, non autem alius liquor: quia de ſola aqua extat Dei *a* mandatum, & exempla fidelium ſervorum Dei qui primi Baptiſmum adminiſtrarunt: vt Iohannis *b* Baptiſtæ, *c* Chriſti, *d* Apoſtolorum, & *e* Apoſtolicorum virorum.

a *Ioh.*1.*v.*33. b *Mat.* 3. *v.*6. c *Ioh.*3. *v.*22. d *Ioh.*4.2. e *Act.*8.*v.*38.

IX.

Differentia ſexta. Quo ritu baptizandum.

Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, idque ter an ſemel; an infuſâ tantùm aquâ aſpergatur aut perfundatur: id pro regionum diverſitate eccleſiis liberum eſſe debet. Etſi enim mergendi ritum *a* veteri Eccleſiæ obſervatum fuiſſe

isse constat: tamen verbum βαπτίζεσθαι non solùm mergi, sed etiam quavis aliâ ratione tingi aut *b* lavari abluive significat. a *Ioh.*3.*v.*29.*Mat.*3.*v.*16. *Act.*8.*v.*38.39.*Rom.*6.*v.*4.5. b *Luc.*11.38. *Marc.*7.4.

X.

Differentia septima. Fines Baptismi.

Portò in hunc finem nobis à Deo datus est Baptismus: primum vt fidei nostræ apud se, deinde vt confessioni apud homines serviret.

XI.

Quid Baptismus conducat nostræ fidei.

Fidei nostræ tria affert Baptismus, hoc est, de tribus rebus testatur, quas nos fide percipimus. Primùm enim est ei documentum ac symbolum *a* remissionis peccatorum, deinde *b* renovationis naturæ per Spiritum sanctum, postremò *c* vnionis atq; societatis cum Christo. a *Act.*2.*v.*38. *&* *c.* 21.*v.*16. b *Rom:*6,*v* 4.*Tit* 3.*v.*5. c *Gal.*3. *vers.*27. 1.*Cor.*12.*v.*13.

XII.

Quomodo testetur Baptismus de remissione peccatorum.

De remissione peccatorum docet, eandemq; vt divinum sigillum obsignat Baptismus sub imagine *a* purgationis seu ablutionis. Quemadmodum enim aquâ purgantur atq; abluuntur sordes corporis: ita *b* sanguine Christi in cruce effuso purgantur sordes animæ omnium

illorum

illorum, qui ſanguinem illum pro ſe effuſum credunt. a *Act.22.v.16.Eph.5.v.26. Tit.3.v.5 6.* b 1.*Ioh.1.v.7.*

XIII.

De quorum peccatorum remiſſione teſtetur Baptiſmus.

Atq; hoc Baptiſmi teſtimonium ad totam hominis vitam, adeóq; ad ſingula ejus peccata extenditur: Nam ſanguis Chriſti, de quo Baptiſmus teſtatur, purgat nos ab *a* omni peccato. Itaque quoties lapſi fuerimus, repetenda erit Baptiſmi memoria, & hac armandus animus, vt de peccatorum remiſſione ſemper certus ſecurúſq; ſit.

a 1.*Joh.1.v.7.*

XIV.

Prolepſis cōtra ſecuritatem carnis.

Neq; hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda eſt: quoniam hæc doctrina non niſi ad conſolationē afflictarum conſcientiarum traditur: & Baptiſmus non minùs de peccati in nobis *a* mortificatione, quàm de peccatorum noſtrorum omnium remiſſione nos admonet certioréſq; facit.

a *Rom.6.v.4.*

XV.

Secundus Baptiſmi fructus.

Secundus igitur Baptiſmi fructus eſt *a* confirmatio in fide atq; ſpe renovationis noſtræ naturæ. hanc enim Chriſtus ſe in nobis per ſpiritum ſuum effe-

cisse, ac magis magisq; effecturum, per Baptismum testatur,

a *Tit.3.v.5. Rom.6.v.3. & deinceps.*

XVI.

Prolepsis cõtra opinionẽ perfectionis.

Vbi observandum, hanc naturæ nostræ renovationem in hac vita esse *a* jm perfectam: veruntamen tantam, vt peccatum in nobis habitans *b* non dominetur seu regnet, sed per gratiam Spiritus sancti indies magis ac magis mortificetur. a *Rom.7. v. 14. & deinceps.* b *Rom.6.v.14.*

XVII.

Tertia Baptismi vtilitas

Tertia Baptismi vtilitas est confirmatio in fide ac spe vnionis atq; societatis cum Christo: vt sciamus, nos Christo tanquam membra capiti *a* vnitos atq; consociatos esse, ac proinde hæreditatis illius cælestis vnà cum ipso participes fore. Ideo enim Baptismum in *b* corpore suo sanctificavit Christus, vt communem cum nobiscum haberet, ceu firmissimum vnionis ac societatis, quam nobiscum inire dignatus est, vinculum. Et Paulus nos esse filios Dei ex eo probat, quia Christum in Baptismo *c* induimus: hoc est, quia testimonio Baptismi cum Christo filio Dei vnigenito conjuncti sumus.

a 1.*Cor*

a 1. *Cor.* 12. *v.* 13. b *Mat.* 3. *v.* 16. c *Gal.* 3. *v.* 26. 27. *&* 28.

XVIII.

Atq; hi tres fines Baptiſmi ad confirmationem noſtræ fidei adeoq; conſolationem noſtram pertinent: jam verò confeſſioni noſtræ apud homines ſic ſervit Baptiſmus, quatenus nota eſt, quâ palàm *a* profitemur, nos populo DEI accenſeri velle; dum ſcil. teſtamur, nos in vnius Dei cultum ſeu in vnam religionem cum Chriſtianis omnibus conſentire, quæ noſtra confeſſio ad gloriam Dei & proximorum ædificationẽ pertinet. Atque hunc ſenſum habet, quòd Chriſtus juſſit baptizare *b* in nomen (εἰς τὸ ὄνομα) Patris, Filii, & Spiritus ſancti: id eſt, vt per baptiſmum obligentur homines ad cultum veri Dei, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. In quem ſenſum iſtam phraſin intelligendam eſſe, percipitur ex verbis Pauli 1. Cor. 1. v. 12 13. 14. & 15.

Quomodo ſerviat Baptiſmus confeſſioni noſtræ apud homines.

Quid ſit baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti.

a *Mat.* 28. 29 *Ioh.* 4. *v.* 1. *Act.* 2. *v.* 41. *&* *c.* 8. *v.* 35. *&* *deinceps.* b *Mat.* 28. *v.* 19.

XIX.

Ex his quæ dicta ſunt, intelligitur, eos demum rectè accipere Baptiſmum eóq; rectè vti, qui eum referunt ad eos

Quinam rectè vtantur baptiſmo.

fines ad quos à Christo est institutus: vt scilicet in vno Christo quærant & fide accipiant remissionem peccatorum, renovationem suæ naturæ, & hæreditatem cælestem: Baptismum autem accipiant tanquam divinum illorum beneficiorum testimonium.

XX.

Qui abutantur eo.

Abutuntur igitur Baptismo, qui in externo illo opere remissionem peccatorum quærunt: quasi vis abluendi peccata in ipso elemento aquæ, aut certè in sanguine Christi tanquam illic latente inclusa esset.

LOCVS XXV.

De Pædobaptismo.

Aphorismus I.

Propositio huius loci.

QVoniam Anabaptistæ baptismum infantium oppugnant, tanquam cum Christi institutione minimè congrueret: operæ pretium est, rationes ex verbo Dei cognoscere, quibus Pædobaptismus asseritur: ac deinde ostendere, quàm futiles sint rationes Anabaptistarum, quas illi in contrarium afferunt.

II.

Igitur infantes Chriſtianorum baptizandos eſſe, quatuor potiſſimùm rationibus ex verbo Dei depromptis oſtendi poteſt: quarum prima ab exemplo circumciſionis petitur: cujus cum Baptiſmo *a* parem rationem eandemq; ſignificationem fuiſſe conſtat. Nam ſicut per circumciſionem Deus populo Iſraëlitico teſtatus eſt *b* remiſſionem peccatorum & *c* regenerationem: ſic per baptiſmum teſtatur hæc ipſa Chriſtianis. Quum igitur infantes Iſraëlitarum ex *d* mandato Dei ſint circumciſi: conſequens eſt, infantes quoq; Chriſtianorum baptizandos eſſe.

Pædobaptiſmus probatur ab exemplo circumciſionis.

a *Col.*2.*v.*11.12. b *Rom.*4.*v.*11. c *Deu.*30.*v* 6.*Rom.*2.*v.*29.*Col.*2. *v.*11. d *Geneſ.*17 *v.*12. *Lev.*12.*v* 3.

III.

Etſi enim tale mandatum de pædobaptiſmo, non extat: tamen voluntas DEI in hac re ex ipſa Baptiſmi natura ac fine ſatis intelligitur: præſertim quũ Baptiſmus in *a* locum circumciſionis inſtitutus ſit. Atqui olim profitentibus religionem Iudaicam mandatum fuit, vt non ſolùm ipſi circumciderentur, ſed etiam *b* omnis mas ad eos pertinens.

Prolepſis contra exceptionem de defectis mandati

Quare similiter qui profitentur religionem Christianam, tenentur infantes suos offerre baptizandos.

a Col.2.v.11.12 b Exod.12.v.48.

IV.

Secundum argumentum à relatis.

Deinde infantes Christianorum participes sunt rei per Baptismum significatæ, videl. remissionis peccatorum; & suo tempore participes quoq; erunt regenerationis seu renovationis naturæ; siquidem *a* federe Dei, vbi illa *b* promittuntur, comprehensi sunt. Quâ igitur ratione signũ federis illis denegabitur?

a *Gen.*17.*v.*7.1.*Cor.*7.*v.*14. b *Jer.* 31. *v.*33.34.

V.

Tertium argumentum à consequente absurdo.

Quòd si non licet infantes nostros baptizari: Christi adventu factum fuerit, vt obscurior & minùs testata sit nobis Dei gratia, quàm olim erat Iudæis, quippe fideles Iudæi testimonio circumcisionis confirmati fuerunt de *a* infantium suorum salute, quare absurdum esset, fideles Christianos non similiter de suorum infantium salute testimonio Baptismi confirmari.

a *Gen.*17.*v.*7.

VI.

Quartum argumentum à relatis.

Deniq; infantes Christianorum debent

bent *a* offerri Christo, tanquam habentes cum eo communionem in regno cœlorum: ergo etiam debet eis communicari Baptismus, tanquam signum istius cum Christo communionis & juris in regno cœlorum. a *Mat.* 19. *vers.* 14. *Marc.* 10. *v.* 14. *Luc.* 18. *v.* 16.

VII.

Refutatio primi argumenti Anabaptistarum.

Nam quòd Anabaptistæ negant, pędobaptismum in vsu fuisse tempore Apostolorum: sciendum est, veteres scriptores ecclesiasticos contrarium testari. quin ex Actis quoq; Apostolorum, quę vir Apostolicus Lucas, rerum à se in illo libro descriptarum bonâ ex parte αὐτόπτης, ecclesiæ reliquit, idipsum colligitur: vbi narrat, à Paulo & Sila (in quorũ comitatu etiã ipse erat) baptizatam esse *a* Lydiam & domum ejus, item *b* commentariensem illum & omnes illius.
a *Act.* 16. *v.* 15. b *Ibid. v.* 33.

VIII.

Refutatio argumenti secundi, quod est à relatis.

Deinde quòd dicunt, infantes Baptismi propterea capaces non esse, quòd non sint capaces pœnitentiæ ac fidei: pari ratione concludendum esset, infantes Israëlitarum non fuisse capaces circumcisionis. At satis est, eos in futuram pœnitentiam & fidem baptizari: sicut

infantes Israëlitarum in futuram pœnitentiam & fidem circumcidebantur.

IX.

Refutatio tertij argumenti quod alíam est à relatis.

Tertiò, quòd objiciunt, Baptismum dari in remissionem peccatorum; infantes autem nō peccasse, falsum assumunt. Nam etsi infantes non peccarunt *a* ad similitudinem transgressionis Adæ, actu scilicet in propria persona: tamen *b* peccarēt in illo, seu in lumbis illius: quippe quum in illo sint *c* mortui, & quotidie non minùs *d* moriantur quàm adulti.

a *Rom.* 5. *v.* 14. b *Ibid. v.* 12. c 1. *Cor.* 15 *v.* 22. d *Rom.* 5. *v.* 14. *&* *cap.* 6. *v.* 21.

X.

Refutatio quarti argumenti, quod coincidit cū tertio.

Quartò, quòd dicunt, Ecclesiam à Christo *a* mundatam esse lavacro aquę; infantes autem mundatione hac opus non habere, quum non sint immundi: rursus falsum assumunt. Fatetur enim *b* David, se in peccato conceptum esse. Et quum infantes Christianorū *c* membra Ecclesiæ sint: consequens est, ipsos quoq; sanguine Christi mundatos esse: ac proinde hujus mundationis signum eis dandum est, nempe Baptismus.

Inversio argumenti.

Eph. 5. *v.* 26. b *Ps.* 51. 7. c 1. *Cor.* 7. *v.* 14.

XI.

Refutatio quinti argumenti, à praxi Apostolorū.

Quintò & postremò, quòd dicunt,

tempore

tempore Apoſtolorum, neminem ad Baptiſmum admiſſum comperiri, niſi fidem antè, pœnitentiamq; profeſſus eſſet: id verum eſt de *a* adultis: at infantes quoq; adultorum, qui fidem & pœnitentiam profitebantur, ac proinde baptizabantur, baptizatos tunc fuiſſe, ſuprà aphoriſmo ſeptimo planum fecimus.

a *Act.* 2. *v.* 41. *Act.* 8. *v.* 12. *Ibid. v.* 37 38.

LOCVS XXVI.

De Cœna Domini.

APHORISMVS I.

CÆna Domini eſt ſecundum *a* novi Teſtamenti ſeu federis ſacramentum, quo ex Chriſti mandato per panis *b* fractionem & vini in poculum infuſionem figuratur, repræſentatur, & oculis fidelium quaſi ſubjicitur crucifixio corporis Chriſti & effuſio ſanguinis ipſius: ac tum per eorundem elementorum præbitionem, acceptionem, comeſtionem ac potionem obſignatur credentibus *c* promiſſio remiſſionis peccatorum renovationis per Spiritum ſanctum, & *d* vitæ æternæ, crucifixione corporis *Definitio.*

Christi & effusione sanguinis ipsius, & (vt vno verbo dicam) morte Christi partæ, atq; adeò e communionis ipsorum cum Christo tanquam membrorum cum capite: quo fit, vt fideles in paterno favore Dei, ipsis per mortem Filii conciliato, suaviter acquiescant; atque ita spiritualiter f epulentur, & in communione cum Christo magis magisq; augeantur.

a *Mat.26.v.28.Marc.14.v.28 Luc.22.v.20.1.Cor.11.v.25.* b *Mat.26.vers.25.Marc.14 v.22 Luc.22.v.19.1.Cor.11 v.24* c *Mat.26.v.28.* d *Ioban.6.v* 51 53.54 58 e 1.*Cor.10.v.16.17.& c.12.v.13.* f 1.*Cor.5.v.7* 8.

II.

Confirmatio definitionis: ac primùm, quòd sit sacramentum N.T.

Sacram Cœnam esse sacramentum novi federis, liquet ex verbis institutionis, quæ Dominus de poculo pronunciavit, inquiens: *Hoc poculum est novum fedus in meo sanguine,* &c. id est, sacramentum novi federis.

III.

Deinde, quòd sit sacramentum secundū N.T.

Secundum novi Testamenti sacramentum cœnam Domini vocamus respectu primi, nempe Baptismi. Sicut enim in veteri Testamento duo erant præcipua sacramenta, Circumcisio &

Pascha

Pascha: sic in novo quoq; duo sunt, Baptismus & cæna Domini; quæ illis è regione respondent. Et sicut nemo fuit *a* admissus ad pascha, nisi circumcisus: ita nemo admittendus ad S. Cænam, nisi baptizatus. a *Exod*.12.*v*.48.

IV.

Causa efficiens. Mandatum Christi in institutione continetur his verbis: *Accipite, edite*, item, *Accipite, bibite*: item, *Hoc facite in mei recordationem*.

V.

Materia. Panem & vinum ad hanc cænam à Domino adhibita esse, clarè liquet ex institutione.

VI.

Fractio panis confirmatur. Fractio panis in sacra Domini cæna nō solùm ipsius Domini *a* exemplo, sed etiam *b* mandato nititur. Neq; enim solùm Dominus panem fregit, illâq; fractione in symbolum sui corporis consecravit: sed etiam fractione consecratum panem tanquam symbolum corporis sui fracti, i.e crucifixi, edere jussit. Quo ipso ministris præcepit, vt panem priùs ante oculos communicantium frangant: quia secus communicantes mandato Christi obedire non possunt. Et Apostolus *c* ait, se à Domino accepisse quod de sacra hac cæna administranda

Corinthiis tradiderat: tradiderat autem illis etiam *d* fractionem panis, Denique fractio panis essentialis ceremonia est in sacra Domini cæna: quippe quæ & ad materiam sacræ cænæ pertinet, & ad illius finem seu scopum destinata est, nēpe ad representandum *e* crucifixionem corporis Christi; in qua representatione pars formæ consistit. Eadem est ratio fusionis vini cum fusione sanguinis Christi comparatæ. His adjungi potest ratio quarta, sumpta à praxi Apostolorum: quos nefas est dubitare aliter sacram cænam administrasse, quàm Dominus eis mandaverat. At illi in sacra cæna administranda panem fregerunt, vt patet ex Act. 2. v. 42. Act. 20. vers. 7. 1. Cor. 10. v. 16. a *Mat. 26. v 26. Marc.* 14 *v. 22. Luc. 22. v.* 19. 1. *Cor.* 11. *v.* 24. b *Ibid.* c 1. *Cor.* 11. *v.* 23. d 1. *Cor.* 10. *v.* 16. e 1. *Cor.* 11. *v.* 24.

VII.

Fractio panis illustratur à simili.

Per fractionem panis & fusionem vini similiter repræsentatur crucifixio Christi, vt per *a* prædicationem Evangelii. a *Gal.* 3. *v.* 1.

VIII.

Finis præcipuus huius sacramenti.

Præcipuæ hujus sacramenti partes sunt, promissionem illam Christi, qui carnem

carnem suam verè *a* cibum testatur, & sanguinem suum potum, quibus in vitam æternam pascimur: qua se *b* panem vitæ affirmat, de quo qui manducaverit, vivit in æternum: illam (inquam) promissionem obsignare: & quo id efficiat, ad Christi crucem mittere, vbi ea promissio verè præstita & numeris omnibus impleta fuit. Etenim caro Christi facta est nobis panis vitæ seu cibus vivificus, quatenus pro nobis *c* crucifixa est. *sacramenti.*

a *Iohn 6.v.55.* b *Ibid.v.51.* c *Ibidem.*

IX

Hunc vero cibum non nisi *a* fide edimus: & hunc potum non nisi *b* fide bibimus *Quomodo edatur corpus Christi bibaturq; sanguis eius.*

a *Ioh 6.v.35.Item v.47.collato cum v. 54* b *Ibidem.*

X

Porrò fide edere carnem Christi, & fide bibere sanguinē Christi, est credere promissioni diuinæ, quę testatur, carnē Christi pro nobis esse *a* crucifixam, & sanguinem Christi pro nobis esse effusum, in remissionem scil. peccatorum. *Quid sit, fide edere carnem Christi, & bibere sanguinem Christi.*

a *Iohan.6.v.52.*

XI

Fructus hujusce spiritualis comestionis *Fructus illi-*

us comestionis ac bibitionis. nis ac potionis est *a* lætitia in Deo, & augmentum *b* communionis cum Christo, à fidei confirmatione dependens.

a *Ioh.6.v* 57. 1.*Cor.5.v* 7 8. b *Ioh.6.v.* 56. 1 *Cor.*10 *v.*17. XII

Refutatio manducationis oralis & præsentiæ corporalis. Porrò corpus Christi non manducari ore, nec in pane sacræ Cænæ contineri, ex eo planum est, quod oportet ipsum contineri *a* cælo vsque ad diem judicij, nec verò corpus Christi vbique est, vt in cælo simul & pane Cænæ Dominicæ contineatur: quia finitum est pro perpetua corporis humani ratione: quippe quum Christus nobis factus sit similis per *b* omnia, solo *c* peccato excepto.

a *Act.3.v.*21 b *Heb.2.v.*17.c *Heb.4.v.*15.

XIII.

Aliud argumentum. Præterea, si corpus Christi esset sub pane & sanguis sub vino: alterum ab altero diuelleretur, atq; ita Christus necessariò moriretur. At Christus *a* non amplius moritur.

a *Rom.6.vers.9.*

XIV.

Refutatio Transubstantiationis. Iam verò panem sacræ Cænæ non transubstantiari in corpus Christi, sed substantiam panis post verborum, quæ consecrationis vocant, recitationē manere,

nere, ex eo constat, quòd Christus per hunc panem tanquam rem similem voluit docere, carnem suam esse *a* cibum spiritualem. Ergo necesse est verum esse panem: vt certò possumus concludere, animas nostras tam verè ali corpore Christi pro nobis crucifixo, quàm verè aluntur nostra corpora illo pane nobis fracto. Item, Christus jussit fideles omnes edere de *b* vno pane: vt moneret, ipsos omnes esse veluti *c* vnum panem seu vnum corpus: Oportet igitur esse verum panem, vt ostendet similitudo: nempè, quemadmodum ex compluribus granis in farinam contusis pinsitur vnus panis, ita ex compluribus fidelibus per charitatem coalescit vna ecclesia.

a *Ioh.6.v.55.* b 1 *Cor.*10. *v.*17. c *Ibid.*

XV.

Et quemadmodum nec aqua Baptismi, nec ea quæ è *a* rupe baculo Mosis percussâ profluxit, in sanguinem Christi mutatur aut mutata fuit; cuius tamen sacramentum vtraq; est ac fuit: sic etiam vinum sacræ cænæ non mutatur in sanguinem Christi, cuius tamen sacramentum est. *Aliud argumentum.*

a *Num.*20. *v.*10.11.

XVI

Nec

Prolepsis contra calumniam de negatione verborum Christi.

Nec verò verba Christi negamus; dum verum ac genuinum ipsorum sensum indicamus.

XVII

Genuinus verborum Christi sensus qui sit.

Genuinus autem verborum Christi sensus à meto nymia dependet; qua nomen rei significatæ, nempe corporis, tribuitur signo, nempe pani. Eadem poculi & sanguinis ratio est.

XVIII.

Modus ille loquendi similibus exemplis illustratur, atque confirmatur.

Metonymicus hic sermo passim in Scriptura vsitatus est, vbi de Sacramentis agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, circumcisionem esse *a* fedus Dei, agnum paschalem esse *b* transitum illum Iehouæ in Ægypto, sacrificia Legis esse *c* expiationes, denique petram, ex qua in deserto aqua profluebat, fuisse *d* Christum.

a *Gen.* 17.*v.*10. b *Exod.*12.*v.*11:*&* 27. c *Leu.*6.30.*&c.* d 1 *Cor.*10.*v.*4.

XIX.

Consensus Augustini.

Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustus: ne quis hoc aspernetur tanquam novum commentum. *a Si sacramenta* (inquit) *quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt non haberent; vtique sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum*

rum

rum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundùm quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi: ita sacramentum fidei fides.

a *Epistola 23 ad Bonifac.*

XX

Quod obijciunt, non esse verisimile quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, ænigmaticè ac proinde obscurè locutum esse: res ipsa ostendit, metonymicum hunc sermonem discipulis nequaquam obscurum visum fuisse. Nisi enim eis venisset in mentem, panem vocari à Domino corpus ipsius, quia ejus esset symbolum: turbati haud dubiè fuissent in re tam prodigiosa, quæ ex proprio verborum sensu nascitur. Idq; eò magis quod eodem ferè tempore longè, *a* faciliora non potuerunt assequi. Quū ergo istis verbis non sint turbati: planum est, intellexisse ea metonymice ex more Scripturæ: præsertim quum paulo antè comedissent agnum, qui eodem sensu pascha, id est, transitus, appellabatur: quod scil. esset symbolum transitus illius, quo *b* angelus percutiens primogenita Ægyptiorum, transijt domus Israëlitarum

Refutatio argumenti à claritate verborum ducti.

elitarum, qua occasione illi ex Ægypto educti & è seruitute liberati sunt.

a *Ioh.* 14 *v* 5.8 *& cap.* 16.*v.* 17. b *Exod.* 12.*vers.* 27.

XXI.

Refutatio exceptionis ab omnipotentia Dei ducta.

Frustra autem, quum affirmamus impossibile esse, vt corpus Christi simul in cælo & pane cænæ sit, nobis opponunt omnipotentiam Dei. Etsi enim Deus omnipotens est; tamen non potest efficere contradicentia, nempe vt aliquid simul sit & non sit: quia non potest *c* mentiri, nec seipsum *d* negare: quum hoc pugnet cum ipsius natura. Contradicentia autem sunt, Christi corpus esse verum corpus, & non esse verum corpus, sed infinitum.

a *Heb* 2 *v* 17. b *Heb.* 4.*v.* 14. c *Tit.* 1. *v.* 2. *Heb.* 6.*v* 18. d 2 *Tim.* 2.*v.* 13.

XXII.

Refutatio argumenti pro vbiquitate, à solutione vnionis personalis.

Neq; etiam aduersarios juvat, quòd dicunt? nisi corpus Christi vbique esse statuatur, per hoc à natura divina, quæ vbiq; est; & cui ipsum personaliter vnitum est, separari ac diuelli. Nā etsi corpus Christi non sit vbique, sed vno aliquo loco contentum: nihilominus deitati τȣ λόγȣ personaliter vnitum manet: quia vnio personalis non est naturæ hu-

manæ

manæ cum diuina exequatio, aut proprietatum naturæ diuinæ in humanam transfusio; vt humana natura habeat easdem proprietates quas habet divina: sed est talis vnio, quâ natura humana subsistit in persona τȣ λόγȣ; ita vt ipsius quasi pars sit, nec per se siue extra τὸν λόγον subsistat. Itaque rectè dixerunt veteres in synodo Chalcedonensi, *differentiam naturarum in Christo non esse sublatam propter vnionem; sed potius vtriusq; naturæ in vnam personam seu vnam hypostasin concurrentis proprietatem servari.*

XXIII.

Corpus Christi non esse vbiq; probatur.

Quum ergo corpus Christi finitum sit, & ex hoc mundo in cælum *a* sublatum, illic *b* vsque ad judicij diem contineatur: sequitur, ipsum non esse vbique, nec in pane Cænæ contineri.

a *Act.*1.*v.*9.10.11. b *Act.*3.*v.*21. 1 *Cor.*11.*v.*26.

XXIV

Prolepsis contra calumniam de Christi alligatione.

Etsi autem corpus Christi in cælo & nusquam alibi esse dicimus, pro veri corporis modo: non tamen ipsum certo cæli loco affigimus: sed existimamus ibi esse liberè, prout gloriç cælesti convenit: quod quidem investigare curiosum esset.

XXV

XXV.

Vnde liquet, eos calumniari; qui dicunt, nos corpus Christi certo cæli loco affigere.

XXVI.

Refutatio exceptionis de præsentia invisibili.

Quod autem dicunt, etsi corpus Christi in cælo sit visibiliter, id tamen non obstare quò minùs in pane Cænæ sit invisibiliter: primùm hoc non possunt probare è scripturis: deinde sibiipsis cōtradicunt. quatenus simul affirmant, corpus Christi in pane est realiter, substantialiter, denique corporaliter, quod si ita est, necesse est, vt ibidem sit visibiliter. Nam quodcunq; corpus humanum alicubi est substantialiter, id ibidē est visibiliter: quum visibilitas à substantia corporis humàni separari non possit. Hinc CHRISTUS post resurrectionem suam discipulis *a* apparens, quum probare vellet, suum ipsius corpus adesse substantialiter, ab adjuncta ejus visibilitate & palpabilitate argumentatur, & ad sensum discipulorum provocat.

a Luk.24.v.36.37.38 39.

XXVII.

Refutatio exceptionis

Præterea quod excipiunt, iniquum esse, naturam gloriosi corporis subjicere

re communis naturæ legibus: id ad stabiliendum corporis Christ in pane præsentiam invisibilem nihil facit. Primum enim gloria veritatem corporis *a* non abolevit, qua comprehenditur etiam visibilitas, deinde & hoc considerandum, quod in sacra cæna corpus Christi editur non vt gloriosum, sed vt crucifixum: vt patet ex verbis, *Quod pro vobis b datur, seu c frangitur.*

de natura corporis gloriosi.

Luc.24.v.36.& deinceps. Act.7 v.55.56. & cap.1.v.9,10.11. b *Luc.22.v.9.* c *1 Cor.11.v.24.*

XXVIII.

Nec verò si corpus Christi in pane Cænæ esse negatur, propterea Christus ipse à sua Cæna prorsus abesse dicendus est: aut dicendum, panem & vinū sacræ Cænæ nuda & inania signa esse. Verè enim adest Christus spiritus sui gratiâ, vbi *a* duo vel tres in ipsius nomine congregati fuerint: & corda fidelium per promissionem Evangelij ad se in cælū vsque evehit: vt illic contemplentur, nempe in *b* sanctuario cælesti, victimam in cruce oblatam, atque ita per fidem eâ pascantur ad vitam æternam.

Refutatio calumniæ de omnimoda Christi absentia.

a *Mat.18.v.20.* b *Heb.9.v.12.24.*

XXIX

XXIX.

Corollarium contra adorationem Christi in pane.

Porrò quum Christus suo corpore non sit in pane Cænæ; sequitur, nec ibi adorandum esse: sed adorandus est in cælo, a vbi est, ad dextram Dei sedens: quò etiam olim in Cænæ administratione populus invitabatur, dum admonebatur habere SURSUM CORDA.

a *Coloss. 3. v. 1.*

XXX.

De recta Cænæ administratione. Aliud vitium seu deprauatio.

Nec sacra Cæna, muta actio esse debet, quæ a solo Ecclesiæ ministro peragatur: sed mysterium illius populo Christiano à pastore Ecclesiæ clara voce explicandum est.

XXXI

Alius abusus.

Similiter rejicienda est Cæna privata, quæ singulis morituris privatim administratur citrá fidelium congregationem & comparticipationem: quum Apostolus de cœnæ celebratione loquens dicat, a *Convenientibus vobis.* Item, quum sacra Cæna sit symbolum communionis sanctorum: quod significat Apostolus inquiens: b *Vnus Panis, unum corpus nos multi sumus; quia omnes de vno pane participamus.* Porrò privata ista sacræ Cænæ administratio eò magis rejicienda est, quod datur morituris tanquam

quam viaticum, quo illis prospiciatur vt anima eorum rectè in cælum evolet. Solus enim Christus quatenus crucifixus & fide apprehensus, *c* viaticum illud est quo fidelibus ad vitam æternam consequendam prospicitur: itemq; *d* via illa qua in cælum itur.

a 1 *Cor.* 11.*v*.20. b 1 *Cor*.10.*v*.17.c *Ioh*.6.*v*.47.*& seq*. d *Ioh*.14.*v*.6.

XXXII.

Dignitas manducantium in quo consistat.

Dignitas manducantium in eo consistit, vt indignitatem suam *a* agnoscant ac deplorent, & Deum ex fide invocent, vt suâ misericordiâ se dignos faciat.

a 1 *Cor*.11.*v* 28

XXXIII.

Ritus administrandi, quis optimus

Ritus administrandi sacram Cęnam optimus is est, qui ad simplicitatem primę institutionis quàm proximè accedit, & à superstitione quam longissimè abest: ubi etsi quędam ἀδιάφορα sunt, tamen fractio panis propter causas *a* suprà commemoratas ἀδιάφορος censeri non debet. a *Aphoris*.6.

XXXIV.

De temporibus administrandi.

Etsi autem certa tempora quibus hęc sacra Cęna celebretur, à Domino pręscripta non sunt: tamen ipsa ratio postulat, vt Christianis omnibus frequenti

in

in vsu sit, vt nimirum frequenti memoria passionem Christi repetant: eâq; recordatione & fidem suam roborent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam, bonitatemque ejus prædicandam hortentur,& denique mutuam charitatem alant, & sibi etiam inter se testificentur: cujus copulam in vnitate corporis Christi vident.

LOCVS XXVII.

De Missâ Papali.

APHORISMVS I.

Difinitio.

MIssam Papistæ fingunt esse opus quo sacerdos per demurmurationem quinque verborum (HOC EST ENIM CORPVS MEVM) ex pane creet Christum, illumq; Patri ut victimam offeret, eaq; oblatione expiet peccata omnium eorum (tum viuorum tum mortuorũ) pro quibus Missa celebratur

II.

Dogma istud esse impium, ostenditur.

Hoc Papistarum dogma impium ac blasphemum est. Primum enim per illud irrogatur Christo hæc contumelia, quasi ipse non sit a vnicus noui Testamenti sacerdos.

a Heb.

a *Heb.5.v.6. & cap 7.v.24.*

III.

Deinde, eadem hæc doctrina meritum mortis Christi opprimit ac obruit: quasi credentium peccata non sint expiata *a* vnico sacrificio mortis Christi.

a *Heb.9.v.12.& cap.10.v.12.24.*

IV.

Tertiò, per hoc dogma Papistæ Christum quantum in ipsis est, rursus occidunt: quatenus per Missam peccatorũ remissionem promittunt, atq; ita nouum testamentum erigunt: & quatenus se Christum & hostiam offerre dicunt. Etenim vbi testamentum est, *a* mortem testatoris intercedere necesse est: & vbi hostia offertur, occidi eam oportet.

a *Heb.9 v.19.16.*

V.

Quartò, dogma istud adimit nobis fructum mortis Christi, nempe remissionem peccatorum. Nam si peccata nobis remittuntur per meritum Missæ: nõ igitur per meritum *a* mortis Christi. Nisi quis dicere velit, meritum mortis Christi esse imperfectum: id quod pugnat cum *b* pronuntiatis Scripturæ.

a *Mat.26.v.28.* b *Heb.9.v.12,26.Heb.10.v.10.14.*

VI.

Quintò, per Missam Cæna Domini è medio sublata est: quippe quæ cum illa consistere nequit. Nam in Cæna propositum est Deo, *a* donare nobis: at in Missa propositum est hominibus, numerare Deo pretium, quo ei satisfiat. Deinde, in Cæna testatur nobis Deus, nos vnico Christi sacrificio assiduè *b* vivificari: at in Missa fingunt, Christi sacrificium nobis non prodesse, nisi quotidie iteretur. Tertiò, Cæna celebratur à toto ecclesiæ *c* cœtu: at Missa celebratur à solo sacerdote.

a *Ioh.6.v.32.* b *Ioh.6 v 57.* c 1.*Cor.*11 *v.*18 *&* 6.10.*v.*17.*Mat.*26.*v.*27.

VII.

Refutatio argumentorum quibus Missa propugnatur.

Porrò quæ pro defensione Missæ à Pontificiis asseruntur, nihil momenti habent: cujusmodi sunt ista; Christus in institutione sacræ Cænæ dixit, *Hoc facite*. Ergo præcepit Apostolis, eorumque successoribus, vt corpus ipsius Deo offerent seu sacrificarent. Sic enim accipitur *faciendi* verbum passim, *a* in sacris literis, atq; etiam in ea significatione reperitur apud authores *b* profanos. At, inquam, non est consequens, vt si *faciendi* verbum alibi ita accipiatur, similiter

ter accipiendum sit & hic. Deinde aliter hîc esse accipiendum, planum est è sententiarum cohærentia, & expositione c Pauli: videlicet vt nihil aliud significetur quàm hoc, Edite hunc panem, & bibite hoc poculum. Adhæc verba illa dicta sunt Apostolis, non tanquam Ecclesiæ ministris (ministri enim partes tum agebat ipse Dominus) sed tanquã fidelibus sacramentum à ministro verbi percipientibus, quare non minùs ad laicos (quos vocant) quàm ad sacerdotes seu ministros Ecclesiæ pertinent.

a *Exod.* 29 *Num.* 28. b *Apud Virgilium eclog.* 3. c 1. *Cor.* 11. *v.* 26.

VIII.

Deinde, si oblatio Christi in cruce facta, repræsentanda est per Cœnam: oportebit vtiq; Christum in Cœna offerri: quia scil. repræsentatio oblationis Christi in Cœna fieri aliter non potest, quàm si Christus offeratur sub speciebus panis & vini. At, inquam, falsum èst istud connexum: & falsa item ejus ratio. Etenim oblatio in cruce facta, potest ac debet repræsentari aliter; videlicet per a fractionem panis & fusionem vini. *Secundum argumentum*

a 1. *Cor.* 11. *v.* 24.

IX.

Tertium argumentum.

Præterea, si agnus paschalis fuit sacrificandus: ergo & Christus in Eucharistia est sacrificandus: quia scilicet agnus paschalis fuit Eucharistiæ typus. At, inquam, hoc quoq; connexum falsum est, & falsa item ejus ratio. Etenim ex illo antecedente hoc quidem sequitur, Christum quoq; fuisse sacrificandum: idq; propterea, quòd agnus ille fuit typus *a* Christi: at non in Eucharistia, verùm in cruce: vbi etiam teste Iohanne *b* impletum fuit, quod per agnum fuerat præfiguratum.

a 1. *Cor*. 5. *v*. 7. b *Ioh*. 19. *v*. 36.

X.

Quartum argumentū.

Adhæc afferunt locum Malach. 1. v. 11 *Ab ortu solis vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* At, inquam, dum hinc inferunt, in Cæna offerri corpus Christi, quod nimirum est oblatio munda: vitiosè argumentantur à genere ad speciem affirmando. Et intelligentibus planum est, Malachiam hîc pro *a* more Prophetarum de cultu spirituali Ecclesiæ novi Testamenti loqui sub inuolucris cultus ceremonialis in veteri Testamēto vsitati.

a Vide

a *Vide Ioel.2.v 28.& Act.2.v.17.*

XI.

Sed mirum est, quod pro stabiliendo sacrificio Missæ argumenta afferre audent ex Epistola ad Hebræos: quippe quum doctrina illius epistolæ principalis commentum istud Pontificium planè evertat. E quinto igitur capite afferunt hoc, a *Omnis sacerdos constituitur*) (καθίςαται) *vt offerat sacrificia pro peccatis.* Ergo etiam in novo Testamento sunt sacerdotes propriè dicti, qui offerant pro peccatis: quia nimirum Apostolus vtitur verbo temporis præsentis. At, inquam, planum est ex tota illa Apostoli narratione, Apostolum loqui de sacerdotibus testamenti veteris: item de sacrificiis quæ erant typi sacrificii Christi, quo solo peccata verè expiata sunt. Atque sic in eâdem epistolâ passim vtitur verbis temporis præsentis b de sacerdotibus Leviticis loquens: vt c.7. v. 48. & c.8.v.3.& c 9. v.22 Ratio autem locutionis est, vt res ipsa velut ante oculos ponatur. a *Heb.5. v.1.* b *Heb.7. v.28.*

Quintum argumentum

XI.

E septimo capite accersunt typum Melchisedeki: vnde sic colligunt: Nisi se Christus sacrificavit in Cæna incruentè

Sextum argumentum.

ſub ſpeciebus panis & vini: nuſquam factus eſt ſacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedek. At factus eſt; teſte Apoſtolo in iſto capite. Ratio connexi: quia Melchiſedek obtulit Deo panem & vinum.

Reſpondeo: Falſum eſt connexum, nam ſacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedek nominatur Chriſtus hanc præcipuè ob cauſam, teſte Apoſtolo, quia eſt ſacerdos *a* æternus: ſicut Melchiſedek introducitur ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος. Deinde & ratio connexi falſa eſt: quia Melchizedek panem & vinum nō obtulit Deo: ſed *b* protulit ad alimoniam Abrahæ & ſervorum illius. Id enim & ſignificatur verbo Hebræo הוציא hotzi: & ex ipſa rei geſtæ circumſtantia facilè intelligitur.

a *Heb.7.v.3*. b *Gen* 14.*v*.18.

XIII.

Septimum argumentum

Deniq; ex nono capite afferunt iſtam ſententiam: [a] *Neceſſe eſt exemplaria quidem cœleſtium his mundari: ipſa autem cœleſtia melioribus hoſtijs* (θυσίαις) *quàm iſtis*. Ergo oblationibus Miſſarum: quia dicit numero plurali, *Hoſtijs*. Non igitur loquitur de ſacrificio Chriſti cruento: quod fuit vnicum. At, inquam, pluralem

lem numerum retinuit Apostolus per enallagen, quia in comparatione Legalium victimarum versabatur. Cujusmodi enallages exempla etiam alibi occurrunt: vt Ruth. 1. v. 10. & 22. Item Gen. 40. v. 15. & 23. Loqui autem Apostolum de vnico illo sacrificio Christi, ex totius illius capitis scopo patet: quippe in quo nihil aliud agit, quàm vt sacerdotium Christi cum Levitico comparet, & illius præstantiam præ isto ostendat.

a *Heb.* 9 *v* 23.

XIV.

Etsi autem constanter negamus, sacram Domini Cænam (quam Pontificii in Missam transformarunt) esse sacrificium expiatorium: tamen libenter fatemur, atq; adeò profitemur, eam esse sacrificium eucharisticum novi Testamenti: quippe quæ ad hoc ipsum à Domino instituta sit, vt hoc solenni ritu mortem ipsius *a* annuntiemus, ipsumq; vt vnicum nostrum redemptorem lætis animis celebremus, ad gloriam nominis ipsius.

Appendix. Quale sacrificium sit Cæna Domini.

a 1. *Cor.* 11. *v.* 26.

LOCVS XXVIII.

De Politico Magistratu.

Aphorismus I.

Propositio hujus loci.

QVoniam nonnulli politicum magistratum ex Ecclesia exterminandum censent, alii verò nimiam ei potestatem concedunt: operæ pretium est ex verbo Dei cognoscere, an hic ordo Deo probetur, & quàm latè ejus potestas pateat.

II.

Altera propositio specialior.

Quod vtrumq; vt planiùs cognoscatur, de tribus rebus ordine dicendum est: primùm de magistratu, deinde de legibus, postremò de populo.

III.

I. De magistratu.

De magistratu tria consideranda sunt: nempe an functio ejus Deo probetur, quódnam ejus sit officium, & quónam gaudeat jure.

IV.

Functionem magistratuũ Deo probari, ostenditur.

Functionem magistratuum Deo probari, ex testimoniis Scripturæ abundè liquet. vt Ps. 82. v. 1. *Deus stat in cœtu Dei, in medio deorum iudicat.* Et v. 6. *Dixi, vos dij estis, & filij Excelsi omnes.* Deut. 1. v. 17.

v.17. ait Moses, *Iudicium Dei est.* Sic 2. Paralip. 19. v. 6. ait Iosaphat judicibus: *Nō hominis iudicium exercetis, sed Iehovæ.* Prov. 8. v. 15. Sapientia, id est, Filius Dei, pronuntiat, *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Dan. 2. v. 21 *Deus transfert regna, atq; constituit.* Rom: 13. v. 1. ait Paulus, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit.* Et vers. 2. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.*

V.

Officium magistratus est, vt sit *a* custos vtriusq; tabulæ: ac proinde vt inprimis instituat ac tueatur *b* purum Dei cultum: deinde vt faciat *c* judicium & justitiam: hoc est, vt malos puniat, bonos tueatur & præmiis ornet.

Officium magistratus quodnam sit.

a *Deut.* 17 *v.* 18 19. b *Deut.* 13. *vers.* 5. 2. *Reg* 23. 2. *Chron.* 29. c *Ier.* 22. *v.* 3. *Ps.* 82. *v.* 3 4. *Rom.* 13 *v.* 3. 4. *Gen.* 9. *v.* 6.

VI.

Quin etiam, si necessitas postulet, armis tueri subditos, & ditiones fidei suæ commissas *a* bello defendere magistratus debet. a *Deut.* 20. *Luc* 3. *v.* 4. *Mat.* 8 *v.* 10. *Act.* 10. *v.* 4.

VII.

Veruntamen quum pœnas sive de subditis sive de hostibus sumunt magi-

Admonitio.

ſtratus: ſummopere cavere debent, ne ſuis cupiditatibus obſequantur, ſed tantùm ſtudio officii ducantur.

VIII.

Ius magiſtratus.

Ius habet magiſtratus exigendi à ſubditis *a* tributa & vectigalia: iſq; non ſolùm ad publica muneris ſui onera ſuſtinenda vti debet, verùm etiam vti eis licet ad *b* ſplendorem domeſticum & dignitatem ſuam tuendum.

a *Rom.* 13. *v.* 6 *&* 7. b 1. *Sam.* 8. *ver.* 11. *&c. Gen.* 41. *v.* 42. 43. *Dan.* 2. *v* 48.

IX.

II. Legum divinarum diſtributio, ex obiectis.

Atq; hæc de magiſtratu: jam ad leges quod attinet, primò obſervandum: tria eſſe legum divinarum genera: videlicet legem moralem, ceremonialem & judicialem.

X.

De lege morali.

Moralis legis ſumma *a* decalogo cõprehenditur, quæ in dilectione Dei & proximi conſiſtit: cúmq; ſit æterna juſtitiæ regula, *b* perpetuò vigere debet.

a *Exod.* 20. *Deut.* 5. b *Mat.* 5. *v.* 17.

XI

De ceremoniali.

Ceremonialis lex, Iudæorum *a* pedagogia fuit, vſq; dum Chriſtus exhiberetur: quare Chriſto exhibito, *b* abrogata eſt.

a *Gal.* 3.

a *Gal.*3.*v.*24. b *Col* 2.*v.* 16.*Eph* 2. 15.

XII.

Iudicialis lex, quatenus populo Iudaico propriè accommodata fuit, magistratum populi Christiani non obligat: Veruntamen quatenus sceleribus *a* pœnas decernit, magistratum Christianum non minùs hodie obligat quàm Iudaicum olim obligabat. *De iudiciali.*

a *Lev.*24 *v.*16.*Deut.*13 *v* 5.

XIII.

Sed hæc hactenus de legibus: sequitur pars tertia, de subditis. Subditorum erga suos magistratus officium primum est, eos *a* suspicere ac revereri, vt Dei *b* ministros ac legatos: alterum, vt propensis in eorum observantiam animis, suam illis *c* obedientiam approbent. Præterea, ne se publicis negotiis vltrò *d* admisceant: ne quid injussi audeant. III. *Subditorum officium.*

a *Rom* 13.*v* 7. b *Rom.* 13.*v.*4. c *Ibid.* *v.*1.5.*&* 7.1.*Pet.*2.*v.*13.14. d 1 *Pet.*4.15

XIV.

Quin etiam *a* injustè & impotenter dominantibus obedire debent: dummodò nihil mandent quod Deus vetuit, nihilve vetent quod Deus mandavit. In hoc enim casu tenenda est regula Petri, *b Obedire oportet Deo plus quàm hominibus.* *Quatenus obediendum Magistratui.*

bus. Item illa regula Christi: c *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.* a 1.*Pet* 2.18 *Ier*.27.*v*.12. b *Act*.4 *v*.19, & *c*.5.*v*.29, c *Mat*.22.*v*.21.

APPENDIX TRACTATIunculæ *de manducatione corporis Christi:* quæ facit ad illustrandum doctrinam de Cæna Domini.

QVum Dominus noster Iesus Christus Iohannis sexto expressis verbis doceat, a *Carnem suam verè esse cibum, & sanguinem suum verè esse potum*: Item, b *Nisi ederimus carnem filij hominis, & biberimus eius sanguinem, non habituros vitã in nobis*: vt hæc doctrina (quæ primâ fronte videtur absurda: atq; etiam Capernaitis, quibus à Domino proposita fuit, perquam absurda est visa) rectè intelligatur; ac proinde veram consolationem (qui doctrinæ cœlestis præcipuus vsus est) nobis possit afferre: duæ potissimùm quæstiones explicandæ veniunt; vna, *Qualisnam cibus caro Christi sit?* altera, *Qualiter seu quomodo hic cibus à nobis comedatur?* Quæ ipsa de sanguine quoq; Christi tanquam potu quæruntur:

a *Ioh*.6.55.

b *Ibid*.*v*.53.

tur: nempe: Qualis sit potus sanguis Christi: & qualiter seu quomodo hic potus à nobis bibatur?

Ad priorem igitur quæstionem quod attinet; quum caro Christi sit cibus, vt modò ex verbis Domini est ostensum: necesse est, vt sit aut cibus corporalis, aut spiritualis. Corporalis cibus dicitur, quo alitur corpus ejus qui ederit: & hic nominatur cibus vsitatè & propriè loquendo. Spiritualis cibus vocatur, quo alitur spiritus seu animus ejus qui ederit: & hic nominatur cibus impropriè seu tropicè loquendo, nempe per metaphoram: quia habet similitudinem cibi proprie-dicti. Nam quemadmodum cibo proprie-dicto alitur ac sustentatur corpus: ita cibo illo spirituali sustentatur & quasi alitur spiritus seu animus. Eadem est ratio ac definitio potus corporalis, itemq; spiritualis. Iam certum est, carnem Christi non esse cibum corporalem; itemq; sanguinem Christi nō esse potum corporalem. Quippe quum nec carne nec sanguine Christi corpus cujusquam alatur. Nam ad hunc effectum producendum oporteret carnem Christi ore comedi, dentibus comminui gulâ deglutiri, in ventriculo concoqui,

& in chylum redactam singulis corporis membris distribui & agglutinari atq coalescere, deniq; in eorum substantiam converti, Similiter & sanguinem Christi, si corpus eo alendum esset, oporteret ore hauriri, deglutiri, &c. Quæ dictu absurda atq; horrenda sunt. Atq; hæc ipsa causa fuit, cur Capernaitæ ad sermonem Domini de carne sua edenda exhorrescerent, & eum iniquè ferrent, dicentes, *Quomodo potest hic carnem suam nobis dare ad edendum?* Item: [d] *Durus est hic sermo; quis potest eum audire?* Nempe intelligebant isti verba illa Christi de cibo corporali, qui ore corporis esset deglutiendus, quóve corpus esset alendum. Quum igitur ex absurdis istis consequentibus liqueat, carnem Christi non esse cibum corporalem: sequitur, vt sit cibus spiritualis: idémque sanguis ejus, potus spiritualis: quo scilicet spiritus seu animus hominis alitur ac sustentatur ad vitam æternam: sicut corpus hominis cibo & potu corporali alitur ac sustentatur ad vitam hanc temporalem & caducam.

c Ioh 6. v. 52
d Ibid. v. 60.

Et hoc ipsum videtur Christus significasse his verbis, [e] *Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quicquam; verba quæ*

e Ibid. v. 63.

ego

ego loquor vobis, Spiritus sunt & vita sunt. Quæ verba etsi hodie à plerisq; Orthodoxis exponuntur de Christi deitate, quasi vocabulo *Spiritus* hîc illa intelligenda sit: vt nimirum significetur, vim vivificandi manare à Christi deitate, vt caro ejus vivifica sit, quatenus est caro Dei pro nobis crucifixa: (quæ quidem expositio orthodoxa est) tamen videtur mihi quidem simplicior, atq; adeò genuina expositio, si vocabulo *Spiritus* intelligamus Spiritum sanctum: vt hæc sit sententia: Caro mea, quam dixi esse comedendam ad consequendum vitam æternam, non prodest quicquam ad hunc effectum producendum, si scilicet edatur corporaliter, vt vos Capernaitæ verba mea accipitis: sed Spiritus est qui vivificat: hoc est, Spiritus sanctus vivificat corda credentium, & sustentat ea ad vitam æternam; quatenus nimirum efficaciter ea movet ad credendum in me, atq; ita ad edendum carnem meam, & bibendum sanguinem meum spiritualiter, hoc est, per fidem, quâ certò statuunt, carnem meam pro ipsis esse crucifixam, & sanguinem meum pro ipsis esse effusum in remissionem peccatorum. *Verba* igitur (inquit) *quæ ego loquor vobis,* nempe

nempe de necessitate edendi meam carnem ad consequendum vitam æternam: hæc inquam, verba *sunt Spiritus & vita:* hoc est, intelligenda sunt de Spiritus sancti efficacia in cordibus electorum, ad vitam æternam in illis efficiendam, nempe per fidem.

Porrò vt pleniùs intelligatur, quo sensu caro Christi sit & dicatur cibus spiritualis: explicandum quoq; est, quomodo nobis cibus sit effecta. Istud autem expressis verbis nos docuit Christus in illo ipso sermone, quum dixit: [f] *Ego sum panis ille vivus* (id est, vivificus) *qui de cœlo descendit. Si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est: quum ego dabo pro mundi vita.* His postremis verbis, *Quam ego dabo pro mundi vita*, declarat Christus, quomodo, seu qua ratione caro sua nobis futura esset cibus, nempe quatenus pro vita nostra (hoc est, ad vitam æternam nobis promerendam) sit danda ab ipso, videlicet in mortem; hoc est, ab ipso, vt sacerdote tanquam sancta victima Deo patri offerenda. Hanc esse genuinam vocabuli QVAM, in istis verbis expositionem; qua nimirum dixisset Dominus, QVATENVS eam dabo: ex

f v. 51.

reipsa

reipsa manifestum est. Nisi enim hoc sensu accipiamus, vt istis verbis declaretur quidam modus ejus rei de qua dictum est: tunc vocabulum illud notabit divisionem generis in species: quasi Christus habuerit carnem duplicẽ, quarum vnam dederit pro mundi vita, alteram verò non item. Quæ expositio manifestò falsa est, & articulus fidei quibus asseritur veritas carnis Christi, adversatur. Manet igitur, expositionem illam vocabuli *Quam* per *Quatenus*, veram ac genuinam esse, & ad modum rei propositæ declarandam adhibitã. Quæ eadem expositio adhibenda quoq; est in illis Domini verbis, quibus sacram Cænam instituit, de pane illo fracto sic pronuntians, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, seu frangitur*, id est, quatenus pro vobis datur seu frangitur.

Etenim sacer ille panis, seu (vt Paulus nominat) panis ille Domini, nõ simpliciter est sacramentum corporis Domini: hoc est, non simpliciter significat, Dominum præditum esse vero corpore: sed significat & testificatur, corpus Domini pro nobis esse datum seu fractum, hoc est, in cruce cum sensu iræ Dei oblatum ad expiandum nostra peccata,

cata. Idem ſentiendum ac dicendum de alteris verbis, quæ pronuntiavit Dominus de ſacro illo poculo ſeu vino: *Hoc, inquit, eſt ſanguis ille meus novi teſtamenti ſeu fœderis: qui effunditur pro vobis ac pro multis in remiſſionem peccatorum*, id eſt, quatenus effunditur. Nam hac ratione novum iſtud fedus atq; teſtamentum ſancitum fuit, & remiſſio peccatorum nobis impetrata: quippe quum abſq; effuſione ſanguinis nulla fiat remiſſio: ſicut Apoſtolus ad Hebræos g teſtatur. Ex his jam planum eſt, carnem ſeu corpus Chriſti habere rationem cibi, non ſimpliciter, ſed ſecundùm quid: nempe quatenus pro nobis crucifixum eſt. Sicut corpus eſt viſibile, quatenus coloratum eſt.

g *Cap.* 3. v. 21.

Nunc ad alteram quæſtionem quod attinet, qualiter ſeu quomodo caro Chriſti à nobis edatur, itemq; ſanguis ejus bibatur. Reſpondeo: qualis eſt ipſe cibus ac potus, talis etiam eſt edendi ac bibendi modus. Atqui caro Chriſti, eſt cibus ſpiritualis, itemq; ſanguis Chriſti, eſt potus ſpiritualis: vt ſupra eſt demõſtratum. Ergo etiam ſpiritualiter caro Chriſti editur, itemq; ſpiritualiter ſanguis ejus bibitur. Spiritualiter autem

carnem

carnem Christi edere, & sanguinem ejus bibere, est edere & bibere ore spiritus, hoc est, animi: nempe fide. Cæterũ fide edere carnem Christi, & bibere sanguinem ejus, nihil aliud est quàm in Christum credere: seu credere, carnem Christi pro te esse crucifixam, sanguinemq; ejus pro te esse effusum in remissionem peccatorum tuorum. Sic Christus ipse in eodem sermone declarat: vbi duo hæc enunciata, tanquam æquipollentia seu idem significantia, proponit, nempe, [h] *Qui credit in me, habet vitam*
æternam: & [i] *Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* h v.47.
i v.54.
Et hunc verborum Domini sensum res ipsa postulat. Si enim enunciato isto de esu carnis suæ aliud significaret, quàm enuntiato illo de fide: sequeretur, viam vitæ æternæ non esse vnicam, sed duplicem: nempe vnam per esum carnis Christi, alteram per fidem. At via vitæ æternæ vnica est: quæ est ipse Christus fide apprehensus, seu (quod eodem redit) fides in Christum tanquam servatorem. Quod vt plenius intelligatur, considerandа est fidei natura. Hæc autem intelligitur ex proximo & genuino ipsius objecto: quod est Evangelium

seu

ſeu teſtimonium Dei de ſua gratia propter Chriſtum. Fides enim aſſentitur Evangelio, tanquam teſtimonio divino atq; infallibili. Evangelium autem teſtatur de Chriſto, nempe de illius perſona & officio, atq; adeò beneficiis erga nos: videlicet Chriſtum eſſe filium Dei vnigenitum, qui propter nos & noſtram ſalutem de cœlo deſcenderit, & homo factus ſit ex Maria virgine: qui ſanctè vixerit ſecundum legem Dei: qui conſilium Dei de noſtra ſalute è ſinu patris protulerit: qui juſtus pro nobis injuſtis paſſus ſit ſub judice Pilato, crucifixus ac mortuus, &c. Et quemadmodum Evãgelium de hiſce rebus teſtatur, ita de iiſdem teſtantur & ſacramenta: quæ ſunt Evangelii appendices & ſigilla, & quaſi viſibile ac palpabile Evangelium Qui ergo divinis hiſce teſtimoniis credit, is hoc ipſo ſpiritualiter veſcitur corpore Chriſti, itemq; ſpiritualiter ſanguinem ipſius bibit

Et ſic Auguſtinus lib.3 de doctrina Chriſtian. cap, 16. iſtam Domini phraſin declarat: *Niſi manducaueritis*, inquit, *carnem filii hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis: facinus vel flagitium videtur iubere. Figura eſt ergo, præcipiens*

piens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atq; vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Hactenus Augustinus.

Ad eundem modum verba illa Christi declarat magnus ille nostræ ætatis Theologus, Iohannes Calvinus, Instit. lib. 4. c. 17. sect. 5.

9 AU 67